

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ

у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

*VI-ий том колективної
монографії*

2021 р.

Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)
Громадська організація «Асоціація науковців України» (Київ, Україна)
у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ

VI-ий том колективної монографії

2021 р.

Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of
Sciences in Public Administration" (Kyiv, Ukraine)
Public Organization Organization "Association of Scientists of Ukraine"
(Kyiv, Ukraine)
within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF SCIENCE

6- th volume of the collective monograph

2021

Схвалено до друку Президією Громадської організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення № 06/21 від 09.03.2021 р.).

Матеріали підготовлені за підтримки Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»

Рецензенти:

Даций О.І. — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Жукова І.В. — кандидат наук з державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Макаренко О.М. — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загальномедичних дисциплін Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Непомнящий О.М. — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, Заслужений будівельник України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Романенко Є.О. — доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, Проректор Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Федоренко В.Л. — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України.

Колектив авторів

C91 Сучасні аспекти науки: VI-ий том колективної монографії / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. – Київ; Братислава: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. 178 с.

У VI-му томі колективної монографії розміщені публікації з питань: формування та розвитку теорії та історії державного управління; становлення регіонального управління та місцевого самоврядування; реалізації конституційного та міжнародного права; фінансів, банківської справи та страхування; психічного розвитку особистості; особливостей лексичних засобів вираження імперативної семантики тощо.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

УДК 001.32:1 /3](477)(02)

© автори, 2021

© Громадська організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління», 2021

© Громадська організація «Асоціація науковців України», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ	7
<i>§1.1 РОЗВИТОК АУТСОРСИНГУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ (Коба О.В.)</i>	7
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА	17
<i>§2.1 В УКРАЇНІ РОЗПОЧАТО РОБОТУ НАД НОВОЮ ГЕНЕРАЛЬНОЮ СХЕМОЮ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ (Романенко Є.О., Непомнящий О.М.)</i>	17
<i>§2.2 UKRAINE IS ON THE WAY TO BUILDING A NEW SOCIETY (Teterin K.Y.)</i>	25
<i>§2.3 НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (Грабовенко Н.В.)</i>	42
<i>§2.4 ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ (Магльона В.В., Гбур З.В., Михальчук В.М.)</i>	50
<i>§2.5 ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОЛІТИКИ ТА УПРАВЛІННЯ (Федорищак Х.І.)</i>	66
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	78
<i>§3.1 СИСТЕМНО-ПРОЕКТНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ</i>	78

*ТЕХНІЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПРОГРАМ
ВИРОБНИЦТВА РІЛЬНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
(Скібчик В.І., Днесь В.І., Кудринецький Р. Б., Крутич
О.М., Крутич С.О.)*

РОЗДІЛ 4. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО 93

*§4.1 УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА: ВИКЛИКИ ТА 93
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (Біланіч Г.П., Біланіч Л.В.,
Юзик О.П.)*

РОЗДІЛ 5. ПРАВО 106

*§5.1 ВИБУХИ ГАЗОПИЛОВИХ СУМІШЕЙ У ГІРНИЧИХ 106
ВИРОБКАХ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ: ДОСУДОВЕ
РОЗСЛІДУВАННЯ (Крупка Я.А., Зав'ялова О.Л.,
Костенко Т.В., Кралюк М.О., Яковлева С.О.)*

РОЗДІЛ 6. ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, 122 ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

*§6.1 THE PHENOMENON OF A POSITIVE IMAGE OF 122
«I» IN MODERN PSYCHOLOGY (Bocheliuk V.Y.,
Rapun M.S., Turubarova A.V.)*

*§6.2 ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО 142
ЗНАННЯ (Бугров В.А., Бугров М.В., Руденко О.В.,
Чайка Я.М.)*

*§6.3 КОМПЛЕКС ЗАХОДІВ ДЛЯ УДОСКНАЛЕННЯ 161
ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ
(Лукашенко Л.Е.)*

Шановні колеги!

Прийміть вітання із виходом VI-го тому колективної монографії «Сучасні аспекти науки». Незважаючи на те, що монографії почали виходити відносно недавно, вони вже встигли завоювати авторитет і симпатії широкої читацької аудиторії, зуміли об'єднати на своїх сторінках відомих науковців – справжніх фахівців із різних галузей знань. Будучи авторитетним майданчиком для чесної і неупередженої наукової дискусії монографічне видання дає можливість висловитися експертам із різними науковими поглядами. Незмінними принципами видання є відкритість до дискусії і неупередженість в оцінках. Читати кожен том монографії – справжнє інтелектуальне задоволення.

У томі монографії Ви познайомитеся із: актуальними аспектами вивчення засад електронного врядування як механізму реалізації публічного адміністрування; питаннями розслідування причин та наслідків вибухів газопилоповітряних сумішей; процесами залучення та використання ресурсів для реалізації публічної політики та ін.

Бажаю подальших творчих успіхів і вдалої реалізації всього задуманого!

З повагою,

**Головний редактор,
кандидат наук з державного
управління, доцент**

Ірина Жукова

РОЗДІЛ 1. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

§1.1 РОЗВИТОК АУТСОРСИНГУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Вступ. У сучасних умовах прагнення успішно вести підприємницьку діяльність і підвищувати рівень конкурентоспроможності змушують керівництво компаній застосовувати нові форми управління бізнесом, зокрема, аутсорсинг, що є одним з інструментів оптимізації витрат, дозволяє сфокусуватися на основних бізнес-процесах й успішно вирішувати стратегічні завдання.

Дослідження теоретичних і практичних засад застосування аутсорсингу бухгалтерського обліку обрали темою своїх наукових праць: Алексєєв І., Анікін Б., Бравар Ж., Гончар О., Дідух О., Загородній А., Зорій О., Каледжян С., Кесарчук Г., Коваленко Т., Клементс С., Ляхович Г., М., Осадчий О., Партин Г., Поплюйко А., Семанюк В., Скакун Л. Хейвуд Дж., Чмут А. та інші. Розвитку аутсорсингу та його форм в Україні і світі присвячені роботи Сухоняк С., Лігоненко Л., Фролової Ю.Ю., Бурденко І., Ярошиної А., Дергачової В., Островерхої Д., Кобилянської О.

Враховуючи широке впровадження аутсорсингу бухгалтерського обліку в сучасних умовах, дослідження особливостей його застосування суб'єктами господарювання в Україні вбачаються актуальними.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом зростає частка суб'єктів господарювання, в першу чергу, таких, що належать до малого та середнього бізнесу, які вважають неекономічним та нераціональним створювати власну бухгалтерську службу, оскільки обсяг облікової роботи на них, зазвичай, незначний. Такі суб'єкти господарювання залучають

до ведення бухгалтерського обліку спеціалізовані аудиторські та аутсорсингові компанії.

Термін «аутсорсинг» («outsourcing») походить від англійських слів «outside resource using» і означає «використання зовнішніх ресурсів». У міжнародній практиці він означає послідовність організаційних рішень, сутність яких полягає у передачі певних, раніше самостійно реалізованих підприємством функцій або видів діяльності іншому підприємству.

Зарубіжний досвід свідчить, що завдяки аутсорсингу, забезпечено високі темпи економічного розвитку в Японії, США, Німеччині, Франції та ін. [1, 2, 3, 4]. За результатами дослідження компанії «Yankelovich Partners», яке проводилось у 14 країнах світу, 63% опитаних зазначили, що передали в управління підрядникам одну чи декілька неосновних функцій. 84% тих, хто застосував аутсорсинг, позитивно оцінили результати роботи аутсорсингових компаній [1, 5].

Як зазначає журнал Fortune в сучасних умовах мінімум 90% підприємств хоча б для одного бізнес-процесу використовують аутсорсинг. Так, Toyota, Honda, Chrysler передають стороннім компаніям приблизно 70% бізнес-процесів. Японські компанії, які розробили і застосовують логістичну систему постачання «Just-in-Time», досягли значних успіхів у використанні аутсорсинг. Ця система дозволяє зовнішньому постачальнику доставити до замовника комплектуючі згідно з чітким графіком, при цьому отримувачу немає потреби створювати резервний склад для їхнього зберігання [1].

Опитування керівників 1700 американських компаній, проведене у 2018 році Bill.com та CPA.com свідчить:

- 80 % опитаних вважають, що аутсорсинг дозволяє зосередитись на основному бізнесі,

- 68 % - що, завдяки аутсорсингу, бухгалтерський облік стає ефективнішим,
- 50 % стверджують, що знижується вірогідність помилок у звітності,
- 28 % засвідчили, що поради аутсорсингових компаній сприяли підвищенню прибутку,
- 31 % опитаних аутсоринг допоміг прийняти важливі бізнес-рішення.

Україна за даними американської консалтингової компанії «A.T. Kearney» у 2019 році за своїм аутсорсинговим потенціалом зайняла 20 місце в ТОП-25 глобального рейтингу «Global Services Location Index», піднявшись на чотири позиції порівняно з 2018 роком. Це було зумовлено збільшенням витрат на інфраструктуру та показників ділового середовища, що компенсувало нижчий за середній бал цифрового резонансу та четверте за величиною зниження рівня кваліфікації людей [6, 7].

У рейтингу Best of The Global Outsourcing 100, який складає міжнародна асоціація IAOP, у 2018 році представлені 17 компаній з офісами в Україні [8].

При цьому за рівнем популярності в Україні аутсорсинг бухгалтерського обліку займає шосте місце після аутсорсингу ІТ-послуг (40,5 %), логістики (35,1 %), ресурсного забезпечення виробничих процесів (27 %), маркетингових послуг (21,6 %), рекрутменту (18,9 %) (рис. 1) [9].

Аутсорсинг бухгалтерського обліку є окремим випадком аутсорсингу бізнес-процесів та одним із способів бухгалтерського забезпечення діяльності підприємства. Він передбачає винесення функцій, пов'язаних з організацією, здійсненням бухгалтерського обліку і складанням фінансової, статистичної, податкової звітності за межі компанії, передачу їх для виконання аутсорсеру. На відміну від бухгалтерських послуг, що надаються внутрішніми виконавцями,

бухгалтерський аутсорсинг є формою взаємодії, при якій зовнішня компанія включається в робочі бізнес-процеси компанії-замовника як цілісний функціональний підрозділ, залишаючись при цьому організаційно і юридично самостійним [10].

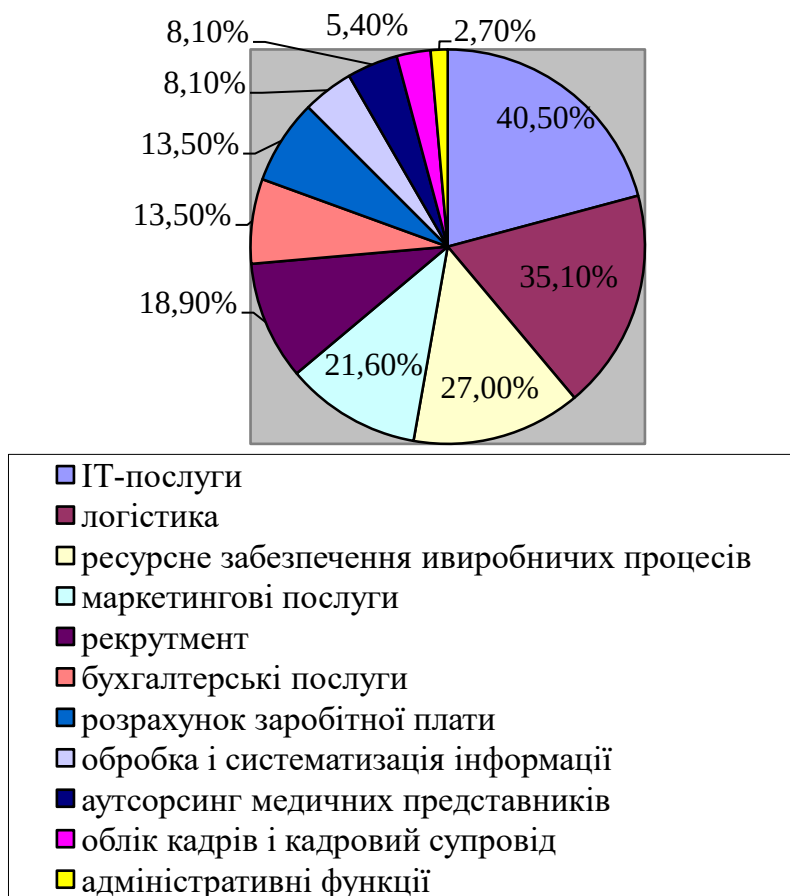

Рис. 1 – Популярність видів аутсорсингу в Україні
Джерело розроблено автором за даними [9]

Аутсорсинг бухгалтерських послуг – це послуга, завдяки якій, сучасні підприємства мають можливість доручити

виконання складних завдань більш компетентним компаніям, що здатні допомогти в питаннях ведення бухгалтерського та податкового обліку, оцінити можливості посилення конкурентоспроможності підприємства. Такі завдання якісно виконують консалтингові та аудиторські компанії, співробітники яких постійно підвищують свою кваліфікацію не лише у напрямку фінансового, податкового та управлінського обліку, але й економічного аналізу та фінансового менеджменту. Це дозволяє фокусувати увагу на достовірному відображенні фактів господарської діяльності компаній, здійснювати пошук резервів підвищення ефективності діяльності компанії.

Найбільшими з аутсорсингових компаній в Україні є міжнародні компанії «Ernst&Young», «Pricewaterhouse Coopers», «Deloitte», «KPMG», «McKinsey», які займають 75% ринку. Серед решти компаній за даними редакції SBR, визначеними на підставі таких показників як кількість клієнтів, послуг, співробітників, співвідношення ціна-якість послуг, обіг, рівень обслуговування, до ТОП-5 входять «EBS», «Дмитрієва та Партнери», «Finance Solutions Group», «Nota Group», «BDO», наступні п'ять позицій займають компанії: «Дебет і кредит», «Elma Consulting», «Global Consulting», ГК «ОЛ. Консалтинг», ГК «Сова» [11].

Однак, варто відзначити, що аутсорсинг бухгалтерського обліку в Україні стикається з певними проблемами. Однією з них є відсутність комплексної методики оцінки ефективності аутсорсингу. Аналіз наукової літератури свідчить, що єдиного підходу до для визначення економічної ефективності аутсорсингу не існує.

Так, наприклад, Скакун Л.С. [12] виділяє 5 груп методик оцінки ефективності аутсорсингу, запропонованих науковцями:

- 1) методика оцінки ефективності аутсорсингу на

2) підставі порівняння витрат, понесених на виконання функцій зовнішнім фахівцем та власними силами, пропонує під показником ефективності аутсорсингу розуміти різницю між витратами на здійснення процесу власними силами і при передачі його виконання сторонньому підприємству;

3) методика оцінки ефективності аутсорсингу на підставі розрахунку коефіцієнту ефективності передбачає розрахунок даного показника з урахуванням витрат на здійснення процесу власними силами, кількості робочих годин за місяць, вартості послуг аутсорсингової компанії та коефіцієнту ризику;

4) методика оцінки ефективності аутсорсингу за критеріями та показниками оцінки полягає в розробці таких критеріїв;

5) методика оцінки ефективності аутсорсингу через зміну доходів та витрат базується на положенні про те, що результатом аутсорсингу може бути: а) зниження витрат; б) зростання доходів; в) зростання доходів і зниження витрат.

6) методика оцінки ефективності аутсорсингу на основі зміни якості виконаної функції, передбачає, що одним з основних критеріїв визначення ефективності аутсорсингу є позитивна зміна якості сфери діяльності, яка передана на виконання зовнішньому суб'єкту.

Крупа О.В. до зазначених груп методик оцінки ефективності аутсорсингу додає ще одну групу - методика оцінки ефективності аутсорсингу на основі системи якісно-кількісних показників [13].

Лігоненко Л.О. та Фролова Ю.Ю. [14] пропонують застосовувати методику, за якою здійснюється порівняння собівартості ведення бізнес-процесу власними силами та можливих додаткових доходів з сукупними поточними витратами і втратами при купівлі даної послуги у аутсорсера.

Назаренко О.В., Суровицька А.В. [15] для розрахунку економічної ефективності користування аутсорсингом використовують співвідношення фактичних витрат підприємства у разі самостійного ведення бухгалтерського обліку та витрат на здійснення другорядних функцій аутсорсинговою фірмою згідно умов договору (розраховується в гривнях).

Ляхович Г.І. [16] пропонує проводити оцінку ефективності аутсорсингу за єдиним інтегрованим показником ефективності. Кінцеве значення даного коефіцієнта часу надання послуг бухгалтерського аутсорсингу може коливатися від 0 до 1. Для ухвалення рішення про подальшу співпрацю використовують шкалу результативності (таблиця 1).

Таблиця 1

Рівні результативності процесів при взаємодії з аутсорсером [16]

Числові інтервали	Рівень результативності	Дії, спрямовані на взаємодію з аутсорсером
0,80–1,0	Дуже високий рівень	Впровадження аутсорсингу результативне, але потрібно розробити заходи запобігання відхилень
0,63–0,80	Високий рівень	Необхідна розробка незначних коригувальних заходів
0,37–0,63	Середній рівень	Цілі та завдання частково досягнуто, необхідні значні коригувальні заходи
0,20–0,37	Низький рівень	Впровадження аутсорсингу нерезультативне, необхідні суттєві коригувальні заходи
0,00–0,20	Дуже низький рівень	Впровадження аутсорсингу не результативне, цілі та завдання не досягнуто

Аналіз існуючих методик оцінки ефективності застосування аутсорсингу свідчить, що не існує досконалої

методики, яка б дозволяла точно визначити економічну ефективність застосування аутсорсингу, кожна методика має свої переваги та недоліки. Оцінювання ефективності аутсорсингу потребує комплексної системи оцінки, саме в цьому напрямку планується здійснення подальших досліджень. Відсутність досконалої методики оцінки ефективності аутсорсингу не єдина проблема, що заважає його активному впровадженню. Розвитку аутсорсингу в Україні перешкоджають: відсутність його нормативно-правового регулювання; вільних фінансових ресурсів для інвестування в нові управлінські технології; недостатня поінформованість суб'єктів господарювання про досвід впровадження аутсорсингу, ринок аутсорсингових послуг. Активізація впровадження бухгалтерського аутсорсингу в Україні потребу усунення цих перешкод.

Висновки. Широке впровадження аутсорсингу в сучасний бізнес обумовлено наступними обставинами:

1. Більшість сучасних компаній розуміє важливість впливу на забезпечення конкурентоспроможності продукції впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу і прагне їх застосувати у своїй діяльності.

2. Сучасні наука, техніка, технології є настільки розгалуженими, що охопити їх в повному обсязі та мати досконалі знання і досвід в усіх потрібних сферах не під силу жодній компанії, якою б великою вона не була. Запорукою успіху у майбутньому має стати користування послугами фахівців, які надають необхідні послуги компаніям на умовах аутсорсингу. В такому разі компанія може зосередити власні ресурси на розвитку своїх сильних сторін і перспективних напрямів та не витратити додаткові зусилля й кошти на освоєння нових неосновних видів діяльності.

3. Застосування аутсорсингу дозволяє оптимізувати

витрати на виробництво продукції, сприяє зниженню її собівартості, і, в свою чергу, ціни на неї, а тому відповідає інтересам споживачів, які отримують продукт найкращої якості за доступною ціною.

Аутсорсинг бухгалтерського обліку в Україні є досить перспективним, однак стикається з певними проблемами, зокрема відсутністю комплексної методики оцінки ефективності аутсорсингу. Забезпечення ефективного застосування аутсорсингу в майбутньому вимагає подальших досліджень умов його функціонування, визначення оптимальних моделей, методів зниження рівня ризику аутсорсингових послуг, усунення проблем нормативно-правового регулювання тощо.

Список використаних джерел:

1. Дергачова В.В., Островерха Д.В. Роль та значення міжнародного аутсорсингу: зарубіжний досвід та перспективи його впровадження в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2017. № 14. С. 93-99.

2. Микало О. І. Аналіз світового досвіду використання аутсорсингу. *Ефективна економіка*. 2010. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=203>. (дата звернення 1.03.2021р.).

3. Asatiani A., Penttinen E., Kumar A. Uncovering the nature of the relationship between outsourcing motivations and the degree of outsourcing: An empirical study on Finnish small and medium-sized enterprises. *Journal of Information Technology*. 2019. Vol. 34 issue: 1, pp.: 39-58.

4. Faitusa I. Advantages and Influencing the Intention of Accounting Outsourcing: The Case of Vietnam. *Res J Econ*. 2017. Vol. 1 Issue: 2. URL: <https://www.scitechnol.com/peer-review/factors->

influencing-the-intention-of-accounting-outsourcing-the-case-of-vietnam-Li1n.php?article_id=7058. (дата звернення 1.03.2021 р.).

5. Саїнчук О. Аналіз ринку аутсорсингових підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2(56). С. 135-144.

6. The Global Outsourcing 100 And World's Best Outsourcing Advisors. 2018. URL: <https://www.iaop.org/GlobalOutsourcing100>. (дата звернення 1.03.2021 р.)

7. <https://www.kearney.com/digital-transformation/gсли/2019-full-report>. (дата звернення 1.03.2021 р.).

8. <https://dou.ua/lenta/news/outsourcing-top-100-2019/>. (дата звернення 1.03.2021 р.).

9. Красношাপка В. В., Трохимець І. І. Аутсорсинг та його застосування на підприємствах України. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4097>. (дата звернення 1.03.2021 р.).

10. Давидюк Т.В., Легоцька Ю.І. Бухгалтерський аутсорсинг як інноваційний інструмент досягнення економічних переваг. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2018. № 1. С. 11-18.

11. <http://www.sbr.in.ua/?p=2589>. (дата звернення 1.03.2021 р.).

12. Скакун Л.С. Суб'єкти ведення бухгалтерського обліку на договірних умовах: вітчизняний та закордонний досвід. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2009. № 1(47). С. 123-128.

13. Крупа О.В. Підходи до оцінювання ефективності аутсорсингу. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6(44). С. 243-246

14. Лігоненко Л.О., Фролова Ю.Ю. Аутсорсинг як інструмент оптимізації та підвищення ефективності бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 6(48). С.115-125.

15. Назаренко О В., А. В. Суровицька А.В. Аутсорсинг бухгалтерського обліку: переваги, недоліки та особливості запровадження. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 50-54.

16. Ляхович Г. І. Аналіз доцільності переходу на Бухгалтерський аутсорсинг. *Проблеми економіки*. 2017. С. 392-397.

РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

§2.1 В УКРАЇНІ РОЗПОЧАТО РОБОТУ НАД НОВОЮ ГЕНЕРАЛЬНОЮ СХЕМОЮ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ

Вступ. 3 лютого 2021р. Верховна Рада прийняла за основу законопроект № 3337 щодо Генеральної схеми планування території України. Відповідне рішення підтримали 258 народних депутатів України. Генеральна схема планування території України – містобудівна документація, що визначає концептуальні вирішення планування та використання території України. Це головний документ у системі містобудівної документації та єдиний, що затверджується Законом.[1]

Генеральна схема планування території України розроблена Українським державним науково-дослідним інститутом “Діпромісто” – це перший на пострадянському просторі документ, який визначає концептуальні вирішення планування та використання території держави на достатньо тривалий період. Реалізація Генеральної схеми була розрахована на два етапи: 2001-2010 та 2011-2020 роки.

Виклад основного матеріалу. Генеральна схема є комплексним документом, який узгоджує розвиток різних галузей економіки держави на території. Генеральна схема планування території України була розроблена на виконання Закону України "Про планування і забудову територій", прийнятого Верховною Радою України 20 квітня 2000 року, №1699-ІІ, 2000, № 31, ст.250), Указу Президента України від 13.05.1997 р. "Про пріоритетні завдання у сфері містобудування" і постанови Кабінету Міністрів України №1044 від 19.09.1997 р. і затверджена Законом України "Про

Генеральну схему планування території України" 7 лютого 2002 р.[2]

Генеральна схема складається з 27 паперових схем, які визначають розвиток території держави за окремими сферами, а також пояснювальної записки та табличних матеріалів.

В Генеральній схемі планування території України проведено:

- виявлення законодавчих вимог щодо планування території країни;
- аналіз стану використання території України та функціонування систем розселення;
- аналіз санітарно-епідеміологічного та екологічного стану території, рівня природно - техногенної безпеки;
- визначення передумов використання території країни;
- аналіз намірів та потреб використання окремих територій, визначених у загальнодержавних програмах соціального, економічного розвитку, інших державних програмах, схемах розвитку галузей економіки;
- визначення територій за видами переважного використання та територій пріоритетного розвитку, які вимагають державної підтримки;
- визначення пріоритетних напрямків вдосконалення систем розселення, сталого розвитку населених пунктів, соціальної та інженерно - транспортної інфраструктури;
- обґрунтування комплексу заходів по реалізації Генеральної схеми.

Генеральна схема планування території України складається з графічних матеріалів, пояснювальної записки і табличних матеріалів.

Пояснювальна записка до Генеральної схеми планування території України містить наступні розділи:

1. Загальні положення.
2. Мета і завдання проекту Генеральної схеми.
3. Основні передумови, обмеження та проблеми використання території України.
4. Прогнози соціально-економічного розвитку України.
5. Основні напрямки раціонального використання території України.
6. Соціальні, економічні та екологічні результати реалізації Генеральної схеми.
7. Пропозиції щодо упорядкування адміністративно-територіального устрою України.
8. Етапи та механізми забезпечення реалізації Генеральної схеми.

Графічні матеріали включають наступні схеми:

1. Комплексна оцінка території.
2. Інженерно-будівельна оцінка території.
3. Території регламентованого використання.
4. Території із встановленим єдиним видом використання.
5. Оцінка містобудівного потенціалу.
6. Рівень виробничо-містобудівного освоєння території.
7. Рівень природно-техногенної небезпеки.
8. Оцінка прояву природних та антропогенних факторів використання території.
9. Екологічна характеристика території.
10. Території історико-культурного призначення.
11. Територіальна організація туризму.
12. Природно-заповідні та оздоровчо-рекреаційні території.
13. Територіальна організація національної екологічної мережі.
14. Система транспорту.
15. Зони стимулюючого впливу транспортних коридорів на прилеглу територію.

16. Забезпеченість водними ресурсами поверхневого стоку.
17. Забезпеченість підземними водними ресурсами.
18. Техногенне навантаження на водоресурсний потенціал.
19. Система міжбасейнового перерозподілу стоку.
20. Магістральні газопроводи.
21. Схема електропостачання.
22. Магістральні нафтопроводи.
23. Транзитні газопроводи.
24. Продуктопроводи.
25. Системи розселення.
26. Планувальна структура та види переважного використання території.
27. Господарське зонування території.[2]

Відповідно до Закону України "Про Генеральну схему планування території України" щорічно здійснюється моніторинг реалізації Генеральної схеми за показниками, визначеними Постановою Кабінету Міністрів України №1291 від 29 серпня 2002 р. За понад 20-річний період, що минув з моменту початку розроблення Генеральної схеми, і 18-річний період її реалізації у розвитку нашої держави відбулися істотні зміни, що вплинули на стан господарського комплексу, системи розселення, транспортної інфраструктури, стану навколишнього природного середовища тощо. З урахуванням того, що у нас змінилась суспільно-політична ситуація, тогоріч була проведена велика децентралізація,[4,5] змінилися ДБН відповідно необхідно внести зміни до Генеральної схеми.[6,7] Необхідно також узгодити питання між державними інтересами — відповідно, транспортні магістралі, заповідні зони тощо, з регіональними та місцевими інтересами по розвитку цих територій, з громадами відпрацювати інструменти з розвитку кожної громади своїх територій в залежності від їх територіальних аспектів та нюансів. Врешті,

це надасть інструмент кожній громаді розуміти, яку вона має інвестиційну привабливість. Тому у сучасних суспільно-політичних умовах гостро стоїть необхідність переоцінки закладених Генеральною схемою прогнозів та перспектив. Беручи до уваги ситуацію, що склалася, а також враховуючи положення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженої Постановою КМУ від 6 серпня 2014 року № 385 [3], а також враховуючи ген. схема була передбачена для використання виключно на паперових носіях та термін дії її минув 31 грудня 2020 року, виникла необхідність розробити принципово нові підходи до територіального розвитку України, які мають враховувати:

- пріоритетність зв'язків з європейськими державами і поступову інтеграцію України в європейську спільноту, зокрема пропозиції щодо розвитку вільних економічних зон, логістичних центрів та індустріальних парків;

- зміни у розвитку системи розселення держави та господарського комплексу окремих областей і адміністративних районів внаслідок переміщення із тимчасово невідконтрольних територій виробничих підприємств, науково-дослідних та навчальних закладів, а також переселення населення;

- прогнозний планувальний каркас території України, який має враховувати положення Керівних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту, затверджених Європейською конференцією міністрів, відповідальних за регіональне планування (CEMAT), зокрема, щодо пріоритетів просторового розвитку у Східній Європі;

- ратифікацію Україною Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, запровадження нових вимог щодо поводження з твердими побутовими відходами та низка інших змін у сфері

нормування охорони довкілля вимагають врахування на рівні планування просторового розвитку держави;

- аналіз трансформації площі та структури земель різного цільового призначення та функціонального використання, складених на основі матеріалів Державного земельного кадастру із використанням сучасних ГІС-технологій;

- розвиток альтернативних шляхів постачання енергоносіїв у Європу, не передбачених Генеральною схемою; використання додаткових потужностей атомних електростанцій і будівництво додаткових ЛЕП; розвитку власних родовищ нафти та природного газу на шельфі Чорного моря; потенціалу розвитку альтернативних джерел енергопостачання (біоресурси, вітрова та сонячна енергія) та енергозберігаючих технологій;

- новітній аналіз природно-ресурсного потенціалу і його можливостей задовольнити сучасні потреби держави та окремих регіонів, зокрема аналізу акваторій Чорного та Азовського морів в частині виділення функціональних типів використання цих акваторій (природоохоронне, видобуток корисних копалин, транспортні комунікації тощо) на підставі методології, розробленої в рамках виконання Схеми планування прибережних територій Чорного та Азовського морів, та наявного в Європейських країнах досвіду;

- узгодження з розвитком інших галузей перспектив розвитку природно-заповідного фонду, особливо створення значних за площею об'єктів, таких як національні природні парки та регіональні ландшафтні парки, а також проектування національної екологічної мережі у відповідності до прийнятого у 2004 році Закону України "Про екологічну мережу України";

- коригування схеми туризму та схеми оздоровчих територій у зв'язку із розвитком туристичної та санаторно-

курортної інфраструктури виникла необхідність коригування схеми.

В той же час, у чинному законодавстві не можливо визначити склад та зміст Генеральної схеми, оскільки Закон України "Про Генеральну схему планування території України" визначає, що порядок розроблення, склад та зміст містяться у нормативних актах, в яких зазначено, що склад та зміст має міститись у законі. І Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" дає тільки відсилку на Закон України "Про Генеральну схему планування території України". Тобто, крім визначення законодавство не дає роз'яснень та законодавчого регулювання стосовно Генеральної схеми України.

Проектом законодавчого акту передбачено внесення змін до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності", які з урахуванням змін у просторовому розвитку держави, зовнішніх викликів, які стоять перед Україною сьогодні, та розвитку технологічно-методологічних підходів до управління територіальним розвитком дозволять започаткувати роботу над розробленням нової Генеральної схеми та переведенням її на сучасну технологічну основу. Це забезпечить інтерактивне використання матеріалів Генеральної схеми для управління розвитком держави.

Положення законопроекту спрямовані на визначення:

- термінів;
- основних засад планування території на державному рівні;
- порядку прийняття рішення про розроблення

Генеральної схеми, визначення розробника, замовника, переліку вихідних даних та порядку забезпечення ними;

- зміст матеріалів Генеральної схеми та їх вигляд;
- порядку реалізації документації з планування територій на державному рівні, зокрема, визначення інструментів реалізації, моніторингу та контролю.[1]

Висновки. Таким чином, прийняття проекту закону

створить підґрунтя для функціонування Генеральної схеми на основі провідних геоінформаційних технологій, формуючи каркас для національної геоінформаційної системи узгодженого та прозорого управління державою. Генеральна схема територій України має стати інтерактивним, динамічним інструментом управління територіальним розвитком держави, задля оптимального узгодження всіх галузевих стратегій та загальнодержавних цілей у просторовому вимірі.

Список використаних джерел:

1. Проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" щодо Генеральної схеми планування території України: від 14.04.2020 №3337.

2. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3059-III.

3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 6 серпня 2014 року № 385.

4. Романенко Є. О. Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні//Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 жовтня 2020 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2020. - с.174-181.

5. Непомнящий О. М. Децентралізація державного регулювання будівельної діяльності: закордонний досвід для України / О. М. Непомнящий // Державне будівництво : електрон. наук. фак. вид. ХарПІ НАДУ. – 2014. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/4/04.pdf>

6. ДБН Б.1.1-13:2012 "Схема та зміст містобудівної документації на державному та регіональних рівнях"

7. ДБН Б.1.1-21:2017 «Склад та зміст планування територій, на яких реалізуються повноваження сільських селищних та міських рад»

§2.2 UKRAINE IS ON THE WAY TO BUILDING A NEW SOCIETY

Introduction. The need to correct the mistakes made in the process of constitutional formation of the Ukrainian state is an urgent need. Political forces offer various options for constitutional reform in Ukraine. They include both a change in the scope of authority of the authorities and various ways to update the Basic Law, without excluding the adoption of a completely new document. Total non-compliance with the Constitution of Ukraine by the authorities has led the state and society to a systemic crisis, from which there is only one way out - the adoption of a new version of the Constitution of Ukraine and the formation of all state and local authorities on a new constitutional basis.

Today, it is impossible to carry out a successful constitutional reform without a broad public discussion and the direct participation of politically neutral constitutional experts. After all, it is the citizens who must form a public order for a new Constitution. Ukraine needs a new social contract between citizens, enshrined in the new version of the Constitution. The Social Contract as a set of principles and rules of coexistence in society is a matter of civil society itself, and power is only a system of ensuring the protection and realization of the interests of society. The new version of the Constitution should be created by civil society through its authorized representatives, who assume the performance of political functions in the state and must abide by them. Awareness of this leads us to believe that a way out of the constitutional crisis is possible only if the new Constitution is adopted as the implementation of the constituent power of the people on the basis of the rule of law. Also, there is an alternative to adopting an amendment to the existing Constitution in the form of a political and legal document, which will be the Charter of Human Rights like

a similar document that exists in the EU. But it is impossible to limit oneself to this, although the Charter can provide for a codified part in the form of articles as in the constitution with a classical structure. This refers to the structure of the articles, which will be a hypothesis, disposition and sanction. Also, it will be possible to provide a part that will be based on precedent. Since time does not stand still, it is impossible to predict everything, due to the emergence of new relationships, which must be governed by law. In other words, the Constitution can be adopted on the basis of the New Social Contract, the National Charter of Human and Civil Rights, in codified form, and the National Code of Ethical Conduct for Citizens. Such documents will be aimed at strengthening the role of civil society.

The purpose of the article. to reveal the conceptual foundations of the New Social Treaty, which is extremely necessary for the organization of interaction between the state and society at the present stage of Ukraine's existence as a legally independent state.

The concepts of the social contract have been developed since ancient times. The founders of which were: Plato, Aristotle, Thomas Hobbes, John Locke, J. -J. Rousseau, Paul Henri Holbach. In our time, the following modern scientists have worked on the components of the concept of the Social Contract: Abolina T., Bakshtanovsky V., Prylutska A., Kapustin B., Luman N., Sogomonov Yu., Schreider Yu.

Presenting main material. At the present stage, in the existing scientific sources and mass media, several names are used, namely: Social Contract and Public Contract. The name Social Contract is outdated, although the founders of the theory of interaction between the state and society set out their concepts under this name. Public Contract is a more modern name. At the time of the founding of the theory of the social contract, such a

document was not formalized in the form of a paper document. The theory of social contract was a system of views and principles of interaction between government and citizens in secret, in accordance with existing customs and traditions. The term Public Contract is now used, although the Social Contract, if formalized as a document, can be called public, as the main actors in the political process and the goals they are trying to achieve are the same. This interpretation is correct, because these documents use the same conceptual and categorical apparatus. Therefore, at first glance, although different names, but when acquainted with the content of these documents, we can conclude that they are the same. The name public contract has become popular recently due to the media, but paying tribute to the founders of contract theory, we will use the name social contract. [1]

The Social Contract must exist directly as the text on which the Constitution and other laws will be based. The Social Contract is not a one-time text of the agreement, it is a naturalized institution of agreements and negotiations of citizens.

Over time, the theory of social contract has changed. Thus, in Hobbes' time, the theory of the social contract was the idea of an authoritarian monarchy. Locke's theory defended the ideas of a liberal monarchy. Rousseau's social contract was based on liberal republicanism. At the present stage in Ukraine there is a model of social relations proposed by Rousseau, but a real Social Treaty since the declaration of independence in Ukraine did not actually exist. The social contract of independent Ukraine was abstract, fictitious and did not reflect the needs of Ukrainian society. Because of this, in our country for about 25 years, after the adoption of the existing Constitution, accumulated contradictions that overwhelmed the possible boundaries of existence.

The 1991 referendum stated the fact of the collapse of the USSR. That is why it is difficult to call the 1996 Constitution a

social contract, which was adopted overnight as a compromise between President L. Kuchma and the majority in the Parliament. The question arises as to how the people took part in concluding such an agreement. The Constitution cannot be considered a social contract if it was adopted not as an Act of Statehood (Constituent Treaty), but as a law, and not by citizens, but by their representatives in the Parliament of Ukraine on June 28, 1996. Although at that time the text of the Constitution of Ukraine was one of the best in Europe. It guaranteed all possible rights for every citizen of the country. However, time has shown that the guaranteed rights were only declarative. The state failed to ensure the full realization of human and civil rights, not because of a lack of political will, but because of new economic relations, when the state lost important control over the political process, due to lack of communication between state institutions and civil society, due to public contempt. [3]

In Ukraine, a false political tradition has taken root, which is expressed in the fact that when a politician is elected, he makes various promises based on public opinion, and after the election, guided by their own useful motives in the exercise of power. Although the president is elected by direct vote, the tradition of ruling alone, regardless of society, does not escape the minds of most elected presidents. We can mention the following words: despotism leads to freedom, freedom breeds anarchy, and anarchy in turn returns to despotism. Such a course of the historical process is inevitable in the absence of a harmonious model of interaction between government and society.

Since the Constitution was not submitted to the All-Ukrainian referendum, and the participation of civil society in the adoption of the Basic Law was limited, it can be argued that there is no social contract and there are only some tacit agreements between the participants in the political process. Thus, in Ukraine there has

never been a legitimate social contract between citizens and the state. The reason is as follows: we did not create a state from scratch, we got all the infrastructure (state, resource, educational and other) from the model of the USSR.

Some defenders of the current model of statehood believe that there is a "preliminary positive consensus on an illegal basis" in Ukraine. In other words, we have agreed, by default, to live together in the state of Ukraine. We associate ourselves with this state and identify ourselves as Ukrainians. And this is enough for the opponents of the Constituent Assembly. Everything else should be the responsibility of the elites, who "must agree among themselves." But this is by no means a social contract. In Ukrainian terms, it is an "agreement between the ruling" ruling "elite and the oligarchic groups. This agreement is defined as a" kleptocratic consensus "in the form of the formula" negative consensus of a narrow circle of the ruling class on an illegal basis. " "It looks like, 'You let us rule, and we let you survive.'[4]

The position of politicians and businessmen on the content of the Social Contract differs significantly from the position of ordinary people, as they have different approaches to the processes of interaction between government and society. The development of the Social Contract in Ukraine involved a wide range of experts who proposed various concepts, according to which it is necessary to choose the vector of movement on the way to the development of the provisions of this document. A large part of society supports such transformations in public life, namely: revolutionary changes and changes in the Constitution of Ukraine.

Since Ukraine's independence, two opposite but interrelated processes have taken place: periodic changes to the Constitution and protests and revolutions.

Since 1996, Ukraine has had a Constitution that establishes a presidential-parliamentary form of government. In 2004, amid the

Orange Revolution, there was pressure from independent pro-Ukrainian political forces, led by V. Yushchenko and J. Tymoshenko, and from colonial pro-Russian political forces, V. Yanukovich, which led to the adoption of a new constitution that led to the transition from presidential-parliamentary to parliamentary-presidential form of government.

After V. Yanukovich was elected the new President in 2010, these changes were illegitimately repealed by the Constitutional Court and returned to the 1996 Constitution, ie to the presidential-parliamentary form of government. The President of Ukraine was focused on relations with Russia and therefore paid little attention to the development of its own armed forces and navy, national security, allowed the destruction of connectivity and political balance between the regions of Ukraine given an independent political line. The inconsistency of the President's political line has led to a deep political crisis. This manifested itself at the beginning of the movement towards the European community, and then the refusal to enter into an association agreement with the EU.

As a result, this crisis led to the Revolution of Dignity in 2013-2014, after which the Parliament of Ukraine restored the 2004 Constitution, ie the parliamentary-presidential model. At the same time, the fighting in eastern Ukraine forced Ukrainians to elect an oligarch as President, who recreated the power of the oligarchs in Ukraine, and which ultimately led, in April 2016, to a counter-revolutionary coup in Parliament.

The current situation in Ukraine is characterized by prolonged hostilities in eastern Ukraine, the annexation of Crimea. Ukrainians are killed in an undeclared war. The government is unable to win or end this war. It is known that every war ends with peace talks, even in cases where one of the parties has been defeated, because on different sides there are not only political slogans and ideological orientations, but also the lives of ordinary people. [5]

The people, who are formally sovereign in Ukraine, do not have the opportunity to determine their future, because the government is oligarchic and unable to solve society's problems. The Constitution does not contain any responsibility of senior officials for their actions. The dignity of man and citizen in Ukraine is daily humiliated by injustice, poverty, lies.

Previous changes in the country's political life have failed to eliminate the following important circumstances: first, the inability of the privileged class of Ukraine to create a just republic, which would ensure the sovereignty, integrity of the country, non-corruption, strategic self-government; secondly, the failure of the community to obtain justice, true self-government and control over the public domain, as a result of two revolutions, so to speak, because the revolution involves a change of the ruling class. There was no such change in fact. As a result of revolutionary changes, the oligarchic government had to change the middle class, which includes the majority of citizens, although the definition of the middle class in Ukraine is very controversial, because, according to indicators that are decisive in developed countries, it is very difficult to classify a significant part of the citizens, whom most sociologists refer to this class. Despite this, it can be stated that the signs of revolution in the movement were originally. As a result of the accumulated contradictions, the government failed to govern in a new way, and society could no longer live under the old conditions. The rejection of the European course was the spark that led to the overthrow of the government. But at the same time, the Parliament of Ukraine, being a "club for the interests of large owners" managed to partially take control of the revolutionary process. This circumstance led to the fact that the revolution of dignity failed to change public relations in the state. People who sincerely supported the revolution of dignity were not only disappointed, but also disappointed by this state of affairs. Why

people supported the revolution of dignity can be understood through a detailed analysis of the driving factors that prompted the civil protest. The majority could no longer agree with the corruption of the government, but the main circumstance was the economic situation of every Ukrainian. The hope of joining the European community would raise the standards of living standards, protection of human and civil rights. The authorities referred to the fact that there were no resources for such standards, but this was not true. It was necessary to fairly distribute and redistribute national wealth. Most people hoped that by joining the European community, Ukrainians would be able to move freely within the European Union. By the way, most of these citizens are workers from depressed regions who are forced to go to other countries to work in order to feed their families. There were also citizens who hoped that upon joining the EU they would be able to buy goods that are not produced by our country at reasonable prices. These hopes were not realized, and therefore many now have dual citizenship, although it is prohibited in Ukraine. The threat to statehood is precisely that the country is losing basic human resources. Ukrainians are leaving the country en masse in order to find a better fate in other countries, working for the benefit of the latter.

In 2013-2014, after the Revolution of Dignity, a number of social movements emerged that supported the idea of a new Republic. Among them the most famous are the "People's Constitution" and the "Charter of the Future". These groups led to the process of creating a new Constitution outside the influence of the privileged class. The documents developed by them, including the law on the Constituent Assembly, are sabotaged by the parliamentary majority. The situation changed when, after 2014, irreversible processes began not only in the government, but also in the majority of the politically active part of society. This allowed the drafting of the Social Contract and the Constitution, but at the

same time significantly politicized the process. [6]

Now most of the oligarchs have used the opportunity to get rich by privatizing property, selling anything abroad, and therefore directly created and continue to create monopolies, thereby making capital in a dishonest way. This increasingly increases the dependence of citizens on the economically dominant class: rising tariffs, rising prices, increasing taxes on the middle class, limiting entrepreneurial initiative.

All attempts to overcome the crisis through reforms and improvements while preserving the existing political and legal content of the state are doomed to failure. This system reproduces only a highly toxic atmosphere in society, which kills any change for the better and faith in a common future. Total mistrust and betrayal accumulate, destroying the desire to live together in this area. We are already on the verge of total disintegration and atomization. Such changes to the Constitution will no longer save, because they are reduced exclusively to the redistribution of power and do not affect the fundamental principles: how and why we live together.

Therefore, the only way out of the situation of state collapse is to re-establish it by concluding a fixed New Social Contract. It must be based on the conscious act of a person who undertakes certain obligations to adhere to the norms and principles of coexistence. And it should not be an "pact of elites" or an agreement between the state, business and citizens, but an agreement between people and for people.

The world already has experience working with such documents. The new Social Contract should be based on the principles of co-management, co-ownership, self-realization and non-domination, replacement of the oligarchic state by a service corporation, plurality, personal autonomy of each citizen and general mutual assistance, delegation of rights and powers from

communities to higher levels of government.

Representative democracy has not covered the deficit of participation and rationality of governance. With the introduction of universal suffrage, the state has not improved, although such a form exists in democracies. Our country needs a comprehensive approach to solving the problems that have accumulated over the years of independence.

With the development of information and communication technologies, there was a need for meritocratic tools and direct participation of citizens in management decisions. This approach will strengthen the role of civil society and make it possible to put into practice the rights and opportunities of the common man.

As one of the philosophers of republicanism, Quentin Skinner, points out, to be free (to have freedom) means to see one's own will in the laws that are passed. Do not delegate the right to legislate to professional politicians, but directly influence the process. In addition, co-administration is the right to elect a judge, sheriff and be able to recall them.

In the transition phase to real co-management, the institutions of control and punishment for violating the terms of the Social Contract will play an important role. The price of freedom is the indefatigable vigilance of citizens.

The people, alienated from their property by an imperfect system of legal norms, cannot fully realize the sovereignty of the country. The fact that the state is now a bad owner does not mean that citizens should be left without their property.

There are many ways to use this property for the benefit of society without the participation of the state, but they need to be formalized. To do this, cadastration should be carried out and open registers of property and assets should be formed, which can be attributed to the joint ones. It's not just about land, subsoil, natural resources, state-owned enterprises. In common, what we can jointly

own and receive a specific benefit, including:

- part of the income received as a result of the useful use of property owned by citizens of the country on the basis of civil law agreements;

- part of the income received from natural heritage and other types of rent (lease) for the use of property of citizens of the country;

- part of the income received in connection with the application of sanctions in prosecution for violation of antitrust law;

- part of the income received as a result of nationalization of property on the bases determined by the laws of the country, etc.

We assume that by entering into the New Social Contract, citizens lay the foundations of an ecosystem partnership (partnership with Nature), and do not continue to consume predatory natural services.

In the Social Contract, each participant will have a guaranteed right to receive a personal share of public income from the use of common property. This is not a traditional form of "basic unconditional income" that should replace unemployment benefits, as in some countries. Citizens receive this share because they participate in the affairs of the country, perform civic duties, protect it, and co-manage. Although it is not big money, it is enough for physical survival. In addition, it will relieve the burden of many social benefits. For a decent life you still have to work.

The manner of implementation of this provision should be enshrined in the Constitution, which will be adopted on the basis of the New Social Contract.

Ukrainian society chronically suffers from a lack of trust: in government, in institutions, in each other. But history shows that we as a nation know how to trust. The fact is that our trust arises when there is active participation and focus on the future. There is a need to form among Ukrainians an awareness of the benefits of

cooperation, as the main method of building relations between them, as an alternative to conflict. It can exist in the form of a peripheral "failed state" under the tutelage of Western "partners", or as a colony of Russia - a return to the space of "Russian measure". In both the first and the second case, among our fellow citizens there will be those who will feel comfortable in such conditions. As governors of the new metropolis, the oligarchs will continue to rob us. They will be fine. Politically active pro-Ukrainian citizens who want "their truth and strength" will have to die or emigrate. Citizens of Ukraine have all the prerequisites for conducting their own independent life line.

An important point for understanding the Social Contract is the contract concluded between the citizens, or between the citizens and the authorities. In our future socially oriented state, where all citizens have equal rights and opportunities in accordance with the Constitution, the state will act as an instrument of society, and therefore, the Social Contract can be between citizens, which will specify the mechanisms, means, bodies of civil society to government agencies. This can only reflect a society in which there are no contradictions. It can be stated that the contradictions that have accumulated over the years of independence cannot be resolved in such a simple way. In our country, the problems of the political economic crisis have accumulated for many years. There is no simple recipe, and therefore it is necessary not only to build a legal framework in which issues will be resolved, but also to reconsider the relations that previously arose during the development of the state.

It is the citizens of Ukraine who must be the protagonists of the constitutional process, as it is a question of the actual establishment of their own state. Citizens, as the founders of the state, must record their rights and responsibilities, develop rules of self-organization, the principles of organization of the system of

government and the general framework for the functioning of politicians. [7]

Any attempts to impose on society artificial party-coalition draft amendments to the Constitution or a new version of the Constitution, developed exclusively by politicians on the presidential-parliamentary-governmental sidelines, to hold an all-Ukrainian referendum on them, will manipulate public opinion and doom new social conflicts. .

To ensure the longevity of the constitutional tradition, the newly elected Parliament must adopt only amendments to the Constitution that will convene a constituent constitutional assembly, the Constitutional Assembly, to adopt the new Constitution of Ukraine.

Delegates of the Constitutional Assembly elected by citizens should be deprived of the right to be elected to any public authority for the next 10 years. Although this path is not perfect, it will allow the majority of the population to organize the process of adopting the New Social Contract. Delegates will coordinate the preparation not only of the New Social Contract but also of the new Constitution, the National Charter of Human and Civil Rights, and the National Code of Ethical Conduct for Citizens. On the way to building a renewed state, the last word should be for the people of Ukraine, who will directly adopt the above-mentioned documents, which will become the basis of public life. Following the adoption of the New Public Treaty and the new Constitution, early elections of central and local authorities are to be held.

At the present stage of existence, our state is going through a very difficult period and is on the verge of collapse. In order to cope with the crisis of statehood and to realize itself as an independent, sovereign, successful state in a peaceful way through intensive self-development and self-improvement, it is urgent to adopt the New Social Treaty. All parties to the contract must be on equal terms,

have the same responsibilities, be able to control each other at all times.

Important reasons for the development of the Social Contract, which will form the basis of the next or even several subsequent Constitutions, are:

first, the inconsistency of the current version of the Constitution with today's challenges and needs of society (the old unspoken social contract has exhausted itself);

secondly, the inability to agree on the procedure for changing several political models and on a long-term economic, cultural or social strategy (the Constitution provides for only one political model);

third, the impossibility of postulating new legal norms, which can then be formalized at the level of theory (the Constitution is based on existing legal norms that have a stable theoretical basis).

The Social Contract is a complex integrated document in which citizens agree on a much wider range of issues than in the Constitution. It contains the principles of coexistence, attitudes, strategic guidelines, strategic resources (rates), the path with the stages of change of political and economic models, ways and tools of movement along this path. It is developed in direct environmental communication. First, experts work on it, then it is discussed by politically active citizens, and finally, it is adopted in a referendum together with the Constitution.

The future Social Treaty should pave the way for the transition from representative democracy to co-government of responsible citizens. We are talking about the introduction of a system of permanent plebiscites, citizen participation in the development, management decisions and control over their implementation. This is ensured through the introduction of BLOCK CHAIN and SMART-technologies in public administration, strengthening the role of professional self-regulatory

communities that generate draft decisions. Co-management provides for the right of a citizen to initiate legislation.[8]

Since the principle of non-domination means the impossibility of dominating one will over another will, non-domination affects only those who have agreed on non-domination and adhere to this agreement (domination operates outside the agreement). Therefore, an agreement is needed between all participants in political life. In the economy, non-domination makes any monopoly impossible as something that hinders competition. Communities (contractual communities), which unite within territories and exercise self-government, both local and extraterritorial, gradually deprive the state of a monopoly on the provision of infrastructure services and create a market for these services through municipal service associations.

The new Social Agreement will stipulate that every citizen of Ukraine is a co-owner of the Ukrainian common property. Everything except private property is the subject of our joint co-ownership, and every citizen, a party to this Agreement, has the right to directly co-manage this joint property.

Conclusions. Due to the loss of real power by the authorities to implement reforms, there was a need for society not only to participate in the development of the New Public Treaty, but also to specifically guide the process of adopting such a political and legal document. The organization of the masses of the population should be entrusted to local governments, as such bodies cover on a territorial basis almost the entire population of our country.

The drafting of a New Social Contract should begin in specialized groups. Experts and specialists will formulate and analyze all the provisions of the agreement, then make it available for wide public discussion and suggestions on a publicly available online platform. After making changes proposed by the public, the final version of the Social Contract is crystallized, which can be

submitted to the All-Ukrainian Referendum.

The state should become a platform for providing services to citizens in joint management, resource allocation and defense. Such services will not necessarily be provided only by government agents.

The path of Ukraine's long-term movement in the New Social Agreement can be divided into three steps, but these are not exhaustive actions that will have to be taken on this path to build a comfortable life in Ukraine:

First step. Adoption of the Declaration of Dignity, the new Constitution, the National Charter of Human and Civil Rights, the National Code of Ethics for Citizens of the New Republic, inventory and organize national public property, including private property and joint property, and create conditions for co-ownership and co-management acquisition in a transparent contractual manner. The second step. Entering into co-ownership of joint property and establishing mechanisms for co-management of this property on a contractual basis. Every citizen of the Republic has the right to an equal share of income from the use of common property in the form of a "national share" with other citizens of Ukraine.

The third step. Dissemination of experience of co-ownership and co-management in the world. Ukraine will be one of the first countries to apply the principle of social innovation in the field of ownership and distribution of national property. Ukraine should carry out such a process in view of the world practice of the most successful countries.

References:

1. Fuller Lon L. (1999) Anatomiya prava. [Anatomy of Law]. / Per. from English. N. Komarova. - K .: Сфера, Kyiv, [in Ukrainian].
2. Maximov S.I. (2002) Pravova real'nist': dosvid filosofskoho

osmyslennya [Legal reality: the experience of philosophical thinking]: Monograph. - Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

3. Stepin V.S. (2003) Samorozvyvayuchi systemy ta neklasychna ratsional'nist' // Pytannya filosofiyi [Self-developing systems and non-classical rationality // Questions of philosophy]. - № 8. Kyiv, [in Ukrainian].

4. Dobronravova I.S. Belous TM, Komar O.V. (2009) The latest philosophy of science: a textbook for students. philos. fac. universities and graduate students [The latest philosophy of science: a textbook for students. philos. fac. of universities and graduate students]- K .: Logos. Kyiv, [in Ukrainian].

5. Nedotsuk N.A. (2006) [Philosophy of Law: Lecture notes.] - Moscow: Exmo, [in Russia].

6. Polyakov A.V. (2003) Zahal'na teoriya prava: fenomenoloho-komunikatyvnyy pidkhid. [General theory of law: phenomenological-communicative approach.] Course of lectures. 2nd type. Extra - St. Petersburg: Legal Center Press, [in Russia].

7. Course of lectures. (2003) 2nd type. Extra - St. Petersburg: Legal Center Press,- Moscow, [in Russia].

8. Shulzhenko F.P., Andrusyak T.G. (1999), Istoriya politychnykh i pravovykh vchen' [History of political and legal doctrines] : Jurinkom Inter,. - 304p. Kyiv, [in Ukrainian].

§2.3 НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Вступ. У період реформування системи освіти в Україні актуальним є питання щодо оптимізації діяльності загальної середньої освіти. Одним з пріоритетних напрямків реалізації принципів сучасної освітньої політики є вдосконалення нормативно-правового регулювання сфери освіти та освітньої діяльності. На сьогоднішній день нормативно-правове забезпечення якості загальної середньої освіти та його відповідність законодавству на різних рівнях є об'єктом підвищеної уваги у сфері управління освітою з боку державних органів контролю та нагляду, керівників, учасників освітньої діяльності та громадськості.

У зв'язку з процесами, які відбуваються в суспільстві виникає необхідність в поліпшенні нормативно-правової бази системи загальної середньої освіти.

Дослідженням державного управління загальної середньої освіти займалися такі вчені та дослідники, як В. Кременець, В. Луговий, Т. Лукіна, В. Лунячек, Н. Мельтюхова, Н. Нижник, В. Огнев'юк, Г. Одінцова, І.Семенець-Орлова та ін.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове забезпечення це засоби, способи і прийоми, які забезпечують підвищення якості освіти, ефективність та стабільність освітніх процесів, а також реалізацію запланованих проєктів і визначення шляхів вдосконалення особистості в освітньому процесі. Потреба у вдосконаленні нормативно-правової бази в системі загальної середньої освіти визначено радикальними змінами, які пов'язані з соціально-економічними, політичними та освітньо-прогностичними умовами в Україні.

Варто наголосити, що нормативно-правове регулювання

сфери загальної середньої освіти в Україні – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин в сфері освіти. Правові норми, які здійснюють регулювання суспільних відносин формують систему з характерною для неї ієрархією рівнів, зв'язків і структури. Формування з урахуванням європейських стандартів і міжнародного досвіду прогресивної нормативно-правової бази, в першу чергу, щодо забезпечення якості освіти є перш за все одним з основних чинників, що забезпечують реалізацію прав людини на якісну освіту [1].

На думку Ю. Битяка нормативно-правове регулювання – це один з головних інструментів реалізації державної політики (як на регіональному, так і на державному рівні). Сфера державної політики в Україні традиційно охоплює систему цілей і пріоритетів розвитку країни, соціальної сфери, економіки, суспільства, сформованою державною владою [1].

Україна закріпила суспільну і державну значущість загальної середньої освіти та освіти в цілому за допомогою прийняття відповідних статей Конституції [2], а також Законів України “Про освіту” [3], “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу” [4], “Про повну загальну середню освіту” [5], та інших актів законодавства у сфері освіти і науки, міжнародних договорів України утворюють систему освітнього законодавства нормативно-правових документів.

За дотриманням законодавства у сфері освіти спостерігають управлінці, які виконують відповідні заходи контролю. В першу чергу, вони перевіряють вміст нормативно-правової бази, а потім як вона реалізується.

Основними завданнями законодавства України про загальну середню освіту є:

- управління суспільними відносинами, що виникають у процесі реалізації права людини на повну загальну середню освіту;
- забезпечення права людини на доступність та безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;
- забезпечення необхідних умов для функціонування та розвитку системи загальної середньої освіти;
- зобов'язання громадян України на здобуття повної загальної середньої освіти;
- якість повної загальної середньої освіти та якість освітньої діяльності;
- визначення структури та змісту повної загальної середньої освіти;
- визначення органів управління у галузі загальної середньої освіти та їх повноважень;
- визначення прав та обов'язків учасників освітнього процесу;
- встановлення відповідальності за порушення законодавства України про загальну середню освіту [5].

Отже, кожному громадянину забезпечується доступність та якість повної загальної середньої освіти. Державні органи управління і установи, що здійснюють контроль якості освіти в сфері загальної середньої освіти, включають центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його спеціально уповноважені територіальні органи, які проводять зовнішнє незалежне оцінювання своїх регіональних відділень, місцеві державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування, акредитовані професійні організації, інші акредитовані юридичні особи, які проводять незалежну оцінку якості освіти та освітньої діяльності освітніх установ.

Центральним галузевим органом виконавчої влади,

відповідальним за розробку та реалізацію державної політики в системі загальної середньої освіти є Міністерство освіти і науки України (далі – МОН). Його повноваження та функції полягають в участі у визначенні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки, розробці програми розвитку освіти та державних стандартів освіти. Також МОН встановлює державні стандарти знань з кожного предмета, визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів, здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування. Окрім вищезазначених функцій міністерство забезпечує зв'язок із закладами освіти, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції, розробляє умови прийому до навчальних закладів, забезпечує випуск підручників, посібників, методичної літератури, розробляє проекти положень про навчальні заклади, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, організовує атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань, здійснює керівництво державними навчальними закладами, тощо [6, с. 53-54].

Варто відмітити, що в Україні здійснює контроль за дотриманням відповідності рівня якості у сфері загальної середньої освіти Незалежний центр оцінювання якості освіти. Це державна установа, яка здійснює зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, здобутих на певному освітньому рівні, а також проводить моніторингові дослідження якості освіти.

Забезпеченню якості повної загальної освіти присвячено Розділ VI Закону України “Про повну загальну середню освіту”. Законом передбачено компоненти та систему

- забезпечення якості загальної середньої освіти, яка включає:

- внутрішню систему забезпечення якості освіти (в закладах освіти);

- систему зовнішнього забезпечення якості освіти;

- систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти [5].

Законом України “Про освіту” [3], також, передбачена подібна система забезпечення якості освіти, проте на відміну від попереднього закону, сучасний нормативно-правовий акт розширив перелік процедур та заходів, що проводяться для забезпечення системи якості освітньої діяльності, зокрема загальної середньої освіти.

Отже, якісна загальна середня освіта відповідає за процес засвоєння учнями необхідних знань, навичок і умінь, формування поглядів та світогляду для інтелектуального, фізичного й соціального розвитку особистості для гідного існування в сучасному світі. Формування загальноприйнятих цінностей заснована на принципах гуманізму, взаємоповаги в інтересах сім’ї, суспільства і держави.

Також варто відмітити, що провідну роль у системі якості освіти в Україні покладено на професійно підготовлених кадрів. До педагогічної діяльності долучаються особи знання, уміння і навички яких відповідають критеріям державних стандартів та мають відповідну освіту та професійну підготовку у необхідній сфері. Діючим законодавством України, положенням та статутами відповідних закладів освіти визначаються професійні права й обов’язки педагогічних працівників під час їх виконання [8]. Окрім того, законодавець визначає період навчання, загальну організацію навчального процесу, права та обов’язки кожного з учасників освітнього

процесу.

Варто наголосити, що якісна загальна середня освіта, зокрема, має відповідати вимогам державного стандарту, яким визначено компоненти і зміст освіти, встановлює державні вимоги до випускників [9].

Проведений аналіз дає підстави сказати, що в Україні за роки незалежності були сформовані нормативно-правові засади які сприяли розвитку та якості системи загальної середньої освіти, серед яких конституційне визначення права громадян брати участь в управлінні державними справами; у законодавчих, підзаконних актах та інших нормативно-правових документах закріплено основні права що належать освітнім спільнотам на самоврядування, сформовано нормативні засади діяльності інших колегіальних та одноособових органах освіти, нормативно закріплено права широкого кола громадськості на співпрацю та контроль за діяльністю органів влади щодо якості освітнього процесу.

Однак дослідження реального стану нормативної бази системи якістю загальної середньої освіти свідчить про необхідність більш детального вдосконалення її відповідно до сучасних вимог. Насамперед необхідною умовою є створення системи освіти, яка була б конкурентоспроможною до подібних закладів освіти ЄС, підтримувала та використовувала найкращі практики, як європейські, так і світові, з урахуванням сучасного розвитку українського суспільства, національних традицій та методів [10]. Освіта є продуктом на ринку світових освітніх послуг. Тому, необхідно значно розширити вплив закладів освіти на створення людських ресурсів у всіх сферах соціальної діяльності, щоб створити широке коло висококваліфікованих кадрів, які відповідали б сучасним вимогам світового ринку праці.

Висновки. Аналізуючи нормативно-правові акти управління

якістю в загальній середній освіті, можна зробити висновок, що в Україні сформована достатня правова база яка скерована на виконання стратегічних завдань в системі якості освіти відповідних для демократичного суспільства. Ця основа охоплює сфери освіти з прав людини, громадянську освіту, міжкультурну освіту та вивчення світових проблем.

Однак на шляху реформування освітнього процесу для задоволення сучасних потреб залишається ще багато питань, які потребують експертної уваги науковців, дослідників, та управлінців. Серед цих питань можемо виділити: підготовка педагогічних працівників відповідно сучасним вимогам, забезпечення якості культурної та політичної освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, формування іміджевої системи загальної середньої освіти, постійний моніторинг системи громадянської освіти та ін.

Список використаних джерел:

1. Битяк Ю. Адміністративне право України. Київ, 2005. 544 с.
2. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Закон України “Про освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Нормативно-правова база Міністерства освіти та науки України. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/normativno-pravova-baza1.html>.
5. Закон України “Про повну загальну середню освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
6. Бабельчук О. Система управління середньою освітою в сучасній українській державі. Запоріжжя: [б. в.], 2015 р. С. 51-57.
7. Паращенко Л. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми: [монографія]. Київ, 2011. 536 с.

8. Лукіна Т. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні. Київ. 2005.

9. Красняков Є. Державна політика в галузі освіти України в контексті реалізації освіти для демократичного громадянства і прав. URL: <http://www.viche.info/journal/2634/>.

10. Семенець-Орлова І. Нормативно-правове забезпечення освітніх змін в Україні. *Теорія та практика державного управління*. № 3. 2017. С. 91-100.

§2.4 ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Вступ. В актуальних умовах розвитку України та українського суспільства, коли, окрім внутрішніх соціально-економічних та геополітичних проблем, з'явився новий безпрецедентний деструктивний фактор впливу – пандемія COVID-19 та запровадження у зв'язку із цим карантинних заходів, провідне місце у формуванні та здійсненні публічного адміністрування має відводитися створенню умов для інноваційного розвитку цієї сфери з метою задоволення інформаційних потреб та реалізації прав громадян, громадських організацій, підприємців, державних установ, неурядових організацій на базі формування і використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Так, світовий досвід розвитку електронного врядування засвідчує свою ефективність, результативність та продуктивність як у забезпеченні якісно нового рівня життя населення, так і розвиток демократизації суспільства в цілому, що є основою для формування конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні.

Сьогодні в Україні відбуваються реформи майже у всіх соціально-економічних галузях, однак, саме електронне врядування, завдяки своїм принципам, функціям та інструментам, здатне забезпечити реалізацію прав громадян шляхом ефективного, відкритого та прозорого надання послуг публічного адміністрування на інноваційних засадах, що є фактором підвищення виправданої довіри до уряду. Крім того, враховуючи євроінтеграційні процеси у країні, електронне урядування в Україна є частиною розбудови цифрової економіки і цифрового ринку та умовою до гармонійного входу до єдиного цифрового ринку ЄС (EU Digital Single Market Strategy). Однак, відповідно до дослідження ООН з питань розвитку електронного урядування – E-

Government Development Index [1], у 2020 р. Україна посіла 69 місце серед 193 країн, покращивши свої позиції порівняно з 2018 р. на 13 пунктів, однак, втративши при цьому 6 пунктів у порівнянні з 2016 р., що говорить про необхідність актуалізації розвитку цього питання, враховуючи інноваційні риси електронного врядування як інструменту публічного адміністрування.

Дослідженню теоретичних та практичних положень розвитку електронного врядування присвячено праці С. А. Квітки, І. В. Клименко, П. С. Клімушина, Д. В. Спасібова, І. Є. Погребняка, Ю. Соломко, О. О. Соколовської та інших вчених. Враховуючи вагомий внесок наукової спільноти у вивчення засад електронного врядування як механізму реалізації публічного адміністрування, актуалізується питання поглиблення досліджень теоретичного та практичного визначення електронного врядування як інновації публічного адміністрування з метою сталого розвитку України та українського суспільства. Головною метою цієї роботи є дослідження теоретичного та практичного визначення електронного врядування як інновації публічного адміністрування.

Виклад основного матеріалу. Одним із фундаментальних факторів забезпечення високого рівня конкурентоспроможності країни та успішного реформування її соціально-економічних сфер діяльності є висока відповідність розвитку умовам сьогодення, а саме – тренду Індустрії 4.0. – «Четвертої промислової революції». Характерною рисою Індустрії 4.0. є кібернетична інтелектуалізація господарських операцій, тобто поєднання матеріальних процесів з віртуальними задля створення кіберфізичних комплексів, що інтегровані в одну цифрову систему, у тому числі такою системою виступає визнане в світі електронне врядування як довготривалий інноваційний діджитал фундамент комунікації

органів влади, населення й бізнесу.

Динамічний характер змін та розвитку інновацій орієнтує на перманентні пошуки нових принципів, методів і технологій організації інформаційного забезпечення надання адміністративних послуг. В Україні електронне врядування як конвергентний інструмент публічного адміністрування набуло активного розвитку у контексті виконання умов Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, зокрема з ухваленням Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [2] та розробленого на її базі проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [3]. Так, стратегічна ціль 7 покликана забезпечити безпеку та доступ до правосуддя, створити підзвітні та інклюзивні інституції шляхом підвищення результативності діяльності органів влади на базі широкомасштабної діджиталізації процесів прийняття управлінських рішень, провадження адміністративних послуг через поетапне впровадження комплексу електронного врядування на всіх рівнях управління.

Зміна орієнтирів соціально-економічної глобалізації стала підґрунтям для трансформації публічного менеджменту із визначенням пріоритету довгострокового планування, відтак у 2017 р. було імплементовано Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, якою визначено, що «електронне урядування виступає формою організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [4]. Концепція «електронного врядування» розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими з різних позицій. Так, С.А. Квітка та О.О. Соколовська визначають категорію «електронне врядування» як «взаємодію державних та

муніципальних структур з бізнес-структурами та організаціями громадянського суспільства за допомогою ІКТ», [5, с. 27-28], однак, на наш погляд, зазначене визначення є неповним, оскільки не містить категорію населення як власне отримувача послуг, а лише його представника у вигляді організацій.

І. Є. Погребняк [6] констатує, що електронне врядування виступає засобом організації державної влади, при цьому автор також робить наголос на використанні ІКТ, а саме - локальних інформаційних Інтернет-мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, відзначаючи простоту й доступність такої організації праці державних службовців в режимі реального часу у щоденному спілкуванні громадян з органами публічної влади. Поділяє цю думку і Ю. Соломко [7, с. 136], вбачаючи сутнісний прояв явища «електронне врядування» у формуванні двох складових: внутрішньої та зовнішньої інформаційної інфраструктури, завдяки яким відбувається взаємодія органів державної влади з фізичними та юридичними особами. При цьому зовнішня інформаційна інфраструктура інтегрує у собі інформаційно-комунікаційні ресурси органів влади (веб-сайти, портали), забезпечує відповідний рівень доступу до них, а також формує базу електронних послуг.

На інституціональних змінах для створення і функціонування електронного уряду як інновації публічного адміністрування наголошує І. В. Клименко, а саме – «модифікація нормативно-законодавчої бази, освітніх акцентів, принципів формування і витрат бюджету, перерозподіл зон пріоритетної компетенції державних і громадських структур, оновлення та розширення ціннісних парадигм суспільства» [8, с. 78]. З цієї точки зору електронне врядування є концепцією масштабного перетворення суспільного устрою, потребуючого визначеної стратегії та комплексу дій, що, безперечно, вимагає часових та матеріальних витрат.

П. С. Клімушин, Д. В. Спасібов вбачають у концепті електронного врядування процес «створення уряду, який поєднує в собі організаційні інновації з новими ІКТ для виконання основних урядових функцій в умовах постійно мінливого середовища» [9, с 24]. Відтак, аналіз наукової думки щодо трактування суті категорії «електронне врядування» дозволяє стверджувати про наявність декількох підходів до розуміння дослідниками цієї дефініції:

1. Модифікація послуг публічного адміністрування за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Цей підхід базується на імплементації діджиталізованих інструментів управління, що широко застосовуються у бізнесі, до сфери державного сектору. Запровадження цифрових технологій до царини надання органами державної влади послуг населенню дозволить якісно підвищити рівень обслуговування та скоротить витрати державного бюджету. Тобто, цей підхід розглядає електронне врядування як елемент надання послуг публічного адміністрування.

2. Трактування електронного уряду як складової функції публічного адміністрування, заснованої на технологічній інновації, розглядаючи необхідність формування діяльності органів державної влади з точки зору високотехнологічної організації за допомогою інноваційних цифрових інструментів. Тобто, цей підхід визначає перспективний трансформаційний напрямок розвитку послуг публічного адміністрування відповідно до вимог актуальної цифрової реальності.

3. Визначення електронного уряду як якісно нової моделі управління державою, що відповідає вимогам інформаційного суспільства. По суті, цей підхід є поєднанням перших двох підходів, формуючи інноваційну основу концепту інформаційного публічного адміністрування.

Інноваційність електронного урядування полягає в якісно новому способі взаємодії чиновників з громадянами з метою підвищення ефективності надання державних послуг, такий спосіб не є доповненням або аналогом класичного уряду, враховуючи інноваційні принципи та методи його реалізації, оскільки ми вбачаємо в інноваційності електронного урядування не лише застосування автоматизованих ІКТ, але й інноваційних підходів до управління (рис. 1). На рисунку наочно продемонстровано інноваційність сценарію розвитку публічного адміністрування при імплементації змін шляхом розвитку електронного урядування – використання інноваційних технологій дозволяє скоротити витрати (час, грошові кошти, фізичні зусилля) та значно підвищити очікування зацікавлених осіб.

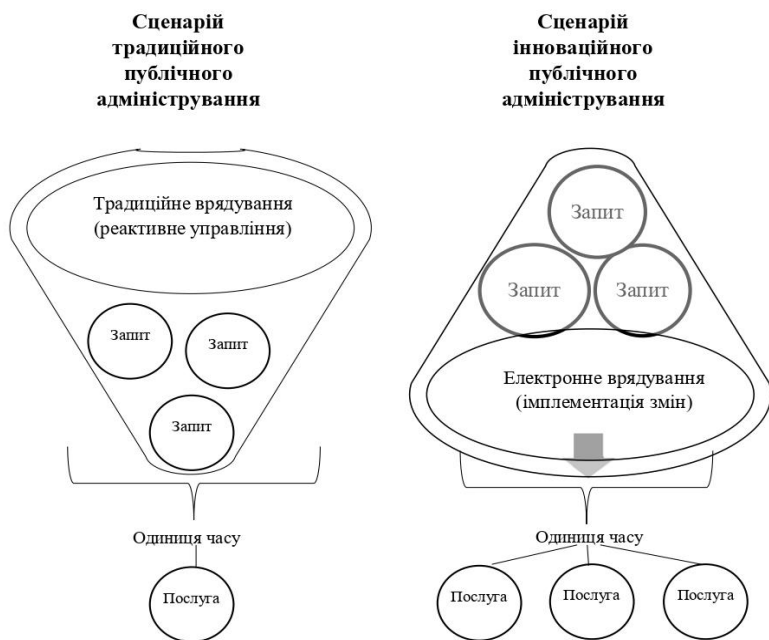

Рис. 1 Порівняльна модель публічного традиційного та інноваційного публічного адміністрування

У цьому контексті пропонуємо визначати дефініцію «електронне врядування» як спосіб організації публічного адміністрування через надання комплексу державних послуг та інформаційних послуг громадянам, бізнес-організаціям, громадським організаціям, іншим гілкам державної влади, що передбачає мінімізацію безпосереднього особистого контакту представників органів влади із заявниками на основі повномасштабного використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій автоматизації та методів управління, що є частиною цифрової епохи. Разом із тим фундаментом для інституційних перетворень в організації та реалізації функцій публічного адміністрування є мотивація населення до застосування продуктів інноваційного розвитку суспільства, розуміння їх переваг у використанні безпосередньо з метою покращання якості своєї життєдіяльності, підприємницької діяльності, науково-дослідної роботи, у такому разі стрімкий розвиток електронного врядування має ініціюватись трьома векторами: населенням, бізнесом і державою. У цьому аспекті організація електронного врядування має вирішувати низку взаємопов'язаних та взаємозалежних завдань публічного адміністрування, вирішити які можливо виключно при застосуванні інноваційного як фізичного, так і ментального підходу:

- оптимізація та забезпечення більш ефективного, доступного та зручного надання повного спектру послуг публічного адміністрування всім категоріям громадян з можливістю не враховувати просторово-часові обмежувальні чинники;

- формування каналів інформаційної комунікації суб'єктів державної влади, побудова централізованих баз даних (систематизація Big Data, хмарні технології) з технологіями розподіленої обробки даних (формування штучних нейронних мереж) з метою організації роботи та

запровадження електронного документообігу на всіх гілках влади та структурних підрозділах влади;

- імплементація засад електронного урядування у фундаментальних соціально-економічних галузях країни шляхом впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем підтримки ухвалення управлінських рішень та інформатизації адміністративних процесів (у тому числі з застосуванням геоінформаційних технологій, Інтернету речей (Internet of Things, IoT), технології якого дозволяють формувати мережу фізичних об'єктів та здійснювати взаємодію з зовнішнім середовищем, передавати відомості про свій стан і приймати дані ззовні; технологій Блокчейн (Blockchain), що можуть бути поширені на будь-які взаємопов'язані інформаційні блоки);

- активне та стає зростання якісного рівня життя населення внаслідок удосконалення системи соціальних послуг, системи охорони здоров'я, надійного забезпечення правової та особистої безпеки, збільшення можливостей для освіти, енергетичної та екологічної безпеки;

- розвиток та розширення можливостей самообслуговування громадянами, підтримка зростання рівня громадської кваліфікованості та обізнаності в питаннях застосування інформаційно-комунікаційних технологій;

- активізація ступеня зацікавленості та участі громадян у питаннях керівництва та управління соціально-економічними та політичними процесами в країні;

- трансформація відносин між суспільством та урядом країни у сторону електронної демократії, яка забезпечує прозорий діалог та довіру у взаємовідносинах: громадянин-держава; підприємницький сектор-держава; громадські організації, аналітичні центри, науково-дослідні інститути – держава; держава-держава, при цьому першочергового

- значення набуває та ініціюється клієнт-орієнтований підхід;
- розширення інвестиційних можливостей та покращення інвестиційного клімату країни, розвиток електронного ринку товарів у якості супутнього економічного розвитку.

В основі електронного врядування лежить анонсований Урядом України «людиноцентризм», тобто орієнтованість публічних інститутів на споживачів адміністративних послуг і максимізації задоволення їх потреб. Наближення уряду до громадян і підприємців – головна мета сучасних цивілізованих держав і новий зміст електронного врядування. Електронне врядування сприяє росту ефективності функцій органів публічного адміністрування та формуванню сучасного європейського стилю управління, принципами якого є класичні та інноваційні риси демократії – відкритість, довіра, доступність, прозорість, інклюзія, інновативність. Крім того, цей інструмент публічного адміністрування покликаний до мінімізації корупційних ризиків у процесі виконання владних повноважень службовцями, і, як результат – якісно підвищити інвестиційну привабливість України, її конкурентоспроможність та діловий клімат, а також – сприяти розвитку соціально-економічного потенціалу країни.

Розглядаючи суть та задачі електронного врегулювання як інновацію публічного адміністрування, доцільно визначати його концептуальні складові через організаційну призму з метою формування перспективних напрямів розвитку та оцінки загроз його ефективній, результативній та продуктивній реалізації (рис. 2).

Так, магістральними напрямками електронного врядування було обрано: модернізацію публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою ІКТ; модернізацію публічного адміністрування при використанні ІКТ; управління розвитком електронного врядування.

У цьому контексті фундаментальний концепт

електронного врядування закладають його основні специфічні принципи, які визначаються як:

1. Цифровий за замовчуванням - забезпечення будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності) передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проекту чи завдання - із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій [4];

2. Одноразове введення інформації - реалізація підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних [4];

Рис. 2 Інфологічна модель електронного врядування публічного адміністрування

Систематизовано автором на основі [4]

3. Сумісність за замовчуванням - здійснення проектування та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади відповідно до єдиних відкритих вимог та стандартів для забезпечення їх подальшої сумісності та електронної взаємодії та повторного використання [4].

Крім того, до формування суті електронного врядування додаються принципи доступності та активізації участі громадськості; прозорість та відкритість системи; довіра та безпека під час користування послугами.

На нашу думку, перелік цих принципів є неповним, більш того, в ньому відсутній один з основоположних інноваційних принципів демократичного суспільства – інклюзія, який став стратегічною ціллю № 1 «Сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі» відповідно до Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [3]. Дійсно, у Концепції електронного врядування зазначено пункт «доступність», однак, доступність та інклюзія не трактуються як синоніми, оскільки доступність – це архітектурна та техніко-технологічна побудова маршруту до адміністративної послуги (у тому числі й автоматизованої), натомість поняття інклюзії ширше і важливіше: це процес реального залучення мало мобільного населення до акту суспільного життя. Іншою мовою – мало надати просто можливість громадянину користуватись інформаційною он-лайн послугою електронного врядування, потрібно створити умови, за яких людина буде ініціювати повторне звернення до такого формату. Тобто, головна мета електронного врядування публічного адміністрування сучасних цивілізованих держав - наближення уряду до громадян і бізнесу. Ця думка підтверджується автором [6, с. 29] «без структурної реформи системи влади, вироблення концептуально нового підходу до організації надання адміністративних послуг, впровадження

ІКТ не призведе до підвищення ефективності роботи».

Крім того, реальною проблемою невиконання принципу інклюзії, а значить і неспроможність повномасштабної інтеграції засад електронного врядування, є досить висока частка сільського населення України (30,7% за даними Державної служби статистики України [10]), крім того 24% становить частка жителів України віком від 60 років, тобто ці верстви населення можуть мати певні ресурсні (фізичні, ментальні, технологічні) проблеми у процесі застосування інтерактивних технологій в рамках електронного врядування. Частково вирішення цього питання розпочато на державному рівні відповідно до урядового курсу на зменшення цифрового нігілізму українського населення через недостатній базовий рівень цифрових вмінь громадян країни. При цьому варто зазначити, що вже 10 років як ООН проголосила вільний доступ до Інтернету як фундаментальне цифрове право людини. Вважаємо, що з метою ефективного розвитку та реалізації проєктів електронного врядування необхідно активізувати діяльність з забезпечення інклюзивного доступу до нього на державному рівні (державні програми; залучення матеріальної технічної допомоги; приватні інвестиції).

Реалізація принципів публічного адміністрування у процесі становлення електронного врядування є важелем вирішення соціальних, економічних та політичних проблем із максимальним залученням громадян до участі у їх обговоренні та прийняття управлінських рішень, що в результаті значно підвищує демократизацію суспільства, тому до принципів формування та реалізації концептуальних засад електронного врядування слід віднести також традиційні та інноваційні принципи демократичного управління: інновативність, креативність, синергія або принцип «win-win», AGILE-менеджмент, бенчмаркінг, контролінг, інтерактивний зворотній

зв'язок, моніторинг.

Відтак принципи електронного врядування безпосередньо формують його базу інструментів: адміністративно-правового регулювання; реєстр електронних послуг; забезпечення комунікаційного зв'язку (у тому числі ініціювання органами публічного адміністрування його зворотної частини шляхом розробки опитування з питань якості обслуговування); організація потужної системи забезпечення інформаційної безпеки; моніторинг та діагностика діяльності; формування звітів.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в області електронного врядування (надання електронних та адміністративних послуг, електронних довірчих послуг), виступає створене у 2019 році Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри)), яким сформульовано амбітну ціль забезпечити до 2024 р. доступність 100 % публічних послуг громадянам та бізнесу онлайн. На сьогодні ключовими результатами реформи електронного врядування є:

1. Створення та активація Єдиного державного веб-порталу електронних послуг – Портал Дія (diia.gov.ua), перехід на який також можна здійснити з офіційного сайту Мінцифри. На порталі Дія сформовано реєстр електронних послуг, поділений на два блоки: для громадян та бізнесу, разом із тим доцільним є також виокремлення блоку для інших зацікавлених сторін, як державні установи, неурядові організації, громадські організації тощо.

2. Активація мобільного додатку Дія – доступ громадян до цифрових документів;

3. Впровадження Е-системи до сфери будівництва, що має на меті максимальну автоматизацію, прозорість всіх процесів у галузі та, як наслідок, мінімізацію ризиків прояву

корупції.

Одним із головних питань функціонування електронного врядування є забезпечення кібернетичного захисту інформації в системі. У цьому контексті поділяємо думку Р.В. Амеліна, що імплементація цифрової інформаційної системи в сфері публічного адміністрування зумовлює низку специфічних проблем, серед яких основними є:

1) проблему масового «витоку» персональних даних з систем персоніфікованого обліку [11, с. 30];

2) модифікація даних, що зберігаються в інформаційній системі (навмисно або внаслідок помилки), – може виявитися критичним, якщо на основі цих даних або результатів їх автоматизованої обробки приймаються управлінські рішення, що зачіпають права і законні інтереси осіб (зокрема тих, інформація про яких була змінена) [11, с. 30];

3) автоматизація передбачає жорстко детермінований алгоритм, здатний обробити лише заздалегідь певні ситуації, тим часом як в реальному житті постійно зустрічаються нестандартні випадки, які розробники систем передбачити не могли, якщо взаємодія громадянина (підприємця, господарюючого суб'єкта, неурядової організації) і держави стає можливим тільки за посередництва інформаційної системи (а чиновники виконують роль операторів цієї системи), то в нестандартних ситуаціях їх права і законні інтереси також можуть бути порушені [11, с. 30].

Висновки. Однак, зазначені проблеми по суті є результатом неефективної організації системи кібербезпеки системи електронного врядування, тому задля результативного провадження публічного адміністрування в інноваційній цифровій мережі, необхідно: забезпечити відповідність інфраструктури електронних комунікацій держави, рівня її розвитку та захищеності сучасним міжнародним вимогам; активізувати розвиток технологій кіберзахисту шляхом

ініціювання відповідних проектів із зацікавленими сторонами (бізнес, наукові центри, заклади освіти, громадськість, неурядові організації, партнери – підприємства, що надають об'єкти цифрової інфраструктури), утому числі імплементація кращих світових практик і міжнародних стандартів з питань кібербезпеки та кіберзахисту; формування кваліфікованих кадрів відповідної спеціалізації; розвиток цифрової грамотності населення України та культури безпечного поведіння в кіберпросторі, зокрема під час отримання адміністративних послуг.

У цьому аспекті необхідним є створення незалежної системи контролю та моніторингу за станом наданням послуг публічного адміністрування, а також захисту інформації, і, формування системи незалежного аудиту інформаційної безпеки. Таким чином, сьогодні електронне врядування трансформується з технологічного проекту в широкомасштабний механізм публічного адміністрування, що є закономірністю, оскільки Україна обрала шлях євроінтеграції та розвитку. Разом із тим, у час, коли країна стоїть перед глобальними політичними та екологічними викликами, електронне врядування виступає частиною стратегії інноваційних державних перетворень, що дозволить реалізовувати складні завдання державного рівня. Однак, формування та реалізація електронного врядування потребують якісно нового підходу і організаційного, і практичного, тому предметом подальших досліджень мають виступати як кращі світові практики електронного врядування, зокрема в частині системи захисту інформації та персональних даних.

Список використаних джерел:

1. E-Government Development Index. Офіційний сайт Організації об'єднаних націй / URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/>

id/180-Ukraine/dataYear/2020

2. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020": Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Офіційний сайт Верховної Ради України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

3. Проект Закону про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року / Офіційний сайт Верховної Ради України / URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html

4. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Офіційний сайт Верховної Ради України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text>

5. Квітка С. А., Соколовська О.О. Електронне врядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства: зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 9. С. 26-34

6. Погребняк І. Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. *Право та інновації*. 2014. № 3. С. 26–35.

7. Соломко Ю. Електронне урядування: поняття, сутність, принципи та напрями розвитку. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 135-143.

8. Клименко І. В. Електронне урядування як інновація державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 12. С. 76-79.

9. Клімушин П. С., Спасібов Д. В. Механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві: монографія. Х.: ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2017. 116 с.

10. Державна служба статистики України. Офіційний сайт / URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/roz_nas20.pdf

11. Амелин Р.В. Правовое регулирование разработки и внедрения автоматизированных информационных систем в сфере государственного и муниципального управления: монография. М.: ГроссМедиа, 2010. 164 с.

§2.5 ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОЛІТИКИ ТА УПРАВЛІННЯ

Вступ. Середина ХХ століття ознаменувалась різким зростанням «особистості» перед «державою», відбувся розвиток і ускладнення горизонтальних соціальних зв'язків, сплетіння різноманітних громадянських інститутів і рухів в цілісну систему. Саме в цей час, у західній, а згодом і у вітчизняній управлінській науці відбувається перехід від парадигми державного управління до парадигми публічного адміністрування, яка фактично позбавляє державу монополії на прийняття і реалізацію публічних рішень. Держава тепер мусить вступати у взаємодію з іншими суб'єктами політики задля ефективного розв'язання назрілих суспільних проблем, орієнтуючись при цьому на принципи функціональності, конкурентності та соціальної відповідальності.

Відповідно взаємодія держави та громадянського суспільства у виробленні політики держави, взаємна відповідальність за прийняті рішення та водночас відповідальність один перед одним стають трендами розвитку сучасних суспільств. Результатом таких взаємодій є не державна, навіть не суспільна політика, а саме публічна політика. Позаяк, вироблення загальноколективних цілей формується на перехресті дій владних інститутів та груп інтересів, які в сукупності складають процес публічної політики. Через інституціональні механізми публічної політики забезпечується не стільки узгодження різнопланових інтересів, скільки їх пристосування, співіснування, чим і забезпечується взаємовигідне партнерство. Таким чином докорінно змінюється зміст загальноколективних цілей, які постають уже не результатом артикуляції та агрегації загального суспільного інтересу, а є наслідком інтеракцій держави та недержавних

акторів [11, с. 9]

Виклад основного матеріалу. Публічна політика є одним із ключових понять сучасної політичної науки. На сьогоднішній день існує безліч різних інтерпретацій визначення «публічна політика» (public policy), однак єдиної думки щодо цієї категорії досі не вироблено. Дискусії ведуться як стосовно термінів public і policy, так і стосовно словосполучення public policy (громадська, державна, суспільно/державна політика).

У першу чергу труднощі пов'язані з тим, що політична наука не є точною дисципліною, тому її категорії і поняття апріорі не можуть бути точними. Множинність пояснень категорії публічна політика має схожі характеристики в політичних дослідженнях, але при цьому абсолютно ідентичних визначень не існує.

Ще одна проблема в поясненні поняття публічна політика зумовлена тим, що розглянутий термін має іноземне походження, тому в перекладних версіях може існувати безліч його значень. Для повного розуміння сутності терміна «публічна політика» необхідно розібратися, яке смислове значення представляють окремі терміни «політика» і «публічне» [13, с.8]

Ряд зарубіжних та вітчизняних вчених відзначають, що в англійській мові для позначення поняття «політика» використовують кілька термінів: «policy», «politics», «polity».

Термін «politics» означає політику як політичну боротьбу за здобуття влади (передвиборча боротьба, компромати, політичні програми, ідеології тощо). Іншими словами цей термін означає боротьбу за прихильників, за місце де будуть ухвалюватись рішення, боротьба за місце при владі.

«Policy» – політика як інструмент здійснення влади: державна політика (транспортна, освітня, соціальна, охорони

здоров'я, енергетична тощо). Мова йде про формування правил поведінки окремих груп населення в окремих галузях життя. В основу покладено залагодження конфліктів та підтримці громадського порядку.

І, нарешті, «polity» – політика як сфера діяльності певної частини суспільства: економічна сфера, політична сфера, культурна і так далі. Це сукупність державних і політичних інститутів, вироблення, ухвалення, прийняття політичних рішень, державний устрій, образ або форма правління [7]

Переклад слова «public» означає суспільний, державний, народ, публіка, громадськість. Така множинність значень ще більшою мірою ускладнює уявлення про цю категорію. Усі словосполучення, що містять слово public, які можна зустріти в словнику, включають в пояснювальній частині таку складову, як суспільство (публіка).

Термінологічна складність полягає у тому, що публічну політику можна розглядати не тільки як цілісну категорію, визначаючи її характерні риси, саме слово public може бути ознакою іншого політичного актора (влади, держави, лідера, інституту тощо). Оскільки сам термін має безліч значень, відповідно, і похідні від нього категорії так само інтерпретуються по-різному. Серед взаємопов'язаних категорій можна назвати такі: «публічна політика», «публічна сфера», «публічне поле», «публічна влада», «публічне управління», «публічні інститути», «публічні лідери», «суспільні цінності» тощо [13, с.13]

Що стосується України, то в англо-українському глосарії термінів і понять із аналізу державної політики та економіки, укладеному О. Кілієвичем, «public policy» перекладається як державна політика [5, с.510] Хоча більшість вітчизняних науковців, наполягають на необхідності вживати термін «public policy» саме як «публічна політика». Такий підхід можна

аргументувати тим, що головною характеристикою державної політики сучасної демократичної держави має бути публічність, тобто відкритість для суспільства, його критики і пропозицій, а громадські консультації й громадська експертиза мають бути невід'ємними компонентами процесу вироблення публічної політики у будь-якій сфері.

Наступна важлива причина труднощів визначається переходом понять з однієї дисципліни в інші. Запозичені поняття потребують адаптації до контексту нової дисципліни, оскільки представляють не тільки термін, але також певний постулат або ідею. У цьому випадку на формування категорії «публічна політика» вплинули різні науки: соціологія, філософія, управлінські науки, системологія, кібернетика, економіка та ін.

Наступною обставиною є те, що для глибокого розуміння суті вищезгаданої категорії необхідно враховувати тимчасові характеристики політичного середовища та зміни в науці. Перехід від традиційного суспільства до сучасного ознаменувався в суспільних науках переглядом усталених понять, появою нових парадигмальних підходів, зміною уявлень про буття. Пов'язано це із посиленням інформатизації суспільства, інтенсифікацією комунікації, соціальною диференціацією, ускладненням політичної системи та зміною ідентичного сприйняття.

Не можна також не враховувати етноцентричність позиції вчених, які займаються цією проблемою. Через призму своєї культури, ментальності, ціннісних орієнтацій і політичного середовища автори формулюють власні погляди на публічність і публічну політику. Так, західні вчені більшою мірою пов'язують цю категорію з ліберально-демократичним концептом і громадянським суспільством. Їх трактування публічності певним чином стандартизувало все наукове

співтовариство на розуміння публічної політики як процесу співуправління, де суспільство усвідомлює свої інтереси та активно їх обговорює, бере участь у процесі управління державою.

На формування термінів впливає також і те, як власне, сам учений представляє в своєму дослідженні публічну політику [13, с.9-10] У найбільш загальному вигляді публічну політику розуміють як основні принципи, норми і діяльність щодо здійснення публічної влади.

Канадський дослідник Л. Пал визначає публічну політику як «напрямок дії або утримання від неї, обраний державними органами для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем» [8, с.22]. Схожої ідеї дотримується й інший науковець Т. Дай, визначаючи публічну політику як «все те, що влада вибирає, – робити це чи не робити» [3, с.468]

Британський дослідник Дж. Андерсон розглядає публічну політику як політику, що здійснюється урядовими чиновниками та органами влади і зачіпає істотну кількість людей [1, с.15]

Британський дослідник В. Парсонс у своїй фундаментальній праці «Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики» зазначає, що публічна політика зосереджується на тому, що Дьюї колись визначив як «суспільство і його проблеми». Вона пов'язана із тим, як питання і проблеми визначаються й формулюються і яке місце вони займають у порядку денному політичної діяльності й політичного управління. Але це також і дослідження того, як, чому і наскільки ефективно державна влада здійснює заходи чи утримується від них. Він розмежовує два типи підходів до аналізу політики: 1) аналіз процесу здійснення публічної політики передбачає з'ясування того, як визначаються проблеми, як вони контекстуалізуються, як формулюється

політика, приймаються рішення, оцінюється й впроваджується публічна політика; 2) аналіз у межах процесу здійснення політики і для нього, передбачає використання методик і знань для прийняття рішень і в самих рішеннях, дослідження і обстоювання визначення проблеми, прийняття рішень, оцінювання і впровадження [9, с.16-18]

Російський вчений Г. Атаманчук – визнає публічну політику за сукупність цілей та завдань, які практично реалізуються державою, і засобів, що використовуються при цьому. Зміст публічної політики – це оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку і суб'єктивних суджень людей про свої інтереси у ньому. У кожній державі політика формується під впливом багатьох обставин, є збігом певних чинників, буває досить кон'юнктурною та персоніфікованою [2]

Політична енциклопедія, термін «публічна політика» (англ. Public policy) визначає як: горизонтальну (на відміну від політики владної – вертикальної) складову політичного процесу, що безпосередньо впливає на формулювання й ухвалення політичних рішень, забезпечує зв'язок між владними структурами та суспільством – економічними акторами, громадськими організаціями та рухами, експертами, цільовими суспільними групами [10, с. 571]

Українські вчені сприймають публічну політику за відносно стабільну, організовану та цілеспрямовану діяльність уряду стосовно певної проблеми, якою він опікується безпосередньо чи опосередковано і цим впливає на життя суспільства.

Науковці Національної академії державного управління при Президентіві України переконані, що поняття публічної політики стосується «гри влади» у рамках інституційної частини між різними публічними особами, котрі у співпраці

або у конфлікті з державними і напівдержавними дійовими особами намагаються конкретно розв'язати колективну проблему. Також дослідники наводять думку європейських фахівців, які визначають «публічну політику», як зв'язок послідовних рішень (чи діяльності), прийнятих різними публічними, а інколи приватними дійовими особами, чії ресурси та інституційна належність різні [12, с.36]

О. Чальцева у своїй праці «Публічна політика: теоретичний вимір та сучасність» здійснивши ретроспективний аналіз підходів, представила авторське бачення цього феномену. «Під публічною політикою ми розуміємо доцільну взаємодію публічних акторів (інституціоналізованих та неінституціоналізованих, формальних і неформальних), які за допомогою власних ресурсів, функціональних механізмів, культурно-ціннісних і правових норм, мають можливість виявляти, реалізовувати, аналізувати та контролювати загальнозначущі соціально-політичні проблеми» [13, с.20]

Як ми бачимо, публічна політика має безліч визначень й може бути представлена: як система; політична мережа; курс розвитку держави; комунікація між владою і громадянським суспільством; стратегія розвитку; процес прийняття рішень; соціальна програма, тощо.

Синтезуючи наведені вище уявлення, спробуємо дати комплексне визначення даного поняття. Публічна політика – це дія (або бездіяльність) органів влади та громадянського суспільства, що спрямована на вирішення нагальних суспільних проблем.

Український дослідник О. Дем'янчук підіймає питання співвідношення «публічної» та «державної» політики. В умовах демократії, коли рівень розвитку громадянського суспільства достатньо високий, державна влада поступається частиною своїх повноважень на користь органам

самоуправління, і в цьому разі справді має сенс говорити про «публічну владу» як поєднання державної влади і громадського самоврядування. В такому контексті публічна політика є ширшим поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну політику, а й політику, яку здійснюють (чи можуть здійснювати) недержавні організації, об'єднання державних і громадських органів або навіть приватні структури й агенції.

На відміну від тоталітарного режиму, в демократичному суспільстві неурядовий сектор суспільного життя відіграє значну роль в ініціюванні, розробці та впровадженні політики в інтересах окремих груп населення, регіонів чи всієї нації в цілому, тобто, «публічності». Тому вживання терміна «публічна політика» замість терміна «державна політика» є більш узагальнюючим [7].

О. Дем'янчук у своїх працях виділяє 4 особливості публічної політики.

1. Публічність політики: Реалізація політики — процес багатовимірний, спрямований як по вертикалі (згори вниз і знизу вгору), так і по горизонталі (між різними діючими особами, секторами суспільства й економіки).

2. Прозорість політики: Обмеження участі інших діючих осіб у публічній політиці спілкуванням з органами прийняття рішень призводить до фільтрації інформації по всіх лініях зв'язку: зумисна фільтрація можлива у випадках прагнення органів прийняття рішень подати свою діяльність у вигідному для себе світлі; ненавмисна може бути пов'язана з відсутністю в інших діючих осіб чіткого бачення всієї політики і небажанням витрачати час та ресурси на збір повної інформації.

3. Безперервність політики: Будь-яка публічна політика має початок, але не має кінця. Інакше кажучи, публічна політика, спрямована на розв'язання певних проблем, є ланкою

загального стратегічного плану розвитку нації в цілому чи окремих її складових, а тому внаслідок реалізації окремої публічної політики обов'язково формулюється наступна публічна політика, що природно впливає з неї як продовження чи коригування досягнутих результатів.

4. Залучення та використання ресурсів для реалізації публічної політики: Горизонтальна складова публічної політики автоматично передбачає залучення ресурсів усіх дійових осіб, зацікавлених у результатах політики (інакше вони не стали б дійовими особами — ще один аспект публічної політики). Брак горизонтальної складової вимагає від органів прийняття рішень щодо самостійних пошуків і розміщення всіх необхідних ресурсів і змушує їх обмежуватись лише доступними для державних органів управління ресурсами або зважуватись на різну конфіскацію цих ресурсів, втрачаючи при цьому партнерів реалізації політики в особі власників конфіскованих ресурсів [4, с.31-36]

Якщо говорити про особливості публічної політики, то варто, насамперед, згадати австралійського вченого Г. Колбеча, який виокремив три її складові: 1) когерентність (передбачає, що всі окремі дії узгоджуються між собою, утворюють частину організованого цілого, єдину систему, і політика має справу з тим, яким є (чим має бути) управління цією системою); 2) ієрархія (передбачає, що процес здійснення політики точиться довкола людей із вищих ешелонів влади, котрі віддають накази); 3) інструментальність (передбачає, що вона уявляється як процес досягнення конкретних цілей).

Окрім цього, Г. Колбеч виокремлює три атрибути політики: 1) повноваження – публічна політика передбачає її затвердження певним повноважним органом (повноважний орган легітимізує політику); 2) експертне знання – політика як процес посилення організації для врегулювання певної

конкретної проблеми потребує і знань у належній сфері, і в тому, як її можна вирішити; 3) порядок – політика означає наявність системи й узгодженості [6, с. 16-20].

Операючись на працю Г. Колбеча, О. Дем'янчук наголошує, що брак чи недосконалість будь-якого з цих атрибутів суттєво утруднить або навіть зробить неможливою розробку й реалізацію політики. Недостатність повноважень адміністративної структури знизить виконавчу силу прийнятих рішень, а їх надмірність обмежить варіативність дій і послабить зворотний зв'язок, що може зашкодити коректній оцінці реалізації політики. Недостатня компетенція у відповідній галузі чи галузях може завдати шкоди не лише розв'язанню проблем, на які спрямована політика, а й іншим галузям суспільного життя, що мають безпосередній стосунок до політики, яка реалізується, але не враховані в ній належним чином. Невпорядкованість вноситиме певний хаос у програму виконання політики, шкодитиме ефективному залученню й використанню ресурсів, що вимагатиме додаткових зусиль по управлінню реалізацією політики [7].

Висновки. Таким чином, публічна політика – це загальний план дій державних органів влади та громадянського суспільства для вирішення суспільних проблем, що впливають на життя громадян. Публічна політика має спиратися на дієві принципи, зокрема, бути відкритою, прозорою, конкурентною, орієнтованою на результати та надання якісних послуг населенню. Вона характеризується складним переплетінням політичних та управлінських процесів, в результаті яких відбувається активізація не тільки держави, але й громадянського суспільства у виробленні, прийнятті та реалізації політичних рішень. Головним критерієм ефективності публічної політики є підвищення якості життя переважної більшості громадян країни. Її зміст охоплює

визначення проблеми (питання, що потребує дослідження та вирішення), цілей (з'ясування того, що ця політика намагається досягти) й інструментів вирішення проблеми (специфічних способів, за допомогою яких політика, як реакція на проблему втілюється в життя).

Список використаних джерел:

1. Андерсон Дж. Публична політика: Введение Публичная политика: от теории к практике/ науч. ред. Н.Ю. Данилова, О. Ю. Гурова, Н.Г. Жидкова. Пб. Алетейя. 2008. С.15
2. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: учебник. Москва: Изд-во «Омега-Л», 2010. 525 с.URL <https://cutt.ly/chbzZUq>
3. Дай, Томас Р. «Основи державної політики»/ пер. з англ. Г.С.Краснокутського. наук. ред. З.В. Балабаєва. Одеса АО Бахва. 2005. 468 с.
4. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія». К. 2000. Т. 18 Політичні науки. С. 31–36
5. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 510 с
6. Колбеч Г. К. Політика / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія». 2005. 169 с.
7. Курс «Основи державної політики». Платформа масових відкритих онлайн-курсів Prometheus. URL https://courses.prometheus.org.ua/courses/Prometheus/GOV101/2015_T2/about
8. Пал Л. А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюби. Київ. Основи. 1999. С.22.
9. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ. Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія». 2006. С. 16-18

10. Політична енциклопедія / Ю. Левинец, Ю. Шаповал. К. Парламентське видавництво. 2012. С. 571
11. Телешун С. О. Ситник С. В. Рейтерович І. В. Публічна політика : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2016. – С. 9
12. Телешун С. О., Титаренко О. Р., Ситник С. В., Вировий С. І. Публічна політика та управління: наук. розробка Київ НАДУ. 2010. 36 с.
13. Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика. Вінниця. ФОП Барановська Т. П. 2017. 336с.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

§3.1 СИСТЕМНО-ПРОЕКТНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ТЕХНІЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПРОГРАМ ВИРОБНИЦТВА РІЛЬНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

Вступ. Сьогодні в Україні парк технічних засобів більшості сільськогосподарських товаровиробників (СГТ) є зношеним та недостатнім для виробництва рільничої продукції за новітніми технологіями на засадах енергоощадності [1]. Це призводить до втрати вирощеного врожаю та знижує конкурентоспроможність виробленої продукції.

Виробництво рільничої продукції відбувається завдяки реалізації множин проектів (сільськогосподарських робіт), які об'єднуються як у портфелі, так і в програми [2]. Їх технічне оснащення забезпечиться на основі управління відповідними проектами. Правильність обґрунтування забезпечення рільничих проектів визначає обсяги та собівартість виробництва рільничої продукції тим чи іншим СГТ.

Розвиток парку технічних засобів СГТ та ефективне його використання вимагає нових знань не лише з технологічних питань, але й з управлінських, які б уможливили досягнення синергетичного ефекту від їх поєднання.

Питанню технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва присвячено низку наукових праць [2, 3, 4]. Їх аналіз дав змогу з'ясувати, що чинні наукові знання з даного питання стосуються обґрунтування потреби СПТ у техніці, а також доцільності розвитку сільськогосподарського машинобудування в Україні. Однак проблематика з управління техніко-технологічним розвитком СГТ достатньо не розкрита.

Водночас, як в Україні [5, 6, 7], так і за кордоном [8, 9, 10, 11] опубліковано достатньо праць з управління проектами та програмами. Що ж стосується управління сільськогосподарським виробництвом, зокрема, управління технічним забезпеченням рілньничих проектів СГТ на основі проектного підходу, то у відомих нам працях обґрунтовувалися методи і моделі лише для управління окремими складовими в поодиноких проектах рілньництва [12, 13, 14]. Зазначені праці є важливими, однак недостатніми для розроблення науково-методичних основ системно-проектного управління технічним забезпеченням рілньничих проектів.

Виклад основного матеріалу. Кожен СГТ формує парк техніки, який забезпечує виконання множини механізованих сільськогосподарських робіт (проектів) стосовно виробництва запланованого обсягу та собівартості рілньничої продукції. Дані проекти називаються рілньничими та відносяться до основних проектів, що виконуються технічними засобами.

Рілньничі проекти можна розділити на такі види: 1) підготовка ґрунту до сівби ярих культур; 2) сівба (з удобренням) ярих культур; 3) підготовка ґрунту до сівби озимих культур; 4) сівба (з удобренням) озимих культур; 5) догляд за посівами ярих культур; 6) догляд за посівами озимих культур; 6) збирання ранніх зернових, олійних і бобових культур; 7) збирання пізніх зернових, олійних, бобових і технічних культур (рис. 1).

Залежно від спеціалізації СГТ та використовуваних технологій номенклатура основних проектів може дещо змінюватися. Наприклад, за органічного виробництва рілньничої продукції слід додатково виконувати ще проекти із внесення органічних добрив, сівби та зароблення в ґрунт сидератів тощо. Окрім рілньничих проектів, стосовно парку техніки виконуються наступні проекти: 1) створення парку техніки;

2) поповнення цього парку; 3) вилучення технічних засобів з парку; 4) оновлення парку; 5) технічне обслуговування техніки; 6) ремонт техніки; 7) зберігання техніки; 8) технологічна підготовка техніки до використання за призначенням (рис. 1). Ці проекти називаються допоміжними. Сукупно вони становлять відповідні множини проектів, які об'єднуються у програми та портфелі і відносяться до допоміжних.

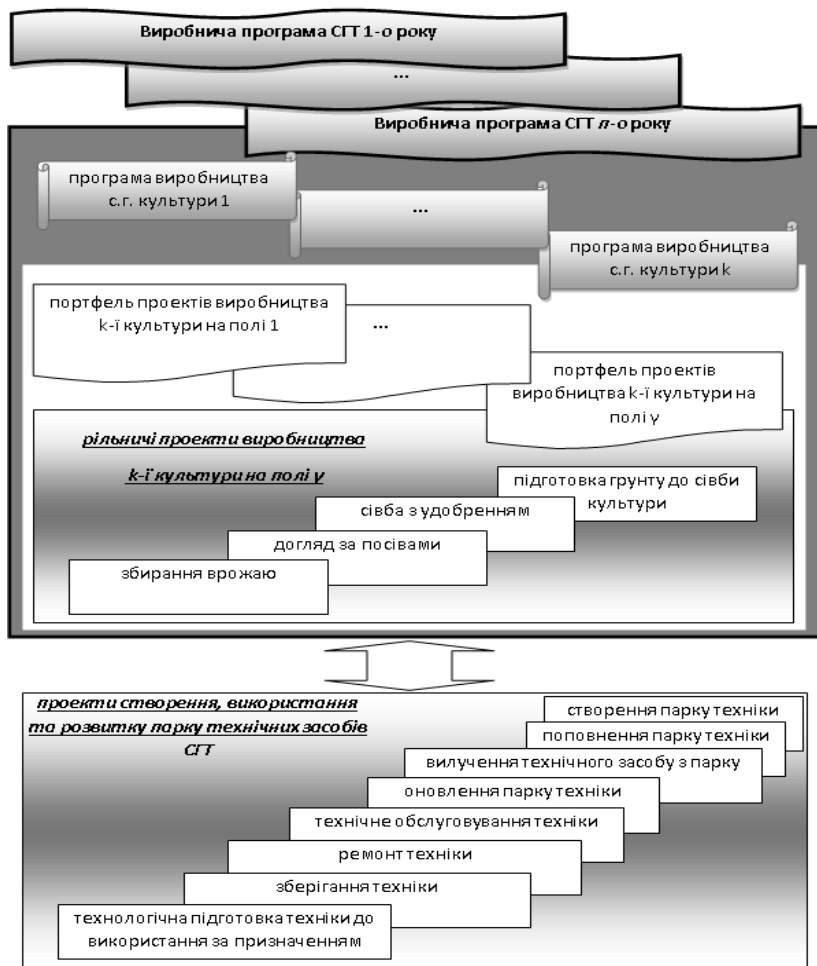

Рис. 1. Структура програми виробництва рільничої продукції сільськогосподарського товаровиробника

Означені основні та допоміжні проекти використання (застосування), створення та змін (розвитку) парку техніки СГТ можуть успішно бути реалізованими лише на основі управління ними, яке забезпечується виконанням таких процесів: 1) ініціювання; 2) планування; 3) організації виконання; 4) контролю; 5) завершення [6]. За допомогою цих процесів вирішуються управлінські завдання стосовно таких основних проектних складових: 1) змісту та часу виконання; 2) вартості проектів; 3) ризиків; 4) якості; 5) інформації; 6) людських ресурсів; 7) закупівель; 8) інтеграційних зв'язків; 9) конфігурації та змін тощо.

В основі вирішення відповідних завдань лежить метод прогнозування показників цінності зазначених проектів за тих чи інших управлінських рішень, що забезпечують відповідні проектні дії. З цією метою відбувається моделювання проектів, які розглядаються як технологічні системи, що відображаються характеристиками (X) вхідних потоків предметів праці, параметрами (Z) технологічних складових їх якісного перетворення та показниками (Y) отримуваних продуктів або послуг [15]. Ці характерні системні складові досліджуються упродовж певного часу (t) функціонування систем (проектів, програм, портфелів) – їх життєвих циклів. Кожна системна складова характеризується множиною об'єктів конфігурації.

Стосовно зазначених проектів стосовно парку техніки, то характерні системні складові та їх об'єкти конфігурації наведені в таблиці. Аналіз цих складових свідчить про те, що у перших п'яти проектах вони є майже однаковими і відрізняються лише обсягами та деталями досліджень. Наприклад, рілльничі проекти здебільшого досліджуються стосовно кожного їх виду. Водночас проекти зі створення (формування) парку техніки повинні включати моделі рілльничих проектів усіх видів. В іншому разі обґрунтувати

парк техніки неможливо (рис. 1).

Таблиця 1

Характерні системні складові та їх об'єкти конфігурації у програмах виробництва продукції рослинництва

Найменування проектів	Вхідний потік вимог предметів праці	Технологічна складова	Вихідний продукт
1	2	3	4
Рільничі	Поля, агрофон, насіння та урожай культур	Технологічні комплекси машин, виконавці	Оброблені, засіяні та зібрані площі, урожай
Створення парку	Поля, агрофон, насіння та урожай культур	Технологічні комплекси та парк машин, виконавці	Оброблені, засіяні та зібрані площі, урожай
Поповнення парку	Поля, агрофон, насіння та урожай культур	Технологічні комплекси та парк машин, виконавці	Оброблені, засіяні та зібрані площі, урожай
Вилучення машин з парку	Поля, агрофон, насіння та урожай культур	Технологічні комплекси та парк машин, виконавці	Оброблені, засіяні та зібрані площі, урожай
Оновлення парку машин	Поля, агрофон, насіння та урожай культур	Технологічні комплекси та парк машин, виконавці	Оброблені, засіяні та зібрані площі, урожай
Технічне обслуговування машин	Машини, які слід обслужити	Виконавці, обладнання, інструмент	Обслужені машини
Ремонт машин	Нероботоздатні та несправні машини	Виконавці, обладнання, інструмент	Справні та робото здатні машини
Постановка та зберігання машин	Повнокомплектні і машини	Виконавці, обладнання, інструмент	Машини та їх складові частини
Зняття машин зі зберігання	Машини та їх складові частини	Виконавці, обладнання, інструмент	Повнокомплектні машини
Технологічна підготовка машин до використання за призначенням	Енергетичні засоби та робочі машини, комбайни, автомобілі	Виконавці, обладнання, інструмент	Машинні агрегати, технологічні комплекси машин

Інакше кажучи, характерні системні складові визначаються змістом досліджуваних завдань стосовно тих чи

інших проектів парку техніки. У цьому разі здебільшого розв'язуються системні задачі аналізу та синтезу [15]. Задача синтезу записується залежністю:

$$Y = f(X, Z, t). \quad (1)$$

Задачі аналізу відображаються множиною залежностей.

$$Z = f(X, t), \text{ за } Y = \text{const}; \quad (2)$$

$$Y = f(Z, t), \text{ за } X = \text{const}; \quad (3)$$

$$Y = f(X, t), \text{ за } Z = \text{const}; \quad (4)$$

$$X = f(Z, t), \text{ за } Y = \text{const}; \quad (5)$$

$$X = f(Y, t), \text{ за } Z = \text{const}; \quad (6)$$

$$t = f(X, Z), \text{ за } Y = \text{const}; \quad (7)$$

$$t = f(X, Y), \text{ за } Z = \text{const}; \quad (8)$$

$$t = f(Z, Y), \text{ за } X = \text{const}. \quad (9)$$

Розв'язання задач системного аналізу та синтезу є основою для обґрунтування управлінських рішень стосовно усіх згаданих процесів управління відповідними проектами. Особливо вони потрібні для обґрунтування управлінських рішень у процесах ініціювання та планування проектів парку техніки. Перш за все це стосується проектів створення та змін (поповнення, вилучення технічних засобів та оновлення) цього парку. У даному разі мова йде фактично про таку характерну системну складову, що забезпечує якісне перетворення предметів праці. Її називають технологічною складовою. Вона відображається параметрами Z парку техніки. Зокрема, кількістю (N_T) енергетичних засобів (тракторів), їх потужністю (P_T), кількістю (N_C^r) сільськогосподарських машин r -о виду, які агрегатуються з цими тракторами,

кількістю (N_K^ρ) та потужністю (P_K^ρ) комбайнів ρ -о виду (зернозбиральних, бурякозбиральних, кормозбиральних), кількістю (N_0) та потужністю (P_0) самохідних обприскувачів, а також кількістю (N_a) та потужністю (P_a) автомобілів, призначених для технологічних перевезень. Таким чином, можемо записати:

$$Z = Z_T + \sum_r Z_C^r + \sum_\rho Z_K^\rho + Z_0 + Z_a; \quad (10)$$

де Z_T , $\sum_r Z_C^r$ – відповідно параметри парку тракторів і сільськогосподарських машин; $\sum_\rho Z_K^\rho$, Z_0 , Z_a – відповідно параметри парку комбайнів, обприскувачів та автомобілів.

Водночас параметри складових проектів створення, використання та розвитку парку технічних засобів СГТ відображаються залежностями:

$$Z_T = f(N_T, P_T); \quad Z_C^r = f(N_C^r, B_C^r); \quad Z_K^\rho = f(N_K^\rho, P_K^\rho); \\ Z_0 = f(N_0, P_0); \quad Z_a = f(N_a, P_a), \quad (11)$$

де B_C^r – ширина захвату сільськогосподарської техніки r -о виду.

Зазначені параметри (11) відображають конфігурацію цих проектів. Кожен технічний засіб парку є об'єктом конфігурації відповідного проекту. А тому управління проектами зі створення та змін парку техніки СГТ першою чергою стосується управління їх конфігурацією [15]. Ця складова (сфера) управління є базовою у нашому дослідженні, оскільки парк техніки характеризується номенклатурою (множиною) машин, яка має свою структуру.

Конфігурація проектів зі створення та змін (поповнення, вилучення та оновлення) парку техніки обґрунтовується на

основі моделювання проектів (систем) використання його за призначенням. Тобто проекти зі створення та змін парку техніки СГТ досліджуються та обґрунтовуються на основі результатів моделювання (дослідження) рілнихих проектів (систем). Відповідно рілнихих проекти моделюються (досліджуються) з метою управління ними для заданого парку техніки та управління конфігурацією цього парку за його створення та змін. Продукти цих проектів різні. У першому випадку це оброблені, зібрані площі та урожай. У другому – конфігурація парку машин, яка відображається відповідними параметрами (табл.). Зауважимо, що рілнихих та допоміжні проекти виконуються операторами (виконавцями), число яких для кожного проекту також слід обґрунтовувати.

Аналізуючи таку характерну систему складову як вхідний потік вимог предметів праці, бачимо, що для різних проектів створення, використання та розвитку парку технічних засобів він є різним. Для рілнихих проектів цей потік утворюють множини полів, на яких виконуються механізовані рілнихих роботи (процеси), а також насіння та урожай культур, які висіваються та збираються на цих полях. Важливою складовою полів є їх агрофон (поверхневий шар ґрунтового середовища), який певною мірою визначає зміст механізованих рілнихих робіт, що забезпечують його якісне перетворення з початкового стану у заданий, регламентований технологіями сільськогосподарського виробництва.

Відображення потоку вимог у рілнихих проектах є непростим завданням. Це пов'язано з тим, що кожне окреме поле має певні геометричні форми, які зазвичай називають конфігурацією [15], характеризується певним типом ґрунту та змінним у часі агрофоном. Окрім того, як уже згадувалося, виробництво рілнихих продукції відбувається на основі певної незмінної технологічної послідовності виконання характерних

процесів. Зокрема, обробітку ґрунту, сівби, догляду за посівами та збирання врожаю. Ці процеси є ознакою для ідентифікації відповідних проектів, що виконуються на окремих полях. Час та зміст їх виконання визначаються сільськогосподарською культурою, яка вирощується та збирається на тому чи іншому полі. Таким чином рілльнічі проекти ідентифікуються за такими ознаками: 1) полями; 2) сільськогосподарськими культурами; 3) характерними процесами виробництва сільськогосподарської продукції. Зазначимо, що ці процеси можуть відбуватися за різними технологіями, які також слід віднести до ідентифікаційних ознак рілльнічих проектів.

Поява на календарній вісі часу потреби виконання рілльнічих проектів, як уже згадувалося, називається замовленням (вимогою). Множина таких замовлень стосовно окремих полів, сільськогосподарських культур, характерних механізованих рілльнічих процесів та технологій їх виконання формує потоки вимог (замовлень) відповідних предметів праці, що обслуговуються парком техніки певної конфігурації. Окремі вимоги визначають відповідні проекти. Потоки ж вимог визначають відповідні множини проектів, які об'єднуються у програми та портфелі. З огляду на означення програми, як множини технологічно залежних проектів, проекти вирощування та збирання сільськогосподарських культур на окремих полях слід розглядати як програми виробництва заданого виду рілльнічої продукції (рис. 1). Множини технологічно незалежних проектів об'єднуються у портфелі. У нашому випадку портфелі проектів формуються з вимог на виконання рілльнічих проектів вирощування й збирання різних та однакових сільськогосподарських культур на різних полях. Інакше кажучи, множини проектів вирощування й збирання сільськогосподарських культур на різних полях стосовно окремих характерних процесів становлять відповідні портфелі

(рис. 1). В інженерній практиці означені і програми і портфелі називають виробничими програмами. Очевидно таке визначення може бути прийнятним для означення усієї номенклатури рілних проектів. Що ж стосується їх змісту та моделювання, то слід розрізняти як програми, так і портфелі відповідних проектів.

Окремі однотипні замовлення (вимоги) на виконання рілних проектів характеризуються ймовірним часом їх виникнення. Не вдаючись до пояснень перебігу природних процесів росту та розвитку сільськогосподарських культур, зазначимо, що ймовірний характер цих процесів визначається ймовірною дією агрометеорологічних умов. Ці умови зумовлюють не лише ймовірний характер часу початку запуску рілних проектів, але й ймовірний перебіг їх у часі та нестабільність життєвого циклу. З огляду на викладене, відображення вхідного потоку вимог предметів праці у рілних проектах записується виразом:

$$X = \{\tau_{\pi}, \theta_{\pi}, S_{\pi}, \delta_{\pi}\}, \quad (12)$$

де τ_{π}, θ_{π} – відповідно час настання та стан агрофону поля, за якого слід запускати (розпочинати) π -й проект;

S_{π}, δ_{π} – відповідно площа та виробничі характеристики поля π -о рілного проекту.

Таким чином, кожний предмет праці із множини вхідного потоку вимог на виконання рілних проектів характеризується як часом появи, так і множиною основних показників, які є невід’ємною підставою адекватності його моделі. Ці показники мають різну природу, а тому їх кількісні значення здебільшого змінюються впродовж життєвого циклу проекту. Це, зокрема, відноситься до стану цього агрофону, обсягу площі, на якій здійснено якісне перетворення агрофону поля, а також таких виробничих характеристик, як його ухил та

довжина гону, які є важливими для моделювання механізованих робіт, що виконуються машинними агрегатами, сформованими із тракторів та сільськогосподарських машин того чи іншого парку.

У результаті виконання множини рілньничих проєктів отримують множину нових якісних станів агрофонів полів, обсяги оброблених, засіяних та зібраних площ, а також обсяги зібраного та втраченого урожаю. Втрати урожаю виникають через неузгодженість характеристик X з параметрами Z парку техніки того чи іншого СГП. Управлінське завдання узгодження характеристик X з параметрами Z вирішується на основі багатоітераційного моделювання, як окремих проєктів, так і відповідних програм і портфелів, а також прогнозування множини показників Y , що відображають цінність отриманого продукту:

$$Y = \{S_{O\pi}, Q_{I\pi}^C, Q_{S\pi}^H, Q_{S\pi}^H, t_{np}^\mu\}, \quad (13)$$

де $S_{O\pi}$, $Q_{у\pi}^C$ – обсяги своєчасно оброблених площ та зібраного врожаю у π -у проєкті; $Q_{S\pi}^H, Q_{V\pi}^H$ – обсяги несвоєчасно оброблених площ та втраченого через це урожаю у π -у проєкті; t_{np}^μ – тривалість простоїв машин (машинних агрегатів) у робочий час через відсутність роботи.

Означена множина показників цінності рілньничих проєктів є основою для обґрунтування управлінських рішень не лише у рілньничих проєктах та проєктах створення й зміни парку техніки, але й у допоміжних проєктах, що стосуються підтримання функціонального стану цього парку – технічного обслуговування, ремонту, постановки та зняття зі зберігання, а також технологічної підготовки техніки до використання. У

цих проектах предметом праці та продуктом є технічні засоби та машинні агрегати. Такі проекти реалізуються або ж власними силами СГТ, або ж залученими обслуговуючими структурами. У цьому разі також вирішується управлінське завдання узгодження характеристик їх вхідних потоків вимог X із параметрами Z відповідних формувань. Основним прогнозованим показником у цих проектів є тривалість їх життєвих циклів. Вирішення кожного такого завдання є специфічним, що зумовлюється особливістю кожного виду допоміжних проектів з підтримання функціонального стану технічних засобів та машинних агрегатів, використання яких характеризується календарною нерівномірністю виникнення замовлень – сезонністю рільництва. З огляду на це, вирішується управлінське завдання узгодження життєвих циклів допоміжних проектів з підтримання функціонального стану машин і машинних агрегатів з життєвими циклами рільничих (основних) проектів. Таким чином, управління проектами з підтримання функціонального стану машин і машинних агрегатів передбачає системне вирішення двох завдань: 1) для відомих характеристик X вхідного потоку вимог технічних засобів на виконання проектів з підтримання функціонального стану визначення узгодженої тривалості їх життєвих циклів з життєвими циклами рільничих проектів; 2) обґрунтування параметрів Z обслуговуючих формувань, які б забезпечили узгодження тривалості життєвих циклів проектів з підтримання функціонального стану технічних засобів і машинних агрегатів із життєвими циклами рільничих проектів.

Вирішення цих двох управлінських завдань базується на результатах моделювання й прогнозування функціональних показників цінності рільничих (основних) та допоміжних проектів, програм і портфелів. Науково-методичні засади

вирішення зазначених завдань розроблені концептуально. Ними передбачається встановлення початку запуску та тривалості життєвих циклів рілньничих проєктів з урахуванням ймовірного впливу на їх перебіг агрометеорологічних умов, а також визначення за результатами цих досліджень інтервалів часу (тривалостей) між суміжними проєктами програм вирощування та збирання окремих культур. Окрім того визначаються інтервали часу між суміжними сезонними портфелями рілньничих проєктів. Числові значення цих інтервалів є основою для планування та забезпечення життєвих циклів проєктів та портфелів з підтримання функціонального стану технічних засобів та машинних агрегатів. Стохастичний вплив агрометеорологічних умов на ріст і розвиток сільськогосподарських культур, як уже згадувалося, є основною причиною нестабільності не лише життєвих циклів рілньничих проєктів, але й природно зумовлених інтервалів часу між суміжними сезонними їх портфелями. Ця нестабільність зумовлює технологічних ризик як основних, (рілньничих), так допоміжних проєктів, програм та портфелів. Тому параметри їх технологічних складових мають бути такими, щоб цей ризик мінімізувати. Це досягається завдяки резервуванню технологічних складових основних та допоміжних проєктів.

Висновки. Створення, використання та зміна парку техніки СГТ відбуваються завдяки реалізації множини проєктів, ефективність виконання яких значною мірою визначаються якістю управління ними.

Поділ проєктів СГТ на основні рілньничі, в яких техніка використовується за призначенням, та допоміжні обслуговуючі, що забезпечують підтримання технічних засобів і машинних агрегатів у функціональному стані, уможливила означення та аналіз зв'язків між ними, які лежать в основі системно-проєктних засад управління цим парком.

Системний розгляд основних і допоміжних проєктів дав змогу означити множину задач аналізу та синтезу зв'язків між характерними системними складовими, а також визначити їх об'єкти конфігурації.

Означені фізичні показники характерних системних складових основних і допоміжних проєктів стосовно парку техніки, а також закономірності зміни їх у часі є основою для прогнозування показників цінності на основі моделювання, що уможливорює об'єктивне управління відповідними проєктами, програмами і портфелями.

Ймовірнісний характер життєвих циклів основних і допоміжних проєктів програм і портфелів зумовлює їх технологічний ризик, усунення (мінімізація) якого досягається резервуванням технологічних складових.

Список використаних джерел:

1. Адамчук В. В. Формування і розвиток ринку сільськогосподарської техніки в Україні / В. В. Адамчук, М. І. Грицишин // Вісник аграрної науки. – 2013 - № 7. С.5 – 9.
2. Сидорчук О.В. Концептуальні засади розвитку ринку технічного сервісу сільськогосподарського виробництва / О.В. Сидорчук // Вісник аграрної науки. – 2014 – № 8. С.48 – 52.
3. Білоусько Я. К. Удосконалення техніко-технологічного оснащення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько, В. Л. Товстопят. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки». – 2012. – 60 с.
4. Гуков Я. С. Ресурсы и приоритеты агроинженерной науки / Я. С. Гуков, В. М. Дринча. – К.: Феникс. – 2012. – 536 с.
5. Азаров Н. Я. Инновационные механизмы управления программами развития / Н. Я. Азаров, Ф. А. Ярошенко, С. Д. Бушуев. – К.: «Саммит-Книга». – 2011. – 528 с.
6. Ярошенко Ф. А. Управление инновационными проектами и программами на основе системы знаний Р2М / Ф. А. Ярошенко, С. Д.Бушуев , Х. Танака. – К.: «Саммит-Книга». – 2012. – 272 с.

7. Бушуев С. Д. Креативные технологии управления проектами и программами / С. Д. Бушуев, Н. Д. Бушуева, И. А. Бабаев и др.. – К.: «Саммит-Книга». – 2010. – 768 с.
8. PMI. Organizational Project Management Maturity Model (OPM3™). – Project Management Institute. – 2003. – 150 p.
9. P2M. A Guidebook of Project&Program Management for Enterprise Innovation, Japan PMAJ, 2008. – 438 p.
10. Project management handbook. Applying Best Practices across Global Industries / ed. Cleland D., Ireland L. – Mc Graw Hill, 2007. – 547 p.
11. ICB. IPMA Competence Baseline. Version 3.0. IPMA Editorial Committee: Caupin G., Knopfel H., Gerrit Koch, Pannenbacker K. and all. IPMA, 2006. – 199 p.
12. Dnes V., Kudrynetskyi R., Skibchyk V., Kuzminskyj R. Substantiation of rational seasonal scenario of inter-farm use of combine harvesters. 2019 IEEE 14th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT). 2019. Vol. 2. Pp. 37–40.
13. Днесь В., Кудриницький Р., Скібчик В. Щодо ефективності використання зернозбиральних комбайнів у різних природно-виробничих умовах. Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Агроінженерні дослідження, 2018.– № 22. С. 99–106.
14. Kudrynetskyi R., Dnes V., Skibchyk V. Methodical principles of modeling of subject-agrometeorological events in technological processes growing of grain crops. ТЕКА, An International Quarterly Journal on Motorization, Vehicle Operation, Energy Efficiency and Mechanical Engineering. Lublin-Rzeszow, 2018. Vol. 18. P. 129 – 139.
15. Сидорчук, О. Інженерія машинних систем: монографія [текст] / О. Сидорчук – К., 2007. – 263 с.

РОЗДІЛ 4. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

§4.1 УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Вступ. Культура будь-якої держави, тобто її історія, традиції, мистецтво, самобутність народу, – це життєва сила суспільства, живий процес, який постійно рухається, розвивається, видозмінюється.

Саме культура підвищує якість життя, концентрує соціальний досвід багатьох поколінь, накопичує знання про світ, а отже, є важливою частиною життя кожної людини зокрема та суспільства в цілому. Саме культура робить людину особистістю, коли вона стає членом суспільства в міру засвоєння знань, мови, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи і всього людства. Як відомо із джерела [1] – «культура – це засіб вираження творчості, формування індивідуальної самобутності та зміцнення відчуття себе в суспільстві».

Багато хто звик думати про культуру України лише як про мову, національний одяг (згадаймо хоча б ті самі шаровари й червоні коралі) та щедрість української душі. Але подивімося на неї з іншого боку та задаймо собі питання: «Як багато хороших сучасних українських письменників ми можемо назвати, якщо нас запитують?», «Кого із сучасних українських діячів науки ми знаємо?», «Яке українське кіно можна назвати цікавим та якісним?».

Тож у сучасному світі українська культура – це набагато більше. Це те, що формує народ як націю, а саме наука, мистецтво, література, преса, музика, кіно, технології. Це наші звичаї і традиції, історія і духовність, а ще – цінності (духовні, естетичні, моральні) та культурний досвід – можливості для

дозвілля, розваг, навчання й обміну досвідом з іншими. Адже саме музеї, театри, виставки, концерти, кіно (навіть онлайн!) – це те, що неабияк потрібно сьогодні та те, що так об'єднує та зближує людей.

Виклад основного матеріалу. Українська культура як феномен стала проблемою дослідження значної кількості науковців. Так, питанням історії української культури присвятили свої праці Н. Пальм, Т. Гетало, О. Ліхолат, П. Дігтяр, Н. Паламарчук, В. Кукса, Л. Шейко, В. Тимошевська та ін. Джерельну базу української культури та методологічні засади її вивчення дослідила Т. Ярошенко. Питання державної політики щодо культурного розвитку регіонів обґрунтувала О. Притуп, а нові тенденції розвитку культурологічної думки в Україні окреслив С. Волков.

Також варто згадати Є. Бистрицького, який, у своїх розвідках розкрив філософський образ української культури; В. Малахова, відомого своєю працею «Культура і цінність людини»; В. Лісового, що в книзі «Культура. Ідеологія. Політика» дає філософську інтерпретацію взаємодії трьох сфер національного буття; І. Мойсеева, який у двох томах праці «Храм української культури» відтворює своєрідний семантичний космос українського етносу. Свою філософську інтерпретацію культурного коду України пропонує письменниця О. Забужко. Широке коло культурологічних питань порушує у своїх монографіях та блискучих есе В. Скуратівський.

Культурні надбання кожної нації – це безцінний скарб всієї людської цивілізації. Збережена та примножена протягом багатьох тисячоліть, культура будь-якого народу становить унікальну історичну пам'ять, забезпечує духовний зв'язок минулих, сучасних та майбутніх поколінь.

Українському народу завжди була притаманна висока

культурність, шанування звичаїв, традицій та своєї історичної спадщини. Після проголошення у 1991 році незалежності перед Україною постало важливе завдання захисту та розвитку національної культури, проведенні раціональної державної політики спрямованої на зміцнення світоглядних основ суспільства з урахуванням традиційних українських цінностей. На жаль, економічні кризи, політична нестабільність та відсутність політичної волі суттєво загальмували процес культурної модернізації. На сьогодні реформування культури – це закладення ідеологічного фундаменту для розбудови суспільства майбутнього на основі нашого історичного коріння, мови, звичаїв і традицій, а незапозичених стереотипів та імпортованих шаблонів.

Сучасна українська культура за своєю історичною долею стоїть дещо перед іншими проблемами, ніж культури багатьох європейських країн, але є у них і дещо спільне: вона зараз також перебуває в такому ж становищі, яке можна визначити як відчайдушні пошуки справжності.

Удовиченко Б. [2] серед ключових проблем у сфері культури виділяє такі: низький рівень культури та духовності суспільства; низький рівень державного фінансування; занепад вітчизняного кінематографу, книгодрукування, мистецтва; охорона та популяризація історичних пам'яток; спекуляція питаннями мови, історії та релігії.

Відсутність чітких державних кроків із відродження української культури призвели до помітного занепаду суспільної моралі, втрати моральних цінностей, зміни світогляду від первинних основ духовного розвитку до безвідповідального споживання матеріальних благ, посилення соціальної байдужості, апатії та агресії. Ці тенденції яскраво простежуються як у повсякденній культурі спілкування більшості громадян, так і низькому рівні політичної культури

та свідомості суспільства, неможливості консолідації зусиль для вирішення спільних проблем. Більшість українців не бачить перспектив у майбутньому, не вірить у можливість покращення ситуації в державі, молодь не має моральних авторитетів та достойних прикладів для наслідування.

Подібний стан багато в чому зумовлений слабким державним фінансуванням галузі культури, яка самостійно не може протистояти загрозливим тенденціям до її утисків, створення загального відчуття байдужості до історичних традицій та утвердження стереотипу матеріального споживання над ідейним створенням, популяризація культури сили, багатства та влади. Через брак державних коштів закриваються музеї, мистецькі центри, книгарні та театри, приміщення яких потім незаконно приватизовуються. Не краща ситуація спостерігається у вітчизняному книгодрукуванні. Систематично скорочується випуск українських книжок, а ті нечисленні, хоча й безумовно успішні спроби популяризації та відродження української книги не мають державної підтримки і часто здійснюються за кошти приватних осіб. А без державної допомоги книгарням та книговидавцям доводиться неабияк скрутно. Однак, попри все, попит на українську книгу все ж є. так, сучасна прогресивна молодь цікавиться українською літературою, відвідує спеціалізовані книжкові виставки, форуми та з задоволенням купує українські книжки. Проте без державної підтримки українське книгодрукування може не витримати конкуренції на ринку. Наприклад, з тими ж таки російськими книжками, що скориставшись сприятливими умовами, швидко завойовують вітчизняний книжковий ринок. Схоже становище і в українському кінематографі. Світова кіноіндустрія активно розвивається, але Україна залишилася поза цим процесом через занепад власного кіномистецтва. Українські фільми, що без сумніву можуть боротися за

найвищі нагороди, не мають майже не мають шансу побачити світ через брак коштів. При цьому вітчизняний ринок кінофільмів вже давно перенасичений іноземною продукцією, зокрема й російського виробництва, причому не завжди високої якості. Багато західних, популярних серед молоді фільмів, негативно впливають на свідомість підлітків, пропагують страх, ненависть, расизм, насилля, шкідливі звички, культ сили, безвідповідальний спосіб споживацького життя. Прагнучи бути схожими на своїх героїв, молоді люди стають жорстокими, байдужими та безвідповідальними в реальному житті, не відрізняючи реальність від майстерно вигаданого світу в якому правлять спотворені цінності та хибні уявлення. Як не прикро, але вже протягом цілого десятиліття спостерігається «відплив» частини інтелектуальної еліти у країни з більш сприятливими умовами життя.

У ХХІ століття людство увійшло не лише з великою продукційною потугою та великими амбіціями науково-технологічного порядку, але й під знаком грізних глобальних проблем, пов'язаних із характером цивілізаційного процесу, ламанням традиційних поведінкових установок, банкрутством багатьох світоглядів і багатьох гуманістичних ілюзій, величезними масштабами ротації людських мас, ідей, культурних і антикультурних цінностей, стереотипів поведінки; зі страхітливими технологічними проривами в сліпі кути людського розвитку, з ціннісним нігілізмом, що набирає значення симптому соціальної патології.

Ці планетарного масштабу виклики історії, на які сукупна свідомість людства шукає і, певно, знаходитиме якісь відповіді, постають і перед Україною. Серед проблем, які перейшли до нас із минулих століть, знаменуючи нашу історичну обтяженість і запізненість, – проблема національної ідентичності. Компасом на цьому шляху має бути національне

саморозуміння, адекватності якого ми не маємо, через неповноту культурного самоусвідомлення. Таким чином, національна культура нагадує про себе як про базову умову національного самоздійснення загалом.

Стан і розвиток культури завжди перебуває у прямому і зворотному зв'язку із загальним духовним тонусом суспільства. Якщо в суспільстві правда, справедливість, елементарні етичні норми не є вищими цінностями, непідвладними раціональним ревізіям та інтелектуальним маніпуляціям, то таке суспільство перебуває в глибокій духовній кризі, негативна еманация якої пронизує всю сферу культури.

Розглянуто у [3] думка про те, що, що українська культура і мова мають утверджуватися серед обставин глибокої моральної і поведінкової деградації суспільства. Механізми суспільної підтримки їх не сформовані, натомість серед значної частини людності панують байдужість або неприйняття, що нерідко переходять в агресивну ворожість і зарозумілий цинізм. Ми говоримо про духовний геноцид більшовицьких часів, але недобачаємо той, що діється на наших очах: інакшого характеру, але з можливими не менш драматичними наслідками. З побуту народу вимивається книга. В масштабах усієї країни експропрійовано книгарні. Руйнуються або занепадають бібліотеки. Значна частина засобів масової інформації працює на пониження морального рівня і примітивізацію запитів та смаків людності

Культурна життєздатність української нації неодноразово діставала підтвердження в історії і за найважчих часів. Не втрачена вона і нині. У процесі складання нового профілю і структури культурного життя, насичення його національним змістом і постмодерністськими новаціями відбуваються важливі зміни в смаках, уподобаннях, в шкалі і критеріях

оцінки явищ культури та мистецтва. Можна назвати низку чинників, що її засвідчують. Політична і творча свобода, наявна сьогодні принаймні тією мірою, якої раніше ніколи не було, зумовила інтенсивність художньої творчості.

Широкими, як ніколи, є міжнародні контакти української культури, а це означає, що вона цікава для світу і здатна відгукуватися на світові імпульси, які спонукають до виходу на нові творчі горизонти. У нас ще зберігається ефективна система мистецького навчання, з надр якої виходить достатньо талановитої творчої молоді, якій тільки треба забезпечити можливість працювати в рідній культурі. Ми є однією з небагатьох країн Європи, де народна мистецька культура є не предметом спогадів чи музейного догляду, а реальністю життя мільйонів людей, – а це і величезний резерв для професійної творчості, і неабияка величина в загальному культурному потенціалі нації, яка постійно народжує нові й нові таланти. Зрештою, в Україні є незрима спільнота людей, жертовно відданих національній культурі, для яких доля національної культури тотожна їхній власній творчій і життєвій долі, і вони підтверджують це своєю працею.

Якщо в недавньому минулому переважали критерії, пов'язані з ідеологічною цінністю культури, то тепер все більше визначаються і виходять на перший план критерії художності, естетичної досконалості, новачійності, авангардності, справжньої народності.

У джерелі [3] підводиться думка про те, що у зв'язку з ускладненням проблеми вибору духовних цінностей і покращенням орієнтації українського суспільства у їх світі посилюється потреба в новому просвітництві, розвитку альтернативних форм освіти, в оновленні всієї системи виховання, які повинні відповідати потребам оновлення суспільства

Особливо збагачують палітру цієї мозаїчності елементи культури, що були в ній і раніше, але тепер набувають незмірно більших масштабів. Згадаймо зокрема унікальні пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, що можуть розповісти про всю історію української держави: від Київської Русі до наших днів. Чого лише варті такі всесвітньо відомі історично-культурні пам'ятки, що наведені у [4]: Києво-Печерська лавра (1051 р.); обор Софії Київської (1017 р.); заповідник Херсонес-Таврійський (V ст. до н.е.); Національний заповідник «Хортиця»; історико-археологічний музей-заповідник «Кам'яна Могила»; історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» (XIV ст.); Національний дендрологічний парк «Софіївка» (кінець XVIII ст.); державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця» (XI ст.) тощо .

Позитивним моментом у роботі державного телебачення стала трансляція художніх фільмів і телесеріалів українською мовою. Про те, що наш кінематограф має потужний нереалізований потенціал, переконливо свідчить той факт, що українські стрічки, зокрема «Сторожова застава», «Іван Сила», «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке», «Захар Беркут», «Заборонений» «Чорний ворон», «Черкаси», «Король Данило» та багато інших, що вийшли в прокат упродовж останніх років, завойовують свого глядача не лише в Україні, а й за її межами. Самостійне історичне буття українського народу має бути забезпечене культурно, інакше залишиться ущербним. Ідеться насамперед про конкурентоспроможність української культури, її здатність давати тон інтелектуальному і духовному життю свого суспільства, адаптувати для суспільства культурну реальність світу.

Серед багатьох передумов досягнення такого стану можна назвати: освоєння суспільством своєї культурної спадщини; подолання культурних стереотипів і заохочення

новаторських тенденцій; активна культурна політика держави на основі наукової концепції національної культури; інтенсивна розбудова інфраструктури культури; охоплення всієї сфери української культури сучасними інформаційними і комунікаційними системами; законодавче стимулювання приватних ініціатив і внесків в українську культуру; нарешті – робота в режимі глибокої і мобілізуючої національної і культурної самокритики.

Культурна трансформація, що триває в суспільстві, пов'язана з появою нових духовних потреб, які були пробуджені зростаючим інтересом до національної культури, а також потоком нових вітчизняних культурних цінностей. Це дає нові імпульси для розвитку культури.

Серед *першочергових конкретних кроків, які чітко визначені у джерелі [3]* , попри сьгоднішні кризові обставини, могли б бути такі:

- рішуча переорієнтація видавничих потужностей України на видання україномовної літератури, особливо наукової та підручників для шкіл і ЗВО;

- значне збільшення уваги засобів масової інформації, насамперед телебачення та місцевої преси (які особливо консервативні) до популяризації української історії та культури, зокрема і з метою впливу на формування культурних потреб;

- здійснення програм видання наукових праць з історії України, історії української культури та мистецтва, народознавства, літературної та мистецької спадщини;

- збільшення асигнувань на розвиток науки і культури, модернізація її матеріально-технічної бази;

- розширення мережі театрів, філармоній, виконавських колективів, музеїв, бібліотек, книгарень;

- підтримка регіональних культур та збільшення

культурної ролі обласних і районних центрів, міст з історичними культурними традиціями;

- адаптація до українського національно-культурного субстрату різних форм маскультури, молодіжної субкультури тощо, надання українського характеру сучасній індустрії розваг;

- створення потужного видавництва перекладної літератури, яке забезпечувало б українського читача не лише зразками зарубіжної літератури, а й українськими перекладами світової філософії, соціології, мистецтвознавства, науково-популярної літератури тощо, а водночас видавало б і переклади на інші мови найвидатніших праць українських авторів;

- збільшення кількості, розширення галузевого діапазону та збільшення тиражів українських журналів і газет;

- підтримка самодіяльних організацій та наукових і культурних об'єднань, які ставлять своєю метою сприяння розвиткові української культури та її популяризацію;

- співпраця з українськими культурними силами в усьому світі; підтримка українського культурного життя в усьому.

Також варто виокремити *чинники*, що впливатимуть на подальший розвиток української культури із [4]:

- 1) поглиблення національного самопізнання та самоусвідомлення;

- 2) створення умов для існування, розвитку, співпраці та змагання розмаїтих філософських, релігійних, літературних, образотворчих, музичних течій, напрямів, шкіл, тобто дійсне ствердження свободи духовної творчості;

- 3) урахування світового культурного досвіду, усвідомлення власної національної культури як ланки світового культурного процесу, співучасть у світовому культурному обміні за умов визнання пріоритету загальнолюдських

цінностей та усвідомлення землі як спільного дому усього людства;

4) усебічне використання резервів національної культурної традиції, можливостей національної ментальності, орієнтація на створення оригінальних культурних цінностей, що мають не лише національне, але й загальнолюдське, світове значення, адже останнє і є критерієм зрілості культури.

Як вважають Юзик О.П. та Біланич Г.П. [5, С.480], перспективним є упровадження елементів української культури через вивчення елементів музикування та вивчення народних пісень замобами електронних музичних ресурсів під час освітнього процесу у системі післядипломної педагогічної освіти.

Наразі важко передбачити конкретні форми, яких набуде культура в умовах національно-державного відродження, але, сподіватимемося, провідною тенденцією стане розкріпачення творчості, збагачення мистецького арсеналу, посилення новаторських тенденцій і водночас звертання до джерел національної традиції як до школи художнього мислення.

Державна культурна політика має бути орієнтованою на забезпечення, підтримку та розвиток традиційних українських духовних цінностей. Основні завдання держави – проводити активну політики з пропаганди зміцнення інституту сім'ї та традиційних родинних цінностей: любові, взаємоповаги, доброти. Всебічно сприяти відновленню та утвердженню цінностей солідарності, взаємодопомоги і патріотизму, проводитимемо активну інформаційну політику з понять національного спадку (мови, звичаїв, традицій, цінностей).

Кошти на розвиток та популяризацію української культури можна віднаходити за рахунок спонсорства та меценатства, державно-приватного фінансування, а також розвитку туристичної галузі. Переконані, проведення щорічних

всеукраїнських ярмарків, фестивалів, творчих конкурсів, культурних заходів допоможе зміцнити культурні зв'язки між різними регіонами України, привабити іноземних туристів, відкривши для них неповторний колорит української землі, ознайомити з давньою історією, етнічною музикою про яку крізь віки можуть розповісти кобза і бандура, традиційними видами мистецтв (гончарством, ковальством, ткацтвом тощо).

Висновки. У нашої держави – величезний потенціал, але без її цілеспрямованого розвитку ми стоятимемо на місці, а сферу культури і надалі сприйматимуть як соціально витратний «неліквід». Талановиті художники, прекрасні сценаристи, актори і письменники так і залишаться не впізнаними через те, що держава та й самі громадяни мало цікавляться питаннями культури, а філантропи і меценати не хочуть вкладатися в українську культуру. Необхідно донести до цільової аудиторії (тобто усіх нас!) думку, що культура – це вагомий чинник піднесення національної економіки, зокрема її інноваційного потенціалу, а культурна політика є такою ж важливою складовою модернізації країни, як і економіка.

Отже, підтримуючи культуру, зможемо показати зовнішньому світові свою систему цінностей, адже багата культура, цікава за межами країни, створює позитивний імідж країни. А ще не забуваймо напутні слова Блаженнішого Любомира Гузара [6]: «Попри всі інші державотворчі елементи, не занехаймо культури, бо цей дар більше від будь-якого іншого зробить Україну улюбленим домом для нашого народу та могутнім, миротворчим, гідним міжнародної уваги та пошани членом людства».

Список використаних джерел:

1. Навіщо країні потрібна культура. URL: <https://artefact.live/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%96%d1%89%d0%be>

-%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%96-%d0%bf%d0%be%d1%82%d1%80%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b0-%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/ (дата звернення: 20.01.2021).

2. Удовиченко Б. Проблеми та перспективи української культури. URL: <http://kiev4you.org/news/51-publicistik/623-kultura> (дата звернення: 18.01.2021).

3. Дзюба І. Проблеми і перспективи української культури. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html> (дата звернення: 15.01.2021).

4. Немченко О. Над жовтим колоссям, під небом синім збудуєм майбутнє для України! URL: <https://studcongress.org/en/conferences/1/candidates/424/> (дата звернення: 20.01.2021).

5. Yuzyk O.P., Bilanych H.P. Application of the special course on the methodology of the use of application software in the process of study of musical art in the system of postgraduate pedagogical education as a way to the professional advancement of modern teacher /*Молодий вчений*, 2017. №11. – С.478-482.

6. Гузар Л. Яке значення має культура для нашого життя? *Українська правда*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html> (дата звернення: 15.01.2021).

РОЗДІЛ 5. ПРАВО

§5.1 ВИБУХИ ГАЗОПИЛОВИХ СУМІШЕЙ У ГІРНИЧИХ ВИРОБКАХ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ: ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Вступ. На вугільних шахтах проводять роботи підвищеної небезпеки (вибухонебезпечні, пожежно-небезпечні, небезпечні за обваленнями виробок та гірничих порід, раптовими проривами рудникових газів, вугілля, порід, води тощо). Ці роботи проходять в умовах непередбаченості, раптової зміни гірничо-геологічних умов або природних сил, при недотриманні вимог нормативно-правових актів з охорони праці з боку персоналу та спричиняють тяжкі наслідки, які можуть супроводжуватися численними жертвами та матеріальними збитками [1].

Одними з найбільш небезпечних видів аварій є вибухи газопилових сумішей (далі - вибухи) в гірничих виробках вугільних шахт. При вибухах в підземних умовах вугільних шахт виникають такі вражаючі фактори: фронт повітряної ударної хвилі (рухома по гірничій виробці зона миттєвої зміни (збільшення) тиску, щільності і температури середовища); високотемпературний фронт полум'я (рухома по гірничій виробці зона хімічної реакції і нагрітих газів); отруйні та шкідливі продукти горіння (CO , CO_2 , CH_4 , N_2 , H_2S тощо), недостатня кількість кисню в повітрі робочої зони, що призводить до численних людських жертв, значних матеріальних збитків для підприємств. Тому перед вченими стоїть задача розвитку і вдосконалення досудового розслідування причин та наслідків вибухів в гірничих виробках вугільних шахт, обґрунтуванні й систематизації теоретичних та практичних знань щодо призначення, організації та проведення

багатооб'єктної судової гірничотехнічної експертизи [2].

Питанням розслідування причин та наслідків вибухів газопилоповітряних сумішей присвячені роботи Боброва А. І., Брюханова О. М., Бусигіна К. К., Грядущого Б. А., Дузь Л. Є., Кир'янова Ю. А., Коптикова В. П., Костенко В. К., Крупки А. А., Кудінова Ю. В., Льовкіна М. Б., Мнухіна А. В., Морєва О. М. та ін.

На вугільних шахтах незалежної України відбулися цілий ряд катастроф зі значними негативними наслідками. На основі «Карт обліку аварій», аналізу літератури [4, 5] нами встановлені статистичні дані щодо виникнення вибухів газопилових сумішей на шахтах України (табл. 1).

Таблиця 1

Статистичні дані виникнення вибухів газопилових сумішей на шахтах України

Рік	К-сть вибухів в	Рік	К-сть вибухів в	Рік	К-сть вибухів в	Рік	К-сть вибухів в
1980	6	1990	7	2000	4	2010	5
1981	7	1991	1	2001	4	2011	5
1982	1	1992	8	2002	3	2012	4
1983	7	1993	4	2003	-	2013	3
1984	5	1994	9	2004	2	2014	4
1985	6	1995	3	2005	2	2015	1
1986	3	1996	2	2006	2	2016	2
1987	2	1997	2	2007	2	2017	3
1988	6	1998	4	2008	5	2018	2
1989	4	1999	2	2009	7	2019	1

Мета роботи полягає у розвитку і вдосконаленні досудового розслідування причин та наслідків вибухів в

гірничих виробках вугільних шахт, обґрунтуванні й систематизації теоретичних та практичних знань щодо призначення, організації та проведення багатооб'єктної судової гірничотехнічної експертизи.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб в гірничих виробках вугільних шахт виник вибух необхідно два фактори, які співпадають у просторі і в часі: наявність вибухонебезпечної концентрації газопилових сумішей та тепловий імпульс. Причинами виникнення вибухонебезпечної концентрації газопилових сумішей можуть бути: недостатнє провітрювання гірничих виробок, в т.ч. тривала зупинка вентиляторів місцевого провітрювання, пориви і відставання від тупикового вибою вентиляційних труб; наявність не провітрюваних пустот за кріпленням виробки; зменшення перерізу гірничих виробок; зміна схем провітрювання і закорочування вентиляційного струменю; незадовільний стан вентиляційних споруд; підвищене виділення метану: суфлярне або раптове виділення під час проведення підривних робіт тощо. У підземних виробках з різних причин виникають небезпечні теплові імпульси, які є причиною вибухів. В основному теплові імпульси виникають при експлуатації несправного електрообладнання, вибухових роботах, при роботі прохідницьких і видобувних комбайнів, самозайманні вугілля, веденні вогневих робіт, палінні тощо [5, 6].

Розслідування вибухів проводиться спеціальною комісією Державної служби України з питань праці. У ході розслідування спеціальна комісія з розслідування аварій: визначає вид аварії, відповідно до Класифікатора видів подій, та її масштаб; обстежує місце, де сталася аварія, одержує письмові пояснення від роботодавця та його представників, посадових осіб, працівників шахти, потерпілих (якщо це можливо), опитує осіб - свідків аварії та осіб, причетних до неї;

вивчає наявні на підприємстві документи та матеріали стосовно технології робіт та охорони праці на аварійній дільниці (шахті); розробляє план заходів щодо запобігання виникненню подібних аварій та у разі потреби готує пропозиції стосовно коригування нормативної та проектної документації; встановлює факти порушення вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо охорони праці; встановлює коло осіб, дії або бездіяльність яких призвели до виникнення аварії; розробляє план заходів щодо ліквідації її наслідків і запобігання подібним аваріям тощо [7].

За рішенням спеціальної комісії у разі необхідності може утворюватися експертна комісія. Експертні комісії при спеціальному розслідуванні аварій і катастроф, як правило, створюються з учених і фахівців, що працюють в інститутах і організаціях галузі, і використовують у своїй роботі методи і способи досліджень, що застосовуються в гірничій промисловості.

Після закінчення роботи спеціальної комісії і формування матеріалів розслідування роботодавець повинен надіслати їх органу поліції.

При виникненні вибухів газопилових сумішей правоохоронні органи, як правило, вносять відомості про кримінальне правопорушення щодо факту аварії до Єдиного реєстру досудового розслідування.

При досудовому розслідуванні вибухів газопилопових сумішей в підземних умовах вугільних шахт, слідчому необхідно, перш за все, виконати наступні первісні процесуальні дії: а) вилучити і оглянути документи на шахті; б) оглянути місце події; в) допитати свідків події; г) призначити судову гірничотехнічну експертизу [8, 9].

Вилучення і огляд документів є однією з найважливіших первинних слідчих дією при досудовому розслідуванні вибухів

в підземних умовах вугільних шахт. Своєчасне виконання цієї слідчої дії дозволяє отримати необхідні для досудового розслідування докази, а при призначенні судової гірничотехнічної експертизи скоротити термін її виробництва, підвищити якість і повноту відповідей на поставлені запитання.

До документів, що підлягають вилученню та огляду відносяться: технічна і технологічна документація, яка визначає гірничо-геологічні умови на аварійній дільниці та шахті, технологію ведення гірничих робіт, проєкту, експлуатаційну та обліково-контрольну документацію щодо організації: провітрювання шахти, аварійної гірничої виробки, дегазації, боротьби з газодинамічними явищами, аерогазового контролю, комплексного знепилювання і пиловибухозахисту шахти, ведення буропідривних робіт, експлуатації електроустаткування, повітряно-силового господарства, протипожежного захисту тощо; Дозволи на проведення робіт підвищеної небезпеки та експлуатацію машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки; книгу реєстрації аварій і нещасних випадків; Акти спеціального розслідування та накази за допущеними раніше аналогічними подіями; облікові картки потерпілих; протоколи проведення первинних та чергових медичних оглядів потерпілих; посвідчення і протоколи екзаменаційної комісії, яка приймала у них іспит із присвоєння кваліфікації та за безпечними методами роботи; книги первинного та поточного інструктажів з безпечних методів робіт, документи (накази, розпорядження керівництва підприємства), які можуть свідчити про стан техніки безпеки в цілому на підприємстві; книги нарядів дільниць, наряди-путівки майстрів, в змінах яких допущені ці події, наряди-допуски на ведення робіт підвищеної небезпеки; протоколи обстеження технічного стану обладнання, яке використовувалося при виконанні роботи, при якій допущена

досліджувана подія; приписи контролюючих організацій і технічного нагляду підприємства щодо усунення порушень вимог охорони праці, зафіксованими на об'єкті, де допущена подія [6. 7].

Організація огляду місця події, згідно вимог статті 237 Кримінально-процесуального Кодексу, покладається на керівника слідчо-оперативної групи (слідчого). Огляд місці події в гірничих виробках вугільних шахт має ряд особливостей. Порядок огляду аварійної ділянки узгоджується із відповідальним керівником робіт з ліквідації аварії – головним інженером шахти. Також, необхідно одержати в територіальному управлінні Держпраці дозвіл на застосування в гірничих виробках відео- й фотокамер, диктофонів і іншого спеціального устаткування.

Перед спуском у шахту слідчий у навчальному пункті шахти повинен пройти інструктаж із правил безпечного поведіння в підземних виробках, ознайомитись з маршрутами виходу із шахти при різних вентиляційних режимах та правилами включення в шахтний ізолюючий саморятівник. Усі особи під час перебування в шахті повинні мати акумуляторні світильники й саморятівники, бути в справних захисних касках, спецодязі та спецвзутті. Не допускається курити та користуватися відкритим вогнем у підземних виробках, тому з собою забороняється брати курильне приладдя (сірники, запальнички й тютюнові вироби). Огляд доцільно провадити за участю фахівця, судового експерта або державного гірничотехнічного інспектора. Якщо на місці події зберігається небезпечна аварійна обстановка й слідчий не має можливості зробити огляд, то за його дорученням це роблять гірничі рятувальники.

Основними об'єктами огляду є: гірничі виробки, де стався вибух, робочі місця постраждалих та його освітлення, гідро-,

пневмо-, електроустаткування, системи енергопостачання, вентиляційні та дегазаційні установки і обладнання, підйомні машини, прохідницькі лебідки, конвеєри, рудничні транспортні засоби, інші підземні машини й механізми, на яких працювали потерпілі, інструменти, огороження, захисні пристосування, сигналізація та зв'язок, контрольні прилади і апаратура, засоби протиаварійного, колективного та індивідуального захисту тощо.

При огляді необхідно врахувати ознаки проявів динамічного впливу вибуху: деформації та руйнування елементів кріплення; руйнування та пошкодження вентиляційних пристроїв; руйнування водяних (сланцевих) заслонів; розривів і ушкоджень вентиляційних, дегазаційних і протипожежних трубопроводів, електричних кабелів, шлангів; зміни місць розташування гірничого устаткування, машин, рухомого складу рудничного транспорту; пошкоджень гірничо-шахтного устаткування.

При оцінці теплового впливу вибуху розглядаються: спечений вугільний пил, що знаходиться на елементах кріплення, машинах, механізмах, обладнанні зі сторони епіцентру вибуху («коксик»); зміни кольору металевих конструкцій; обгорілі залишки паперу, розплавлені й деформовані ізоляції проводів або кабелю, залишки поліетилену; оплавлені кінці конвеєрної стрічки і вентиляційних труб; обгорілі поверхні дерев'яних конструкцій тощо.

При огляді дається оцінка динамічного та теплового впливу вибуху на розміщене в гірничих виробках гірничошахтне обладнання, вентиляційні пристрої та кріплення виробки з урахуванням наступних зон розвитку вибуху: I зона - зона займання; II зона - зона розвиненого вибухового горіння; III зона - зона викидів полум'я; IV зона - зона поширення

повітряної ударної хвилі; V зона - зона поширення продуктів горіння [6].

Члени слідчої групи проводять необхідну фіксацію предметів на місці події і геометричні виміри, необхідні для подальшого складання графічної схеми (ескізу). План-схему, за дорученням слідчого, складає маркшейдер.

Слідчі повинні оглянути спеціальний одяг потерпілих, якщо їх вже видали на поверхню. В спеціальному одязі потерпілих можуть знаходитися різні важливі документи (наряди-путівки, схеми, робочі нотатки тощо), інструменти та речі, які можуть свідчити про характер роботи, що вони виконували.

Допити постраждалих і свідків аварії проводяться для виявлення обставин і причин виникнення аварії, встановлення характеру і обсягів роботи, що виконувалися на ділянці перед аварією, і з'ясування ситуації, що виникла після аварії. Люди, яких слідчий повинен допитати при виконанні первісних слідчих дій, можуть бути розділені на дві групи: на свідків-очевидців надзвичайної ситуації (в основному це будуть робітники шахти й особи технічного нагляду); на свідків, які першими прибули на місце події (це найчастіше гірничі рятувальники, а також шахтарі, які приймали участь у ліквідації наслідків аварії та порятунку потерпілих). Залежно від приналежності свідків до тієї або іншої групи з'ясовуються в них певні питання, а саме:

у свідків-очевидців події: де вони перебували в момент надзвичайної ситуації? яка там була видимість і чутність? чи був їм видно осередок (епіцентр) вибуху? при яких обставинах вона відбулася? чи були допущені порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці? яка причина надзвичайної ситуації й при яких обставинах її можна було б запобігти? який був стан засобів колективного та

індивідуального захисту, протиаварійних засобів? які методи та засоби порятунку людей та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації були застосовані? які були Ваші дії з самопорятунку, порятунку людей та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації? у свідків, які першими прибули на місце надзвичайної ситуації: яка була обстановка на місці події? у якому положенні й де перебували потерпілі, устаткування й інші речі? чи можна судити по обстановці на місці події про допущені порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці, якщо так, то про які саме йде мова й на якій підставі? яка причина аварії і чи була можливість її запобігти? які методи та засоби порятунку людей та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації були застосовані? які були Ваші дії з порятунку людей та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації?

Досудове розслідування надзвичайних ситуацій у вугільній промисловості без проведення судової гірничотехнічної експертизи практично неможливе [8]. Судова гірничотехнічна експертиза розглядається як елемент багатогранного криміналістичного вчення про зв'язки взаємодії, гносеологічні положення котрого широко застосовувались при розробці методології судової експертизи матеріальних слідів-відображень [9].

Метою судових гірничотехнічних експертиз є встановлення із залученням спеціальних знань фактичних обставин виникнення й розвитку надзвичайної ситуації на підземних підприємствах, її наслідків для робітників, підприємства, навколишнього природного середовища й причинно-наслідкових зв'язків.

Логіко-гносеологічна структура майже всіх досліджень в рамках судових гірничотехнічних експертиз може бути зведена до наступних універсальних питань [9]: вимоги яких нормативно-правових актів з охорони праці регламентують дії

осіб, причетних до вибуху газопилової суміші? які організаційні та технічні причини виникнення вибуху газопилової суміші? хто допустив у даній ситуації та які відступи від вимог нормативно-правових актів з охорони праці? хто з осіб, причетних до вибуху газопилової суміші, мав технічну можливість запобігти настанню надзвичайної ситуації, що для цього вони повинні були здійснити і чиї дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходились в прямому (безпосередньому) причинно-наслідковому зв'язку з настанням цієї події та її негативними наслідками?

Таким чином, характерними особливостями досліджень судової гірничотехнічної експертизи є те, що висновки про достовірні причини і обставини подій часто можна зробити тільки у разі спільного застосування класичних методик гірничотехнічних і криміналістичних досліджень.

Спільні висновки гірничотехнічної і інших видів експертиз (трасологічної, нафтохімічної, пожежно-технічної та ін.) дозволяють встановити достовірні обставини і причини подій у гірничій промисловості, причинно-наслідкові зв'язки між невідповідностями дій конкретних осіб стосовно вимог безпечного ведення гірничих робіт, технічним станом обладнання, виробок і інших об'єктів, неадекватними діями працівників та іншими факторами.

Нижче наведемо кілька прикладів комплексних досліджень судових гірничотехнічних експертиз.

4 квітня 1998 р. в шахті імені О.О. Скочинського ДХК «Донвугілля» стався вибух, який забрав життя 63 шахтарів та було травмовано 51 людина. Для встановлення технічної причини і джерела займання метаноповітряної суміші в якості об'єктів дослідження до Донецького НДІ судових експертиз був представлений відрізок багатожильного мідного кабелю КГЕШ 3х50 + 1х10 + 3х2.5, який здійснював харчування

електродвигуна 2ЕДКОФ 225М4 потужністю 55 кВт стрічкового конвеєра 1Л80 № 1 1-ї східної лави і шпилька прохідного затиску.

При візуальному огляді жил кабелю встановлено, що окремі дроти живлення мають оплавлення характерні для термічного впливу струму короткого замикання. Між шайбами і на гайках шпильки прохідного затиску також є сліди оплавленої проволочки з характерними ознаками термічного впливу струму короткого замикання. Оплавлення на проволочках жил кабелю, на шайбах і гайках прохідної шпильки розташовані локально, мають характерну форму при утворенні термічного впливу струмів короткого замикання. На підставі візуального дослідження проволочок жил кабелю можна припустити, що дані оплавлення утворені під час термічного впливу струмів короткого замикання. За результатами огляду було відібрано зразки (три відрізка проволочки) для подальших рентгеноструктурних досліджень на апараті УРС-60 (Табл. 2):

Таблиця 2

**Результати рентгеноструктурного аналізу провідників
жил мідного кабелю**

№ зразка	Вид (причина) оплавлення зразка
Зразок № 1	Первинне коротке замикання
Зразок № 2	Первинне коротке замикання
Зразок № 3	Оплавлення температурою пожежі

Таким чином, в досліджених рентгеноструктурним способом зразках на двох з них встановлені оплавлення струмоведучих жил, які утворилися у результаті короткого замикання до виникнення вибуху (первинне коротке замикання).

Коротке замикання супроводжується виділенням значної

кількості досить потужних джерел запалювання таких як: електрична дуга, що має температуру більше 3000 °С; іскри, що мають температуру плавлення міді 1074 °С; та температурний вплив на всьому протязі місця короткого замикання до місця підключення даної ділянки до електромережі.

З урахуванням наявних матеріалів, аналізуючи висновки рентгеноструктурного аналізу, обґрунтовано виключивши інші причини, був зроблений висновок про те, що займання метаноповітряної суміші в надбункерному просторі відбулося від джерел запалювання, які утворилися при короткому замиканні в коробці вводів електродвигуна стрічкового конвеєра 1Л80 № 1 1-ї східної лави, що відповідало висновкам комісії зі спеціального розслідування вибуху.

11 березня 2000 р. в ДВАТ «Шахта імені М. П. Баракова ДХК «Краснодонвугілля» стався вибух вугільного пилу. Продуктами вибуху смертельно травмувало 80 шахтарів. Вибух стався під час застосування в гірничих виробках гасоріза. Перед експертами Донецького НДІ судових експертиз було поставлено понад 40 запитань, для відповіді на які була проведена комісійна гірничотехнічна, трасологічна, нафтохімічна і пожежно-технічна експертизи.

Експертами було проведено трасологічне дослідження фрагментів редуктора кисневого балона, рукавів подачі кисню і гасу. Результати проведених досліджень дозволили зробити висновок про те, що роз'єднання редуктора відбулося в результаті вибуху зсередини назовні, тобто одномоментного руйнівного впливу і який піддавався деякий час впливу температури близько 1400 °С.

Хімічне дослідження фрагментів редуктора кисневого балона дозволило зробити висновок про те, що на них є сліди зміненого світлого нафтопродукту (бензину, гасу або

дизельного палива).

Аналізуючи в сукупності результати проведених трасологічних і хімічних досліджень, був зроблений висновок про те, що руйнування кришки редуктора кисневого балона на фрагменти відбулося в результаті вибуху зсередини назовні (миттєвого руйнування) суміші кисню з речовиною, що є світлим нафтопродуктом.

Так як температура займання суміші вугільного пилу з повітрям складає 700-800 °С експерти прийшли до висновків про те, що займання пилогазової суміші, що знаходилася в підвішеному стані в 31-му західному штреку пласта k_5^H горизонту 664 м було пов'язано з наявністю джерел запалювання, що утворилися у результаті одномоментного вибуху суміші кисню зі світлим нафтопродуктом у внутрішньому обсязі його кришки (іскри, частинки розплавленого металу, нагріті до температури не менше 1400 °С, а також нагріті до високої температури продукти вибуху).

Використовуючи стандартну «Методику визначення параметрів повітряних ударних хвиль при вибухах газів і пилу в гірничих виробках» [10] нами було встановлено можливий тиск ударної хвилі (0,22 МПа) за участю у вибуху метано-повітряної суміші і вугільного пилу.

Аналіз стану зруйнованих в результаті вибуху елементів конвеєрів, кріплення, перемичок, перекидання і деформація частин і деталей машин і механізмів у виробках аварійної ділянки дозволив встановити тиск у фронті повітряної ударної хвилі, який в 10 разів перевищував розрахунковий (0,22 МПа) [11].

Порівнюючи показники тиску повітряної ударної хвилі в активній зоні горіння, отримані в результаті розрахунків для умов вибуху суміші вугільного пилу з повітрям (0,22 МПа) і дані цього показника на основі фактичних руйнувань, було відзначено, що ці результати відрізняються більш ніж в 10

разів. Був зроблений висновок, що в даній виробничій ситуації стався вибух суміші вугільного пилю і кисню, що збільшило значення показників вражаючих факторів. Висновки даного висновку комісійної експертизи не співпали з висновками комісії зі спеціального розслідування події.

Таким чином, характерними особливостями досліджень судової гірничотехнічної експертизи є те, що висновки про достовірні причини і обставини подій часто можна зробити тільки у разі спільного застосування класичних методик гірничотехнічних і криміналістичних досліджень.

Спільні висновки гірничотехнічної та інших видів інженерно-технічної експертиз (трасологічної, нафтохімічної, пожежно-технічної та ін.) дозволяють встановити достовірні обставини і причини подій у гірничій промисловості, причинно-наслідкові зв'язки між невідповідностями дій конкретних осіб стосовно вимог нормативно-правових актів з охорони праці з безпечного ведення гірничих робіт, технічним станом обладнання, виробок і інших об'єктів, неадекватними діями працівників та іншими факторами і наслідками в результаті цього.

Висновки. 1. Характерними особливостями досліджень судової гірничотехнічної експертизи є те, що висновки про достовірні причини і обставини подій часто можна зробити тільки у разі спільного застосування класичних методик гірничотехнічних та криміналістичних досліджень.

2. Комісійні висновки гірничотехнічної та інших видів інженерно-технічної судових експертиз (трасологічної, нафтохімічної, пожежно-технічної та ін.) дозволяють встановити достовірні обставини і причини подій у гірничій промисловості, причинно-наслідкові зв'язки між невідповідностями дій конкретних осіб стосовно дотримання вимог безпечного ведення гірничих робіт, технічним станом обладнання, виробок і інших об'єктів, неадекватними діями

працівників та іншими факторами і наслідками.

Список використаних джерел:

1. Долженков А. Ф., Негрей Т. А. Анализ основных направлений создания безопасных условий труда подземных рабочих угольных шахт. *Вісті Донецького гірничого інституту*: Всеукраїнський науково-технічний журнал. Вип. № 1(36)-2(37). Красноармійськ: ДВНЗ «ДонНТУ», 2015. С. 123-129.

2. Santosh Kumar Ray, Niroj Kumar Mohalik, Asfar Mobin Khan, Debashish Mishra, Nikhil Kumar Varma, Jai Krishna Pandey, Pradeep Kumar Singh. (2020) CFD modeling to study the effect of particle size on dispersion in 20l explosion chamber: An overview. *International Journal of Mining Science and Technology*, Volume 30, Issue 3, Pp. 321-327.

3. Зав'ялова О. Л., Костенко В. К. Механізм розвитку вибухів вугільного пилу в мережі гірничих виробок шахт. *Геотехнічна механіка: міжвід. зб. наук. Праць. ІГТМ ім. М.С. Полякова НАН України*. Дніпро, 2017. вип. 135. С. 52-63.

4. Зав'ялова О. Л., Костенко В. К., Крупка А. А., Дузь Л. Є., Крालюк М. О. Тактика ліквідації наслідків вибухів газопилових сумішей у гірничих виробках вугільних шахт. *Науковий вісник ДонНТУ*. № 1(2)-2(3), 2020 .

5. Лебецки К. А., Романченко С. Б. Пылевая взрывоопасность горного производства. М.: Горное дело, 2012. 464 с.

6. Брюханов, А. М. и др. Расследование и предотвращение аварий на угольных шахтах. Часть 1. Донецк: Донбасс, 2004. 548 с.

7. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337.

8. Бордюгов Л. Г., Дружинін Г. М., Дузь Л. Є., Кир'янов Ю. А., Кривченко Ю. О., Крупка А. А., Моїсєєв О. М. Судова гірничотехнічна експертиза: Організаційні та методичні основи. ДНДІСЕ. Донецьк: Донеччина, 2005. 429 с.

9. Дузь Л. Є. Особливості розслідування надзвичайних ситуацій на підприємствах гірничої промисловості. *Вісник прокуратури*. 2009.

№ 12. С. 69-72.

10. СОУ-Н 10.1.00174102.012:2010. Параметри повітряних ударних хвиль та безпечних відстаней при вибухах газів та пилу у гірничих виробках. Методика розрахунку. Київ: Мінвуглепром України, 2011. 46 с.

11. Петрухин П. М., Нецепляев М. И., Качан В.Н., Сергеев В.С. Предупреждение взрывов пыли в угольных и сланцевых шахтах. Москва. Недра. 1974, с. 304.

РОЗДІЛ 6. ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

§6.1 *THE PHENOMENON OF A POSITIVE IMAGE OF «I» IN MODERN PSYCHOLOGY*

Introduction. Psychological study of self-awareness has a long and rich history, beginning with the works of W. James. The importance of such a study is related to the very important role of self-awareness in the structure of personality and the determination of its social existence.

Self-awareness is a person's awareness of himself as a person: his activities, relationships with other people, their own actions and deeds, their motives, goals, mental, moral, physical qualities, etc. Self-awareness includes three components: cognitive, emotional and volitional.

The process of socialization of the individual necessarily includes the assimilation of standards for evaluating the results of both their activities and others. From the end of the baby's age, the child learns the means and standards of assessing their own behavior indirectly, through the emotional reactions of parents to its actions. Thus, evaluative attitudes can be considered one of the primary sources in the process of ontogenetic development of the child's self-awareness.

Presentation of the main material. The cognitive component includes self-awareness, introspection, self-perception, self-esteem, and so on. The emotional component is the well-being that characterizes a person's conscious experiences. Under the volitional component of self-awareness, understand self-control, self-regulation of behavior and activity, self-discipline, self-control, namely everything that is the result of personal activity.

An important role in the development of the problem of self-

awareness was played by the research of L. Aspinwall, who showed that in the process of communication, interaction with adults the child learns to distinguish their qualities, states, actions, deeds, and then moves to awareness of the same manifestations. The child first looks at himself through the eyes of others, and then evaluates others through self-knowledge [1].

In the senior preschool age, there is a splitting of the image of «I» into a number of forms. For various reasons, usually offer two typologies of image forms «I». On the one hand, there are «I-real», «I-expected», «I-imaginary». On the other hand, there are «I-physical», «I-social» and «I-spiritual» (each of them breaks down into a number of partial forms). Between these substructures of the image of «I», there are quite complex relationships that can take the form of contradictions, overcoming which is a necessary condition for personal growth of the child.

Self-esteem is an integral part of personal self-awareness. In psychological research, self-esteem is considered in two senses: as a process of self-esteem, and as a relatively stable and formed child's perception of himself, that is, as a product of multiple and diverse self-assessment. The object of self-esteem can be various aspects of personality: features of construction and course of activity, its results, behavior and relationships, existing abilities, interests and needs, features of character, temperament, intelligence, etc. The main dimensions of self-esteem are the degree of adequacy, stability and height.

According to J. Block J and A. Kremen [2], self-consciousness has a certain structure, which includes demands for recognition, sexual identification, awareness of one's name, temporary awareness and awareness of one's rights and responsibilities. In line with J. Block J and A. Kremen concept, P. Salovey's research was performed [4], in which the structure of self-consciousness of a senior preschooler is studied. The author

was able to identify that the senior preschool and junior school age are periods of profound qualitative changes in the demand for recognition. In a situation of deprivation of the demand for recognition, most children reject the negative assessment of the mother, caregiver, even more often reject the negative assessment of peers. However, some children tend to accept negative assessments from the mother and especially the educator. In situations of realization of demands for recognition, most children accept a positive assessment of others, and some children even emphasize their superiority. Only a very small percentage of children reject a positive assessment. Most often, a positive assessment by the educator is rejected. In addition, P. Salovey determined that the senior preschool age is a period of changing children's perceptions of the time limits of their past, present and future.

The facts revealed by P. Salovey, in our opinion, are important for understanding how the child's self-consciousness develops at this age. She showed that most children have already formed a stable positive attitude towards themselves, which is manifested in the fact that they accept mostly positive evaluations from other people [4].

Many studies in domestic psychology are devoted to the problem of self-awareness. These studies are concentrated mainly around two groups of issues. In the works of Y. Trope and E. Neter [5] in the general theoretical and methodological aspects, the question of the formation of self-consciousness in the context of a more general problem of personality development is analyzed. Another group of studies addresses more specific issues, primarily related to the characteristics of self-esteem, their relationship with the assessments of others. Y. Trope's research on social perception has sharpened interest in the question of the connection between cognition of other people and self-knowledge. Many philosophical-

psychological and philosophical studies have been published, which analyze the problems associated with personal responsibility, moral self-awareness. Horne's work, which successfully synthesized philosophical, general and socio-psychological, historical and cultural aspects, theoretical issues and analysis of specific experimental data, opened new facets of this, perhaps, one of the oldest problems in psychology. Foreign literature on topics related to the psychology of consciousness is also extremely rich – these issues are somehow present in the works of E. Diener and many other prominent scientists [3].

Self-awareness is a complex psychological structure that includes as special components, firstly, awareness of one's identity, secondly, awareness of one's own «I» as an active, active principle, and thirdly, awareness of one's mental properties and qualities and, fourthly, a certain system of socio-moral self-esteem. All of these elements are functionally and genetically related, but they are not formed at the same time. The beginning of the consciousness of identity appears in the infant, when he begins to distinguish between sensations caused by external objects and sensations caused by his own body, the consciousness of «I» appears at about three years, when the child begins to use personal pronouns. Awareness of their mental qualities and self-esteem are most important in adolescence and adolescence. Nevertheless, because all of these components are interconnected, enriching one of them inevitably alters the entire system.

L. Aspinwall considers self-awareness as a person's awareness and evaluation of his actions and their results, thoughts, feelings, morals and interests, ideals and motives of behavior, as a holistic assessment of himself and his place in life [1].

Due to self-awareness, a person realizes himself as an individual reality, separate from nature and other people. Self-awareness is the crown of the development of higher mental

functions; it allows a person not only to reflect the external world, but distinguishing himself in this world, to know his inner world, to experience it and to relate to himself in a certain way. Self-awareness as a stable object implies inner integrity, the constancy of the individual, which, regardless of changing situations, is able to remain itself.

The formation of a child's personality is successful under the condition of his activity, when he is included in the process of his own social formation. Researchers highlight the development of ideas about themselves as fundamental in the process of a child's socialization. It is from them that the child's involvement in the social world and building relationships with other people begins.

One of the most famous representatives of humanistic psychology E. Diener singled out the «I» of the individual as a special area in the field of individual experience, which consists of a system of human perception and evaluation of their own traits. He was the first to define the concept of «I-concept», meaning it means the totality of all ideas of the individual about himself. In his opinion, the self-concept is a certain system, the change of one aspect of which can completely change the nature of the whole. E. Diener noted that the essence of personality is expressed in a person's knowledge of himself, in relation to himself. Along with the «I-concept», according to E. Diener, develops the need for a positive attitude from the environment, which arises in the process of socialization of the individual. At the same time, the need for a positive attitude towards oneself or the need for self-esteem also develops based on the internalization of a positive attitude towards oneself by others [3].

We believe that the human self-concept can be understood as a system, and in accordance with this understanding, we see our first task in determining the structure of the self-concept, namely to identify its elements, connections between them, to determine its

levels, which we understand as transformed stages of its development. In our proposed structure of the self-concept can be divided into three levels. We believe that the level of self-concept is determined primarily by the method of evaluation and, accordingly, the result of evaluation, which has become a type of self-assessment. However, at each level of the self-concept, all the elements are interconnected, but this relationship is complex and ambiguous.

At the first level, the core of the self-concept is self-acceptance, which is an internalization of parental attitudes. This is an uncritical, mostly emotional attitude towards oneself. The substantive components of the self-concept at this level are poorly differentiated. Apparently, only those components of the self-image that are related to the separation of one's own self from the surrounding world are presented more clearly.

The basis of the second level of self-concept is self-esteem. Self-esteem is the result of a critical attitude towards oneself. Criticality appears when comparing one with a standard, such a standard is the self-ideal. This level characterizes a more differentiated self-image, the person sees in this case those characteristics, which are shown in its activity in system of activity and behavior, and the system of activity, and behavior of the person is regulated, first, by social roles. Accordingly, the structure of the self-image at this level is likely to coincide with the structure of social roles performed by man. This self-image is associated with the awareness of those characteristics that can be assessed by other people – these are the characteristics of behavior and activities, a person begins to realize mainly those characteristics that can lead to success or, conversely, prevent it. The social nature of this level of self-concept may also be manifested in the fact that a person becomes critical of himself, but the evaluation criteria are an uncritical transfer of other people's ideas about the norms of

behavior and activity.

The basis of the third level is self-interest as a cognitive attitude to oneself. Self-interest is associated with trying to understand your inner world, to understand your experiences, thoughts, feelings, motives for your actions. Self-interest is manifested in relation to different areas of one's own self; the content of the self-concept at this level is differentiated. The meaning of the self-ideal at this level, apparently, is rethought. Man is critical not only to himself but also to his ideals, that is, he is critical of the standards of evaluation. The third level of self-concept, which is based on the emergence of self-interest, most likely falls on adolescence.

Let us try to analyze how the development of the first level of self-concept, which is based on self-acceptance. In our opinion, the stage of maturation of this structure occurs in childhood. Y. Trope and E. Neter claim that the nucleus of the self-image is formed in a child under two years. In our opinion, it is the self-acceptance of man and is the core of his self-concept. The next stage is the manifestation of this structure. Apparently, self-acceptance is manifested in the fact that the child begins to consider himself omnipotent, certainly good. In preschool age, self-acceptance begins to function actively, painting the activities and behavior of the child, in the form of its inadequately inflated self-esteem [5].

Self-esteem, as well as self-acceptance, goes through three stages of its formation. We believe that the first stage falls on preschool age. The maturation of this structure begins when self-acceptance is actively functioning, so the emergence of a new type of assessment and its result, critical self-assessment, in this period is difficult to detect. However, it is during this period that elements of criticism first appear. Apparently, in this period the child develops criteria for assessing himself and others. Research shows that a preschooler's self-esteem becomes adequate only in situations

where the adult helps the child to assess himself or herself, or when the child compares himself or herself with other children.

The content of the self-concept of a preschool child is its behavioral characteristics. At the same time Y. Trope and E. Pomerantz claim that the content of self-awareness is poorly structured, the sphere of emotional and evaluative attitude to oneself dominate. In our opinion, human behavior is regulated by its social roles. The preschooler has not yet a large set of such roles, and perhaps it does not require fundamentally different patterns of behavior. We believe that in early school age, under the influence of a new socially significant social role of the «student», the child's ideas about themselves should become more structured, and most clearly, the children will form knowledge about themselves that is associated with success or failure to master this social role. In addition, it is in the early school years that there is a clarification in the understanding of their behavioral characteristics, which the child can assess according to the criteria available to him, and, perhaps, begins the transition from awareness of their behavioral characteristics to understanding their personal qualities [6].

Well-known psychologist P. Salovey points out that in preschool the child learns two important positions. The first, where the emphasis is on oneself, reflects the child's desire to understand his what, and I – what I am, I can do. The second concerns self-awareness as a subject of social relations. Having learned to see the individuality in himself, to recognize his feelings and states, the child is able to understand and respect the environment. P. Salovey claims that a person realizes his self only through relationships with people around him [4].

Another researcher, J. Block, considered the «self-concept» as a set of attitudes «on itself», while highlighting in its structure the cognitive component of the installation – belief; emotional-evaluative – emotional attitude to this belief; behavioral component

– the corresponding reactions, which, in particular, can be expressed in behavior [2].

In an experimental study conducted under the direction of Y. Trope, it was found that the objectively meaningful side of value – is meaningful to the child content. That is, these are the spheres of activity, relations of the individual, through which his own «I» stands out for him. This aspect of the image of «I» is associated with the individual preferences and interests of the child [5].

E. Diener's work highlights the features of self-esteem of a preschooler (5-7 years) in connection with the awareness of their skills in different activities. Analysis of the data showed that five-year-old children, with poor skills, however, tend to overestimate them. Reassessment of skills is caused by a weak inadequate awareness of them. At the age of 6-6,5 years there is a sharp jump in awareness of skills; their assessment becomes more accurate and reasonable. At the age of seven, there is an even more conscious attitude to their skills: the vast majority of subjects misjudge. They seek to compare themselves with peers, to compete with them. Based on his research E. Diener concludes that, aware of their skills, the child knows to some extent his personality [3].

The process of self-knowledge is associated with the development of emotional and value attitudes towards oneself. According to L. Aspinwall, at first, the child's emotions are situational and not deep, she does not remember her emotions, does not correlate them and does not fully realize her emotional experience, which is already present in elementary form. As the emotional sphere of the child expands, a more adequate correlation of individual emotions with the subject of experiences, as well as among themselves begins to be emotional integration with its stable forms of manifestation. Because of the general emotional experience at the child, the emotional relation to the personality is formed also [1].

Unlike L. Aspinwall, J. Block and A. Kremen note that the initial differentiation of some existing emotions occurs after a year. The child increasingly feels the joy of realizing their potential, the joy of the available transformation of the environment, which he experiences, practically knowing himself in a variety of activities. Such experiences act as «reinforcement» of the performed actions. Therefore, the child next time dares to do the same or even more complex actions. Therefore, from separate emotional reactions there are more difficult emotional formations, emotional feelings, for example, pride, self-satisfaction, joy of success [2].

Some emotional reactions, being initially situational, temporary, unstable, through communication, integration become a stable emotional attitude to themselves. By 6-7 years, according to P. Salovey, A. Rothman, J. Detweiler, W. Steward, the children's generalization of their own experiences reaches a high level. This fact leads to the development of their regulatory function in relation to their own behavior in relationships with other people [4].

The work is based on the understanding of attitude as a key category in the formation of personality. Attitude is a system of human connections with the outside world and other people. They provide active human adaptation to the environment. As a result, the individual is considered not only the object of external influences, but also the subject of social change.

In domestic psychology, self-esteem is seen as a specifically emotionally saturated activity of the subject, aimed at his own «I». Based on this, the macrostructure of self-esteem, according to Y. Trope and E. Neter [5], consists of emotional components: autosympathy, self-esteem, self-interest. They are integrated into the general sense of positive or negative attitude of the individual to himself.

The source of personality development, starting from early childhood, is the perception of her reactions to her own qualities of

people important to her. The child perceives himself indirectly – through the partial points of view of other people. In the literature, it is noted that there is a connection between the self-attitude of a person and his attitude to another person. However, the interaction of these psychological phenomena, the peculiarities of their formation and their significance for the formation of personality at the stage of preschool childhood remains insufficiently studied.

Y. Trope and E. Pomerantz believe that in the senior preschool age there is an intensive development of the cognitive component of self-esteem. Their study examined the changes in both cognitive and emotional components of self-esteem, as well as determined the specifics of their interaction [6]. The study identified three levels of formation of the cognitive component. The first, the highest, is characterized by realism, validity, deep and versatile content of self-evaluating judgments, expressed in problematic form. The middle, second level is characterized by less consistent realism and validity, a narrower content of self-assessing judgments, the emergence of categorical forms of their implementation. Low, the third level, is characterized by inadequacy and weak validity of self-assessments, shallow content of self-assessing judgments formulated in categorical forms. There were also three levels of functioning of the emotional component of self-esteem: a very low degree of self-satisfaction, relative satisfaction, very high satisfaction. Comparison of cognitive and emotional components revealed the following. Children who showed a high degree of self-satisfaction were divided into two subgroups: one had a high level of cognitive formation, the other – low. This fact, from the point of view of the authors, allows us to speak about the ambiguous psychological nature of the subject's self-satisfaction. On the one hand, it can be quite adequate, based on success, on positive assessments of adults. In other children, self-satisfaction is clearly inadequate: their success is explained by

external causes, they are characterized by a kind of habituation to negative assessments of adults.

The attitude of the individual is seen as its subjective selective connection with important objects, as an integral property that acts as a unity of cognitive, behavioral and emotional components. Cognitive – is the knowledge of the object, evaluative judgments about it. Behavioral is the willingness to act in a certain way on an object that has personal significance for a person. The emotional component is leading in the attitude and includes the experiences that a person has associated with a particular object or event. The ratio of cognitive and emotional components changes with age. The younger the child, the less knowledge there is in his attitude and the more important emotions are. Based on this, it is the emotional attitude of the preschool child determines its behavior and personal development.

A necessary condition for the formation of a positive emotional attitude towards themselves and their peers is the creation of an emotionally favorable microclimate in the group, when each child can sincerely express their feelings and learn to show compassion to others. A positive emotional atmosphere enables a preschooler to realize his need to be meaningful and accepted while supporting another.

With the development of self-knowledge and emotional – value attitude to himself expands and the regulatory sphere of self-awareness. This is expressed primarily in the formation of arbitrary behavior. If in the early stages of ontogenesis arbitrary self-possession was mediated by the child's attitude to certain manifestations of his behavior, the corresponding role, then by 6-7 years he begins to regulate their behavior through attitude to themselves and their capabilities. Knowing enough of her physical, moral and intellectual capabilities, she sets goals and finds available means to achieve them. The implementation of the action is now

under the self-control of the child, so she constantly correlates its capabilities with the conditions of this action. At the same age, there is the ability to plan and perform action internally, mentally. Performing such an action involves the formation of the ability to consider and evaluate their thoughts, as if from the outside. This skill is the basis of reflection, through which the child analyzes their judgments in terms of their relevance to the idea and conditions of activity.

Based on our age and individual characteristics of the development of the self-concept of older preschool age, we can conclude that, despite the fact that the development of critical attitude to themselves in this age period is the norm of age development, possible and unfavorable options for such development. Critical attitude towards oneself is the result of the influence of many factors and conditions that make up the social situation of development, and the importance of each of the factors is mediated by the influence of others. Thus, the development of a critical attitude towards oneself can be both a positive development factor and a risk factor. Features of the social environment can also be favorable for the development of the child, but can also provoke negative consequences.

It is possible to avoid similar negative consequences for development of the child at special work of the psychologist in case of the organization of psychological support of formation of the positive I-concept of the child.

Speaking about the development of a positive self-concept of a child of older preschool age, it is important to remember that its main neoplasm at this age is a critical attitude to oneself, which consists of the formed self-ideal, assessments of the real self and their correlation. Accordingly, it is important to remember that the child must have high enough and stable ideals, but at the same time and self-esteem of his ability to achieve them should also be high

enough. It is obvious that the child must have an idea of their ability to succeed, provided their own efforts. The formation of this aspect of the self-image should also be the goal of psychological support in senior preschool and primary school age.

Thus, the image of «I» is a set of sensory sensations, ideas and characteristics of the images of their actions in relation to themselves and others. Through the perception and understanding of another, the child comes to understand himself. Self-esteem is a component of self-awareness, which includes, along with self-knowledge, a person's assessment of their physical characteristics, abilities, moral qualities and actions. The structure of self-esteem is represented, in turn, by two components – cognitive and emotional. The child's information about himself is necessary to create the basis of his personal culture, to ensure diverse and harmonious development, the formation of his life, a sense of self-worth.

The image of «I» is based on the ratio of assessments of authoritative adults, reference peers and objective indicators of individual achievement. Communication with an adult is for a preschooler with musculoskeletal disorders a source of evaluative judgments, a model for organizing his experience, a context for comparing himself with the ideal. Peer communication serves as a context for comparison and a means of sharing evaluative influences. The positive image of «I» is the core of personal development, and its foundation is laid in the early ontogenesis.

Among the main mechanisms of image formation of, «I», namely the actual self-consciousness of the individual, are the phenomena of subjective assimilation and differentiation. It is advisable to identify several phenomena of image formation «I».

First, in the process of interpersonal interaction, the child learns important for him the views of others and, appropriating them to himself, forms an idea of himself. In the process of accepting the point of view of others, the child evaluates himself,

based on the attitudes of others. The child learns values, parameters of assessment and self-esteem, norms; the image of oneself as a bearer of certain abilities and qualities; parents' attitude towards themselves, which is expressed by them through emotional and cognitive assessments; a way of regulating the child's behavior by parents and other adults, which becomes a way of self-regulation.

Secondly, this direct and indirect suggestion in the process of interaction between children and adults can be the subject of various phenomena. Let's name only some of them volitional and moral qualities, discipline, interests, evaluative characteristics, etc.

Third, the transmission of assessments and standards to the child plays a huge role. Adults, who raise a child, always equip it with specific assessments, methods and standards of action. If they are all realistic, that is, meet the capabilities of the child, then achieving them, it increases its self-esteem, its level of demands, thereby forming a positive image of the self.

Fourth, it is a system of control over the child's behavior, which can be carried out either through the autonomy of the child, or through strict control. From the point of view of unformed self-awareness, it is important to understand how the control system used by parents is transformed into a system of self-control over the child's behavior. It can be argued that the system of control over the child, used by adults, affects the formation of the image of «I» of the preschooler.

Another phenomenon that affects the formation of the image of the «I» of the child is the system of complementary relations. We are talking about the nature of the relationship between adult and child.

The last mechanism of formation of self-consciousness is identification, namely assimilation of oneself in the form of experiences and actions to another person.

Tense conditions can be a factor in the actualization or

enhancement of reflection, stimulating self-knowledge, to open to a person not only new aspects of his inner world, its capabilities, but also new ways of self-knowledge and arbitrary self-change. Everyone can define himself as a special human being, with his own set of qualities.

The feeling of one's definiteness, which is also expressed in the image of the «I», is created by the continuity of experiences in time, the continuity of human experience as a whole. The multi-stage and complex process of self-knowledge is associated with a variety of experiences, which are further generalized into the emotional and value attitude of the individual to himself.

Thus, self-knowledge as a process is manifested in a continuous movement from one knowledge of oneself to another knowledge, its refinement, deepening, expansion, etc.

The main condition that determines the continuity of changes in knowledge about themselves is the dynamism of reality itself and interactions with other people. Due to the need for adequate adaptation of man in the surrounding social conditions, he must constantly turn to his «I», improve knowledge about themselves, especially in order to more differentiated regulation of behavior.

The fact that a person's self-knowledge during his life is a process that is constantly improving emphasizes, on the one hand, the huge psychological resources of man as a person, and on the other – the inexhaustible possibilities of the process of self-knowledge, both its content and function.

The emergence and development of self-awareness, the formation of self-concept depend on the adult who organizes the activities of the child with disorders of the musculoskeletal system, in the process of communication creates patterns of evaluation.

The game is a plot and role embodiment of the perspective of the self-image, and through it – the self-esteem of a child. At the same time, the game shows its readiness for self-regulation. This

requires that the child develops reflexivity, a realistic vision of himself and others, to master the moral criteria of evaluation and self-evaluation.

In preschool childhood, the formation of activity, the development of self-awareness and self-confidence is especially influenced by communication with adults, during which the child expresses his attitude to life events and phenomena, people, evaluates them. No less important is his role in organizing the activities of the preschooler, which enriches his experience (formulation of tasks, demonstration of ways to perform them, evaluation of results). Often adults organize joint activities with peers of the child, which helps him to see in a peer personality, taking into account his desires, interests, to use in communication with him patterns of activities and behavior of adults.

The effectiveness of the influence of adults on the formation of self-esteem of preschoolers depends on their personal qualities, style of behavior, ability to choose the right tone in communication, correctly formulate their opinions, assessments. Adult assessments are divided into positive (motivate to action) and negative (in order to slow down or prevent certain actions).

Assessment requires an adult's ability to show kindness to children, argue their demands, flexibly and motivated use assessments based on age and individual characteristics of children, their position among peers. It is desirable to mitigate the negative assessment with their expectations, predicting a positive one. Experienced teachers first emphasize the successes, then tactfully and constructively point out the shortcomings. Under such conditions, positive assessments reinforce the approved forms of behavior, expand the child's initiative; negative – restructure activities and behavior, focus on achieving results. In the absence of a negative assessment, the positive loses its educational force, because the child does not feel its value. A large number of negative

evaluations in the absence of positive ones creates uncertainty, fear of the new, creates tension in relationships with adults. Only a balanced combination of positive and negative assessments creates favorable conditions for the development of personality, self-awareness, self-esteem.

Thus, the leading mechanism for the formation of the image of «I» of preschoolers is self-knowledge, which reflects the complex contradictory nature of the child's development at different ages: from identification with peers to confronting a group of peers. In preschool childhood, the image of «I» is characterized by flexibility, sensitivity to current changes. The basis of its development is a new experience and positive self-perception, combined with positive self-esteem. The image of «I» is formed in a child with the help of an adult, through the knowledge and assessments acquired by him in the early stages of development, as well as in the process of self-knowledge. Self-knowledge is realized through internal organic reactions and sensations, as well as external sources: subject activity and communication.

Knowledge of the psychological mechanisms of formation and development of the image of «I» creates the preconditions for creating psychological conditions to stimulate the process of self-knowledge of preschoolers. Historical and pedagogical experience creates a certain basic knowledge about the formation of the child's ideas about himself. The subject environment of the preschool institution, as a component of the educational space, has resources for the organization of self-cognitive activity of the child and significantly enriches it.

Conclusions. Thus, the basis of social confidence is a positive image of «I» of a child, which arises in the process of social interaction as an inevitable and unique result of mental development, as a relatively stable and at the same time subject to internal changes and fluctuations mental acquisition. A positive

self-image is determined by three interrelated factors: a sense of self-worth; confidence in the ability to a particular activity, namely awareness of their own competence; belief in impressing other people.

In general, the theoretical research and practical experience analyzed by us show that a positive attitude towards oneself not only does not prevent a positive attitude towards other people, but is also a necessary condition.

The social activity of the child is a necessary condition for the process of self-knowledge. Peculiarities of a child's understanding of his personal qualities are due not only to the evaluative attitude of adults to it, but also to internal determinants, which result in the formation of personal reflection.

We see the holistic development of the image of the «I» of the child in conditions that create a precedent for interpersonal communication with an adult. Speaking in relation to the child as a bearer of social experience, the adult includes the preschooler in the space of communication. Humane treatment of a child is expressed in the acceptance of him as a full-fledged subject. The child needs positive support from both peers and adults.

Thus, the development of the image of the «I» of the preschooler is a basic element for the development of a harmonious personality. In turn, we see the development of the image of «I» of the child in a specific, adequate to his experience, the organization of education as a process of forming needs for creative self-knowledge, emotional and value attitude to themselves, as well as translating their positive image of «I» in relationships with adults and peers.

References:

1. Aspinwall L. G. Rethinking the role of positive affect in

self-regulation. *Motivation and Emotion*. 1998. 22. Pp. 1 – 32.

2. Block J, Kremen A.M. IQ and ego-resilience: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996. 70. Pp. 349 – 361.

3. Diener E. Introduction to the special section on the structure of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. 76. Pp. 803 – 804.

4. Salovey P, Rothman A.J., Detweiler J.B., Steward W.T. Emotional states and physical health. *American Psychologist*. 2000. 55. Pp. 110 – 121.

5. Trope Y, Neter E. Reconciling competing motives in self-evaluation: The role of self-control in feedback seeking. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1994. 66. Pp. 646 – 657.

6. Trope Y, Pomerantz E. Resolving conflicts among self-evaluative motives: Positive experiences as a resource for overcoming defensiveness. *Motivation and Emotion*. 1998. 22. Pp. 53 – 72.

§6.2 *ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ*

Проблеми ніколи не можуть бути вирішені
тим же мисленням, що створило їх
А. Енштайн

Вступ. Глобальні процеси, криза звичних людству ідентичностей, діджиталізація, виживання людства в умовах пандемії Covid-19 з особливою нагальністю висувають на передній план філософської рефлексії питання про саму сутність філософії, її місце і роль у новій ситуації пошуку відповідей на традиційні питання людського буття в контексті нової ситуації. «Філософія, будь то її формальна система, духовні традиції, письмовий або усний спадок – це, в першу чергу, погляд на світ і відношення до нього, і тільки потім зміст. Вона живе і знаходиться у постійному русі... Ми як ніколи відчуваємо потребу в ній саме у часи непевності, адже, досліджуючи світ за допомогою філософії, ми можемо протидіяти будь-яким проявам редукціонізму, можемо «заглядати вдалину» - йдеться у Посланні Генерального директора ЮНЕСКО пані Одре Азуле з приводу Всесвітнього дня філософії 19 листопада 2020 року [1].

Тому сьогодні актуалізується питання про метафілософію, про розуміння філософією самої себе, про реалізацію трансдисциплінарної функції філософського пізнання, як можливості виходу за межі звичних методологічних програм, про практичне застосування нових способів трансляції філософського знання в освітній процес.

Об'єктом дослідження даної праці виступають виклики сучасності та їх філософський зміст.

Предметом дослідження виступає філософське пізнання як саморефлексія філософії, його методологічне та практичне застосування.

Мета дослідження спрямована на поєднання концептуальних апаратів аналітичної та континентальної філософії в метафілософській рефлексії підстав власної раціональності; виявлення трансдисциплінарності як методологічної засади сучасного світу; з'ясування місця філософії в онлайн-освіті.

Виклад основного матеріалу

1. Метофілософія, або про філософію філософії

Актуалізація проблеми ідентичності філософії не може не супроводжуватися питанням «Що таке філософія?». Розвиток цієї галузі досліджень виявляє потребу в ідентифікації. Найбільш підходящим для більшості дослідників став термін «метафілософія», хоча частина авторів вважають за краще говорити про «філософію філософії» [2, pp. 10], вважаючи, що саме в рамках останньої й сформувалася суть питання. Головна проблема, яка ставиться в рамках визначення метафілософії - це розуміння її як сегмента філософського пізнання, що представляє собою результат рефлексії на шляху становлення філософського пізнання в спробі узагальнення всього раціонального, накопиченого в історії філософії.

Питання про рефлексії над своїм предметом, про філософію філософії звичайно не нове. Вперше це поняття було вживане ще на початку XIX ст. кантіанцем К.Л. Рейнгольдом [3, S. 208]. У 1890 році у Варшаві була видана праця Г. Струве «Вступ до філософію», в якій обґрунтовувалася необхідність формування в рамках філософії нової дисципліни – «філософії філософії», головним завданням якої мало стати самопізнання філософії. Метафілософія, на думку Г. Струве, повинна стати вихідною точкою для будь-

якого філософування, для будь-якого вирішення спеціальних завдань філософії.

Сучасна ситуація в філософському співтоваристві свідчить про відновлення інтересу до питання про зміст предмета філософії, його самоідентифікації на новому рівні. З одного боку, в даний час як і раніше відсутній консенсус з питання, що вивчає філософія, в чому її предмет. Так, аристотелівська дефініція філософії - це, по суті, визначення філософії самого Аристотеля. Але в якій мірі вчення Аристотеля (або іншого філософа) являє собою автентичний вираз історично мінливого змісту предмета, сутності філософії? Як свідчить історія філософії, майже всі філософи були переконані в тому, що їх вчення - справжній вияв незмінної сутності філософії. Кожна нова філософська система містить в собі переконання, що вона вирішила завдання, які виявилися не під силу її попередникам.

В рамках метафілософії виділяють два основних підходи: континентальний і аналітичний.

Континентальний напрямок метафілософії базується на тому, що його представники в більшій чи меншій мірі поривали з класичною філософською традицією, пробували нові шляхи, шукали свою нову ідентичність. Прикладом цього є праця Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі «Що таке філософія?», де філософію тлумачать як «мистецтво формувати, винаходити, виготовляти концепти» [4, с. 6], що явно висловлює її некласичний характер. Французька філософія середини ХХ ст. була найбільшою течією «континентальної філософії» і виникла в основному з ідей М. Гайдеггера. Саме цей філософ найбільш відповідальний за успішне закріплення в філософському просторі останнього сторіччя стилістики некласичного, або континентального, філософування. Розмірковуючи про природу філософії і філософування він, не поділяв її наукового

бачення, вважаючи її справою поетики, «яка може виводити нас в просвіт справжнього буття» [5, с. 192]. Гайдеггер розглядає питання «Що таке філософія?» у контексті передбачення трагічної долі людства. Це «не історичне питання, яке ставило б за мету з'ясувати, як виникло і розвивалося те, що називають «філософією». Це історичне питання в тому сенсі, що воно є фатальним (geschickliche) питанням» [6, S. 18].

Новітня аналітична філософія зближується з класичною філософською традицією, для якої характерно розуміння метафізичного ядра філософії як сукупності дисциплін, в яких доказово обговорюються фундаментальні світоглядні проблеми, від природи людської свідомості до існування Бога. В аналітичній традиції «метафілософський статус» отримують логіко-семантичні дослідження значень термінів, що фігурують в філософських дискурсах. Прикладами можуть слугувати «семантична теорія істини» А. Тарського, «релевантні» логіки, в яких експлікується поняття логічного слідування, застосування апарату теорії ігор до аналізу етичних категорій і проблем. «Метафілософські» міркування можна розділити на два «типи». Перший представлений аналізом описового типу щодо того, як філософи різних історичних епох і ідейних напрямків розуміють особливості своєї діяльності, її цілі і засоби досягнення. Н. Решер назвав такий підхід «дескриптивною метафілософією». Другий тип - «нормативна метафілософія» як загальна теорія, яка визначає критерії якості та змісту філософської роботи. Ця теорія визначає принципи, дотримання яких необхідні для того, щоб «цілі філософського дослідження могли бути досягнуті дієвим і ефективним чином» [7, р. 11]. Тільки так може вийти те, що Решер називає «good philosophy». Таким чином, «нормативна метафілософія» - щось на зразок «статуту», прийнятого філософами-одномудцями.

Ще один підхід в розумінні «метафілософії» належить Т.Ойзерману. Він розглядає останню як загальну теорію історико-філософського процесу, в основі якої розуміння філософії як історично мінливої дисципліни, що розвивається в процесі дослідження сукупності основних тем: космологічної, суб'єктно-об'єктної, моральної, антропологічної тощо. Зміст цих тем можна зрозуміти «лише за умови різноманіття їх інтерпретацій, на чому в значній мірі ґрунтуються відмінності між філософськими вченнями». Відповідно до цих інтерпретацій, основні філософські теми варіюються, диференціюються, розпадаються на численні «підтеми». Зрештою, ці варіації основних філософських тем обумовлені розвитком самого філософського знання і конфронтацією різних напрямків в філософії. Переконавання про історико-культурну визначеність тем та методів філософського дослідження може служити тільки початком до розуміння того, що таке філософське знання та його предмет. Якщо слідувати термінології Н. Решера, то «метафілософський» підхід Т.Ойзермана - це принцип тематичного різноманіття філософії, відповідно до якого повинні вибудовуватися норми і оцінюватися зразки філософського міркування. Згідно з цим принципом, «жодна з основних філософських тем не може бути усунена або повністю ізольована від інших», всі вони «однаково істотні і органічно пов'язані між собою» [8, с. 268]. Актуальність цих питань обумовлена не тільки традиційною схильністю філософії до рефлексії власних засновків, але і необхідністю практичного інституційного самовизначення філософії як академічної та наукової дисципліни.

2. Філософія трансдисциплінарності як вимір сучасного світу

Ми стали свідками і активними учасниками формування глобалізованого світу. Проблема виникнення COVID-19, має

складний комплексний характер і потребує світоглядних змін. Світ не буде таким, який був раніше. Наразі відбувається онтологічний зсув планетарного масштабу. З одного боку проблема постала в одній сфері, а призвела до комплексної трансформації інших сфер людства. Сама складність і багатосторонність цього процесу вимагають теоретичного об'єднання і систематизації наукових та ненаукових спільнот. Обмеженість мислення дослідників дисциплінарними матрицями, ускладнює адаптацію та пошук шляхів вирішення. З одного боку, кожна сфера має зміну у своїй власній онтологічній картині, а з іншого боку вона стикається з онтологічними картинами інших сфер людської діяльності, що також знаходяться в процесі трансформації. Наразі постає необхідність безпосереднього зв'язку з філософією для можливості створення нових форм усвідомлення різних контекстів глобального світу у його складності.

Проблема COVID-19 діагностується з усіма наявними комунікативними розривами в її розумінні та вирішенні. Вивчення складності об'єкту, рефлексивного відношення суб'єкта до себе, рефлексії над об'єктом і предметом дослідження, готовністю до концептуального дискурсу заснованого на здатності усвідомлювати себе носієм незнання складових об'єкта, здатності до порушення правил парадигми, тобто подолання дискурсом обмеженості дисциплінарності. Все це ілюструє існування трансдисциплінарного дослідницького проекту, котрий сформувався внаслідок виявлення та усвідомлення складної комплексної проблеми пов'язаної з COVID-19. Задля вирішення цієї проблеми залученні різні наукові дисципліни, парадигми, культури, соціальні інститути. Тобто виникає колективний суб'єкт пізнавальної діяльності, який постає в контексті історичного часу та відкритого діалогу, що усвідомлює себе в метаконтексті

різноманітних міждисциплінарних комунікативних практик. Процес вирішення проблеми та формування колективного суб'єкту водночас, створює поле первинних зав'язків та виробляє дискурс контекстів, що наближує до філософського світорозуміння. У науці проблема реконструюється з готового знання, а природа проблеми формується в межах філософії, оскільки філософія вивчає систему людина-світ. Предметом філософії є світоглядний, антропологічний, онтологічний, гносеологічний, методологічний, праксеологічний, аксіологічний аспекти системи. Саме онтологічний зсув, усвідомлення глобалізованості світу, складність досліджуваних об'єктів та формування колективного суб'єкту наукового пізнання призвели до необхідності розуміння філософії трансдисциплінарності, як єдино можливого способу взаємодії з реаліями сучасності.

У 1994 році, спілкою трансдисциплінарних дослідників у середовищі філософів науки сформувалося усвідомлення появи феномена «відкритої науки», яка вимагає діалогу природничих та гуманітарних, фундаментальних та прикладних наук [9]. Це пов'язано з тим що при зверненні до вивчення нової сфери явищ у певній науці може бути не сформований адекватний концептуальний апарат, і тому дослідник може успішно запозичувати концепти з інших наук, надаючи їм свого бачення. Трансдисциплінарна взаємодія відіграє вагомую роль у процесі наукового пізнання, створення нових теорій. Філософія трансдисциплінарності формує новий тип соціальності орієнтуючись на суспільну користь. Сучасність створення знання потребує інтегративного модусу виробництва та застосування його у складній трансдисциплінарній мережі, що включає громадські організації, дослідницькі лабораторії, медичні заклади та наукові групи, бізнес-орієнтовані структури тощо. В основі філософії трансдисциплінарності лежить

парадоксальний досвід подолання меж, необхідний для вирішення екзистенційних проблем життєвого світу. Він реалізується у полемічній взаємопов'язаності (спілкуванні без узагальнення), де сторони беруть участь в обговоренні на основі особистої відповідальності суб'єктів, що усвідомлюють кінцеву природу своїх уявлень про добро і зло.

Стиль трансдисциплінарного філософування, відкритий на іншу раціональність, знаходить своє застосування в переході між наявними в мисленні і втіленими в діяльності, евристично корисними інтервалами загального і загальнозначущого, абсолютного і відносного, особистісного й колективного, істинного і корисного тощо. Відкритість такої інтегративної методології виражається в антидогматичній незавершеності будь-яких синтетичних побудов і можливості їх подальшого збагачення і перетворення.

Ключовою категорією філософії трансдисциплінарності є категорія транс-єдиного – такого, яке не ізольоване, а відкрито вбирає в себе його визначення і виступає як категорія багато-єдиного. Категорія пост-транс-єдиного включає в себе досвід філософії пост-сучасності, зокрема постмодернізму, але розвиває його далі, заповнюючи постмодерністські плюралістичні позиції тенденціями і образами відкритої інтеграції, що здійснюється у когнітивно-комунікативних діалогічних практиках. Важливу роль у цих інтеграційних тенденціях грає методологія трансдисциплінарного дискурсу, інтегральний, інтервальний і суб'єктно-орієнтований підходи, логіка «включеного третього» (антитетика), рівневий підхід, мережеві моделі раціональності, єдність фундаментального і прикладного [10].

В основі трансдисциплінарної філософії науки лежить більш просторий образ реальності, він вбирає в себе частини зовнішнього і внутрішнього буття. Реальність не вичерпується

в раціональних образах і уявленнях, але зберігає в собі таємницю буття як свого початку. Формула наукової об'єктивності розширюється до єдності об'єктивно-суб'єктивних та об'єктивних визначень, в основі якої лежать структури узагальненої, суб'єкт-об'єктної інваріантності (узагальненої симетрії).

Ми маємо справу з формуванням нового знання на основі практик. Нового сприйняття людини з позиції холізму. Світові стандарти надання медичної допомоги хворим на COVID-19 поступово еволюціонують, але на сьогоднішній день немає єдності та експертів в чітких підходах до тактик ведення хворих. Це пов'язано з різними факторами: рівнем експертних дослідників, якості клінічних досліджень, дисциплінарного сприйняття складних об'єктів. Тому вивчення феномену складності, переосмислення категорій та концепцій людини, здоров'я, наукового знання в цілому - важлива місія філософії тарсдисциплінарності.

Трансдисциплінарні практики діють в живій тканині життєвого світу формуючи пізнання, що з необхідністю стає комунікацію мов різного рівня та пізнанням цього пізнання. Це поєднання суб'єкту, об'єкту, наукової та буденної мови, феноменів тілесності та культури, категорій філософії та символізму мистецтва. Складні комплексні проблеми мають методологічне значення, оскільки виявляють засади об'єднання представників різних дисциплін у групу трансдисциплінарних дослідників. Контекст передбачає комплексність та складність пізнання, тому що він не залежить від особливостей тієї чи іншої дисципліни.

Трансдисциплінарні практики припускають особливого роду трансдисциплінарну матрицю наукових досліджень. Ця матриця включає новий етос наукового пізнання, вона передбачає включення цінностей в контекст наукового

дослідження, уявлення про універсум як єдність множин. Е. Морен, один з лідерів асоціації складного мислення, зазначив: «планетарна ера вимагає розгляду кожної проблеми в контексті всієї земної кулі. Пізнання світу як світу цілісного стає одночасно інтелектуальною та життєвою необхідністю. Наші роз'єднані, роздроблені, розподілені по різних дисциплінах галузі знань глибоко, навіть жахливо неадекватні і не відповідають вимогам осягнення сьогоднішніх реальностей і проблем, які стають все більш глобальними, транснаціональними, полідисциплінарними, багатовимірними і планетарними» [11, с.8].

Складні комплексні проблеми – це поняття, якими визначається усвідомлення вирішуваної науковцями задачі, що в собі має трансдисциплінарний зміст. Феномен складності виникає, коли досліджується відкриті сильно невірноважені системи. З цієї причини феномен складності, що еволюціонує має трансдисциплінарну природу. Складна комплексна проблема самодостатня, але завдяки цьому і виникають проблеми в науці, філософії, повсякденному житті, оскільки універсальність і самостійність останньої лежать в основі рефлексії людської свідомості.

Складність об'єкту створює нову інфраструктуру соціуму, процес наукового пошуку, суспільні відносини, соціально-культурну матрицю вцілому. Складність проблем сьогодення трансдисциплінарного характеру тяжіє до філософських, так як включає поліваріантність контекстів та складових. З точки зору вироблення відповідей, проблема представляє безліч контекстів, які і утворюються кордонами відповідей. Специфіка взаємозалежності комплексності й складності полягає в тому, що традиційне мислення не здатне підказати правильні рішення: потрібні нові ідеї, нові методи, нові метафори. Світ і його складові варто помислити у їх

складності. У такій ситуації мислення в термінах системи як єдиного цілого є більш успішним. Вирішення складних комплексних проблем відбувається в контексті цілісності не лише наукового знання а й при застосуванні ненаукового знання. А це і є шлях глобалізації контексту, інтеграції, що у свою чергу, демонструє трансдисциплінарний зріз науки.

Необхідно розуміти те, що ми живемо в тісно сплеченому соціальними зв'язками світі, де наслідки наших зусиль мають нелінійний характер. Вирішення складних комплексних проблем – це складне сплетення ризиків і можливостей. Вони підсилюють ризик, але і підвищують гнучкість, примножують можливості технічних інновацій.

Ми використовуємо термін трансдисциплінарність в контексті зв'язку з проблемами життєвого світу та визначаємо важливу роль філософії як медіатора, посередника цієї взаємодії. Ця роль, на думку А. Мойсеєвої, передбачає реалізацію низки функцій:

- 1) визначення складності досліджуваних об'єктів і проблем;
- 2) визначення епістемологічних позицій суб'єкта дослідження;
- 3) детальна розробка когнітивно-комунікативних дослідницьких стратегій;
- 4) поєднання дослідницьких методів пояснення і розуміння;
- 5) створення пояснювальних теоретичних структур [12, с.521].

Реальність трансдисциплінарних досліджень висловлює проблемний зріз їх буття, обумовлений контекстуальною природою такого роду світу. Проблема тут виступає не тільки як методологічний засіб пізнання, але і в якості онтологічної підстави цієї реальності. Складна комплексна проблема також

має трансдисциплінарну природу, оскільки має таку ж операціонально-процесуальну специфіку пізнання. Вона здатна інтегрувати наукові дослідження на рівні дисциплінарних, міждисциплінарних або трансдисциплінарних досліджень.

3. Онлай-філософія: можливості та перспективи

Без перебільшення можна сказати, що створення системи освіти, здатної підготувати людей нашої планети до життя в мінливому світі, є однією з найбільш фундаментальних і нагальних проблем сучасного суспільства. Освіта - єдина надія на подолання глобальної кризи сучасної цивілізації, створення правильних умов не тільки для її виживання в теперішньому часі, але і для сталого розвитку в майбутньому.

Питання про місце філософії в освітньому процесі розглядається не вперше. Кожного разу, на переломному етапі становлення національної концепції освіти воно виникає як певний лакмусовий папір, як тестування суспільства на рівень своєї «самозавиненої незрілості» [13, с. 158].

Сучасний пандемічний світ не став виключенням. Перехід на дистанційне навчання як вимушену міру ставить перед нами питання: як змінити підходи до викладання філософії у ЗВО, як донести світоглядний зміст філософії без спілкування, без face to face? Чи потрібно взагалі викладати філософію онлайн?

Відомий дослідник М. Ліпман був упевнений у тому, що саме філософія є головним ресурсом для освіти та самостійного мислення та навчання, тому що: (1) філософи розробили інструментарій логіки та аргументів, необхідних для процесу критичного мислення; (2) філософія сприяє запитуванню, неупередженості, ясності та чіткості мови у мисленні; (3) філософія поєднує складові навчального плану в єдине ціле, надаючи йому форми та змісту. Вона надає засоби для навчання і формує концептуальні засади з усіх предметів;

(4) філософія змушує думати про зв'язок між фактами та цінностями, засобами та цілями. Філософія формує навчання всередині досвіду і ставить питання про головні проблеми людини, такі як чесність, справедливість, свобода, відповідальність, істинність та хибність тощо; (5) філософія є передовсім практикою діалогу як методу дослідження, що посилює мислення і навички спілкування, спирається на різні точки зору та підкоряє індивідуальне мислення групі людей [14].

Якщо ми пригадаємо Економічний форум в Давосі, то саме там були визначені головні компетенції фахівця до 2025 року (див. рис.1):

ТОП-10 компетенцій 2025

1. Аналітичне мислення та інноваційність	6. Лідерство та соціальний вплив
2. Активне навчання та стратегії навчання	7. Використання технологій, моніторинг та контроль
3. Комплексне вирішення проблем	8. Дизайн технологій та програмування
4. Критичне мислення та аналіз	9. Стійкість, управління стресом, гнучкість
5. Креативність, оригінальність, ініціативність	10. Аргументування, формування ідей

Рис 1. ТОП-10 компетенцій до 2025 року

Проаналізувавши ці компетенції можна прийти до висновку, що 6 з 10 формуються в процесі вивчення філософії під час навчання в закладах вищої освіти. Тому питання про доречність викладання філософії не постає.

Але виникає інше питання: як сформувати всі ці компетенції та навички за умов онлайн-викладання?

З метою підвищення ефективності навчання необхідно пристосувати навчальні функції дисципліни «Філософія» до

поточної ситуації та освітніх вимог, попередньо з'ясувавши, з яким вихідним матеріалом працює викладач і який результат він має намір отримати. Таким чином, ми вважаємо, що філософські дисципліни в університетській освіті повинні виконувати світоглядну, аксіологічну, когнітивно-розвиваючу та творчу функції. Саме на рівні філософського пізнання можна вивчити основні закономірності соціального, культурного та історичного розвитку, дізнатися соціальні та інші протиріччя і можливість їх вирішення, сучасні процеси глобалізації, антропологічні проблеми і перспективи розвитку цивілізації. Так чином, міждисциплінарність філософії (що традиційно обґрунтовувало її необхідність а освітньому процесі) має доповнюватися зверненням до загальнолюдських якостей і цінностей, а також до особистого життєвого досвіду студентів. При вмілому практичному застосуванні такого підходу досягається зняття дидактичної напруги, що призводить до підвищеної мотивації студентів. Крім того, слід враховувати, що прискорення соціальних, економічних та інших змін на тлі не менш швидкого вдосконалення комунікаційних і медіатехнологій створює особливий тип сприйняття інформації серед сучасного покоління студентів, що зовсім відрізняється від того, на що розрахована класична фундаментальна освіта. Навряд чи хто-небудь сьогодні буде заперечувати твердження, що неквапливе книжкове слово формує свідомість по-іншому, ніж перегляд текстової сторінки в Інтернеті, не кажучи вже про перегляд візуальної інформації, обсяг якої в наш час явно переважає над текстовим. Тому найбільш характерна особливість сучасного «споживача освітніх послуг» - це, на нашу думку, зміна свідомості, сприйняття, пам'яті і уваги, які зараз формуються не системними зусиллями, а різними способами розваг: кіно, музичні кліпи (так звана «кліпова свідомість»), клубне життя,

телебачення (швидка зміна тем) тощо, відповідно, сучасний студент практично не має звички запам'ятовувати і систематизувати інформацію в класичному розумінні. Тому викладання будь-якого змісту буде більш ефективним, якщо не через традиційне навчання, а через рекреаційне навчання, яке при цьому повинно поступово готувати студента до більш складних і традиційних способів освоєння інформації. Таким чином, саме розважальні технології, що експортуються зі сфери дозвілля, повинні виконувати пропедевтичну функцію. До технологій, які використовуються у викладанні філософії можна віднести: 1) застосування аудіо- та відеоресурсів; 2) офлайнове застосування матеріалів, щоби були раніше розміщені в системах дистанційної освіти та збережені; 3) використання можливостей електронної пошти – E-mail; 4) www – мережа Internet; 5) LMS – онлайнові системи керування освітою [15].

Розглянемо приклад того, як можна цим скористатись при читанні лекції з філософії. По-перше, дуже бажано використовувати мультимедійну презентацію (тобто покладатися на візуальний елемент), по-друге, застосовувати проблемний підхід і інтерактивну роботу з аудиторією, тобто те, що прийнято називати груповою динамікою. Чітко розуміти, що інформаційний відеоряд активно сприймається студентом не більше 15-20 хвилин, після чого потрібно переключити увагу, або навіть використати ту чи іншу форму розвантаження (Світлофор, Емоційна самоідентифікація тощо). В рамках самостійної роботи студентів, на наш погляд, дуже вдалою є така форма роботи як Герменевтичний практикум. Одною з найбільших проблем сучасних студентів є нездатність зрозуміти та інтерпретувати те, що вони почули або прочитали. Вирішити цю проблему допомагає герменевтична робота з текстами різного ступеня складності. Необхідно на практиці

виправити розуміння текстів: прослухати і порівняти різні тлумачення, пояснити, які з них адекватно відображають текст, про який йде мова, а який - ні. Найбільш ефективним цей метод є в поєднанні з використанням конкурентних моментів і ігрових форм (розділення групи на дві-три частини, пропозиція проаналізувати текст, скласти питання, есе, продовжити текст тощо).

Одна з головних проблем запровадження інноваційних форм навчання є вибір оптимального співвідношення найкращих традицій наявної освітньої системи, сучасних педагогічних інновацій та інструментарію інформаційно-комунікаційних технологій. Як свідчить практика і деякі дослідження, тенденція навчання чітко розвивається в напрямку змішаного навчання (blended learning) як процесу, котрий створює комфортне інформаційне освітнє середовище, системи комунікацій, що надають всю необхідну навчальну інформацію.

Проте, система дистанційного навчання має і недоліки. По-перше, для успішної корекції навчання та адекватного оцінювання важливо мати безпосередній контакт із студентом. Крім того, неможливо точно перевірити, чи саме та людина працює, виконує завдання чи це робить хтось інший. Тому остаточний контроль якості знань все ж таки краще проводити на очній сесії. Крім того, не у всіх населених пунктах є можливість доступу до мережі Internet. І найголовніше, при дистанційному навчанні втрачається безпосередній контакт між викладачем та студентом [16]. При тривалому дистанційному навчанні студент перестає правильно формулювати свої думки, висловлюватись та проводити дискусійне обговорення. Разом з тим, така форма навчання потребує свідомого і мотивованого підходу до отримання освіти. Можливість навчатися у зручний час може

перетворитися не на систематичне навчання, а на постійну прокрастинацію (намагання відкласти все на потім, коли з'явиться вільний час) цього виду діяльності. Саме тому дистанційна форма потребує особливої самоорганізованості та вміння розрахувати свій час.

Висновки. 1. Філософія намагається зрозуміти, як пов'язані між собою здатність мислення, необхідність природи і свобода дії, і може бути представлена у вигляді різноманіття варіацій такого розуміння. Філософія має внутрішній етичний пафос і сама по собі є вчинком, що реалізує людське прагнення до ідеального. Бути готовим к зустрічі з ідеальним – життєве кредо філософа. Філософ починає мислити не там, де зупинився попередник, а кожен раз заново, нібито він був першим в цій справі.

2. Підводячи підсумок щодо філософії трансдисциплінарності, можна сказати, що цей дослідницький проект виникає, як відповідь на появу складної комплексної проблеми, функціонує на основі рефлексивного відношення суб'єкта до себе, рефлексії над об'єктом і предметом дослідження, рефлексіях формування питань, готовністю до концептуального дискурсу, усвідомленням власного незнання, порушенням правил парадигми, тобто подолання обмеженості дисциплінарності.

3. Освітній процес як культурне явище виник, існує і має перспективу саме завдяки філософії. Його фундаментальна мета ще з часів Сократа – виявлення людини через самопізнання. Загальна сутність людської освіти полягає в тому, що людина робить себе у всіх відносинах духовною істотою, а той, хто вдається до вузьких знань - є неосвіченим. Освіта, зведена до рівня фахової інформованості, гостро актуалізує проблему долі людини і людства.

Список використаних джерел:

1. Message from Ms Audrey Azoulay, Director-General of UNESCO, on the occasion of World Philosophy Day 19 November 2020 Mode of access 01.03.2021: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374875_eng
2. Overgaard S.; Gilbert P.; Burwood S. An Introduction to Metaphilosophy. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2013. 240 pp.
3. Reinhold K. L. Beiträge zur leichtern Übersicht des Zustandes der Philosophie beym Anfange des 19 Jahrhunderts. Heft 6. Hamburg: bei Friedrich Perthes, 1803. 250 S.
4. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия. М.: Академический проект, 2009. 261 с.
5. Хайдеггер М. Время и бытие. М.: Республика, 1993. 445 с.
6. Heidegger M. Was ist das, die Philosophie? Pfullingen: Neske, 1956. 45 pp.
7. Rescher, N. Metaphilosophy. Philosophy in Philosophical Perspectives. Lanham, MD: Lexington Books, 2014. 240 pp.
8. Ойзерман, Т.И. Метафилософия (теория историко-философского процесса) // Избранные труды. Т. 5. М.: Наука, 2014. 767 с.
9. 1st World Congress of Transdisciplinarity (1994), Preamble. Convento da Arrábida, Portugal, November 2-6. Available [Electronic resource].
10. Mode of access: <http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/english/charten.htm>. (18.09.20)
11. Киященко Л. Философия трансдисциплинарности /Лариса Киященко, Вячеслав Моисеев; Ин-т философии РАН. Москва: ИФРАН, 2009. 208 с.
12. Морен Э. Принципы познания сложного в науке XXI века // Вызов познанию : стратегии развития науки в современном мире. Москва, 2004. С. 7–28.

13. Моисеева А. П. Трансдисциплинарность как новый тип организации знания //Трансформация научных парадигм и коммуникативные практики в информационном социуме. Томск: Национальный исследовательский Томский политехнический университет, 2013. С. 520-524.

14. Мислителі німецького Романтизму. Івано-Франків.: вид-во: «Лілея-НВ», 2003. 588 с.

15. Lipman Mattew. Thinking in education / Mattew Lipman. UK : Cambridge University Press, 2003. 304 p.

16. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).

17. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації // Шлях освіти. 2012. № 4 (46). С. 38-41.

§6.3 КОМПЛЕКС ЗАХОДІВ ДЛЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Вступ. Інтенсивний розвиток глобалізаційних процесів викликає революційну зміни не лише у світі економіки та фінансів, а й на ринку праці та в системі освіти. У вітчизняній і в зарубіжній практиці багато уваги приділяється проблемі підготовки молоді до вступу й адаптації у світі праці.

На сучасному етапі розвитку суспільства великого значення набуває освітня сфера, яка покликана готувати для економічного комплексу фахівців високого рівня. За час незалежності України вже сформовано відповідну освітню систему, яка наближається у своїх стандартах до загальноєвропейських вимог. Водночас сучасний стан державного розвитку і формування національних кваліфікованих кадрів супроводжується нагромадженням відповідних проблем в системі загальноосвітньої та професійної підготовки робочої сили. Усвідомлюючи ці проблеми, варто намагатися втілювати в практику різноманітні підходи та заходи щодо управління сферою освіти, особливо вищої школи, які відповідають сучасним вимогам в сфері підготовки професійних кадрів.

В даний час дуже гостро стоїть питання про працевлаштування молоді, особливо випускників вищих навчальних закладів. Сьогодні багато роботодавців не хочуть брати молодих фахівців на роботу, так як у них немає досвіду роботи, а виробничі практики в вузах не дають необхідної професійної підготовки. Брак професійного досвіду, знань теоретичних основ і реалій ринкових відносин часто стає визначальним критерієм при відборі кадрів.

Актуальною проблемою в працевлаштуванні випускників вищих навчальних закладів є влаштування на роботу за фахом,

отриманим у ВНЗ. Багато випускників освітніх установ змушені після закінчення навчання проходити відповідну перепідготовку. За даними Державної служби статистики України з числа працюючої молоді понад половину працевлаштовані не за фахом, що підтверджує необхідність синхронізації потреб ринку праці та ринку освітніх послуг. Щорічно з числа випускників кожен другий стає потенційним кандидатом на перенавчання, отримання другої професії. Основною причиною роботи не за фахом є те, що в інституті або в університеті дають в основному фундаментальні знання, але студенти не получують належної практичної підготовки [1]. На сьогоднішній день існує досить багато підходів і моделей, що дозволяють зробити процес отримання знань, умінь і навичок наближеним до вирішення конкретних практичних завдань.

Мета статті. Запропонувати комплекс заходів для удосконалення системи дуальної освіти. Метою даної роботи є визначення цілей і завдань для підвищення ефективності впровадження даної системи освіти, виявити позитивні сторони та проблеми. Дослідити, зробити аналіз та визначити перспективи дуальної системи освіти в Україні та за кордоном, виявити її вплив на підвищення якості кадрового потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Питання впровадження дуальної освіти розкриваються в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема: Н. Абашкіної, І. Акімової, У. Бека, Х. Беннера, І. Бойчевської, В. Землянського, Я. Канакіна, В. Кларіна, В. Грайнерта, Г. Грунера, А. Келя, Г. Кершенштайнера, Є. Терещенкова та ін.

Одним із провідних світових лідерів у сфері підготовки кваліфікованих кадрів на сьогодні виступає Європейський Союз, який завдячує цьому дуальній системі професійної освіти і навчання.

Аналіз ситуації за кордоном по впровадженню дуальної системи навчання свідчить про її актуальність. Поняття «Дуальна система» (від лат. dualis - подвійний) виникло в другій половині 60-х років у Федеративній Республіці Німеччини у зв'язку з обговоренням введеного в 1969 році Закону про професійне навчання. Відтоді німецька система, що поєднує державну професійну школу з виробничим навчанням, вважається всесвітньо зразковою, і була експортована в інші країни. Цей досвід повторила Канада і багато країн Європи - Австрія, Швейцарія та інші.

Німеччина вже давно експортує свою дуальну систему професійної освіти по всьому світу. Дуальна система навчання практикується в ряді країн, особливо в Німеччині, Австрії, Боснії, і Герцеговині, Хорватії, Сербії, Словенії, Македонії, Чорногорії та Швейцарії, в Данії, Нідерландах і Франції, останніми роками в Китаї та інших країнах Азії.

Питання регулювання структури і змісту професійної освіти мають значні відмінності в різних країнах Європейського союзу:

- дуальна система в Німеччині система професійного навчання, яка регулюється в рамках корпоративних принципів;
- професійне навчання у Франції система професійного навчання, регульованою на основі державних принципів управління;
- британська система національних професійних кваліфікацій система професійного навчання, яка регулюється жорсткими принципами ринкової економіки.

В країнах Європейського Союзу організація загальної та професійної освіти і розробка освітньої політики все більше спираються на динамічне і гнучке соціальне партнерство. Залучення роботодавців до професійного навчання молоді особливо активно проявляється в організації моніторингу

ринків праці та освітніх послуг. Це дозволяє узгодити потреби, структуру професій і коригувати зміст підготовки з урахуванням вимог економіки, що розвивається.

Аналіз існуючих за кордоном систем контролю якості вищої освіти показує, що, незважаючи на різноманітність і специфіку повноважень організацій, зайнятих його забезпеченням, комплекс реалізованих ними цілей і завдань традиційно включає: забезпечення і / або поліпшення якості освітньої діяльності в економічному, соціальному і культурному контексті своїх країн; надання підтримки вищим навчальним закладам щодо поліпшення якості викладання і навчання; поширення наявного досвіду і обмін інформацією з проблем якості, які одночасно є і їх основними функціями [2]. Роль держави в моделі соціального партнерства в європейських країнах:

- Великобританія - держава відіграє незначну роль;
- Франція - домінуюча державна роль;
- Німеччина - держава визначає загальні рамки (двостороння модель);
- Нідерланди- держава визначає загальні рамки.

Основним завданням упровадження елементів дуальної форми навчання є ліквідація основних недоліків традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолання розриву між теорією і практикою, освітою й виробництвом, та підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання.

Метою впровадження елементів дуальної системи в Україні є ліквідація основних недоліків традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, нівелювання розриву між теорією і практикою, освітою й виробництвом та підвищення якості підготовки кадрів з

урахуванням вимог роботодавців в рамках організаційно-відмінних форм навчання.

В останнє десятиліття це явище спостерігається і в нашій країні, пред'являючи підвищені вимоги до якості підготовки кваліфікованих кадрів. Високий освітній і професійний рівень підготовки людських ресурсів стає необхідною умовою освоєння нових технологій, необхідних для підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на світовому ринку, розвитку інтелектуального потенціалу нації, зниження соціальної напруженості в суспільстві.

Упродовж 2015-2017 років в Україні здійснювався експеримент з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання на базі Вищого професійного училища №33 м. Києва (професія «Кухар»), Вищого професійного художнього училища м. Львова (професія «Маляр»), Вищого професійного училища машинобудування м. Запоріжжя (професія «Токар»). Відбувся перший випуск трьох експериментальних груп, який засвідчив позитивні результати упровадження елементів дуальної форми навчання: високий рівень працевлаштування - до 97%, підвищення якості професійної підготовки на 12-17%, додаткові фінансові надходження - до 50 тисяч гривень у кожному ПТНЗ, зменшення витрат на комунальні послуги та витратні матеріали, більш стійка та взаємовигідна співпраця з роботодавцями [3].

6 березня 2020 року набрало чинності Положення про дуальну форму здобуття професійної освіти, затверджене наказом Міністерства освіти та науки України від 12 грудня 2019 р. № 1551 (далі – Положення). Що ж таке дуальна форма освіти, як вона працює та в чому нагальна її потреба для України.

При впровадженні цієї форми освіти навчальний заклад

та роботодавець є рівноправними партнерами, бо останній може брати участь у розробці робочих та індивідуальних навчальних планів і оцінювати результати кожного здобувача. Зацікавленість роботодавців у такій співпраці полягає в бажанні отримати молодого висококваліфікованого працівника, який максимально мотивований до роботи на підприємстві одразу після закінчення навчання.

Істотний ефект у вдосконаленні системи підготовки кваліфікованих кадрів можна отримати за умови, що частина відповідальності візьмуть на себе представники бізнес спільноти. При цьому повинна бути створена спільна зона взаємодії держави, роботодавців і освітніх організацій. Одним з варіантів вирішення цієї проблеми і є впровадження дуального навчання в освітні організації вищої освіти.

Дуальна система навчання передбачає чергування теоретичного навчання з періодами навчання на виробництві. Студент, з одного боку, отримує освіту в освітній організації, де вивчає теорію, а з іншого - на підприємстві, де відбувається формування необхідних для даного виробництва компетенцій. Слід відзначити, що майбутні фахівці, що поєднують теоретичне навчання з реальною виробничою діяльністю, найчастіше працевлаштовуються на те підприємство, де здобували практичні навички.

Дуальна система навчання як технологія є результатом взаємодії освітнього закладу з роботодавцем і, як показує досвід європейської системи освіти, дає визначеність в майбутньої професійної діяльності і в успішної соціальної адаптації.

Студент, починаючи з перших етапів навчання, включається в процес виробництва, як працівник підприємства виконує обов'язки згідно покладеним на нього функцій, розпоряджається ресурсами, несе відповідальність, опановує

необхідними професійними вміннями та навичками, а в деяких випадках може отримувати заробітну плату по договором.

Також важливою умовою реалізації даної системи є висока професійна кваліфікація викладачів, які готові проводити підготовку, враховуючи найбільш актуальні тенденції розвитку своєї професійної області.

Комплексний підхід ефективної організації дуальної форми навчання.

Існує безліч механізмів реалізації дуальної підготовки кадрів. Важлива роль при виробленні удосконаленої концепції дуальної форми навчання належить комплексному поєднанню різних організаційно-методичних форм навчання, які входять в єдину освітню систему, яка має декілька складових.

Перша складова. У навчальному закладі студенти мають отримати теоретичні знання з дисциплін, які передбачено навчальними планами. При цьому викладання дисциплін має проводитися з використанням інноваційних технологій та сучасних підручників і методичних розробок, що входять у єдиний навчально-методичний комплекс у вигляді електронного освітнього ресурсу.

Навчально-методичні комплекси потрібно створювати шляхом використання сучасних інформаційних ресурсів, інноваційних методик навчання, заснованих на використанні комп'ютерних програм, мультимедійного обладнання та особистісно-орієнтованих педагогічних підходів в поєднанні з традиційними методичними прийомами теорії педагогіки. Системний підхід при розробці навчально-методичного комплексу, що складається з багатьох взаємозалежних елементів, утворює його певну цілісність.

Актуальність створення електронного освітнього ресурсу як інструменту здійснення інтеграції змісту освіти з новітніми технологіями навчання пояснюється необхідністю

переосмислення теоретичних і методичних засад, які б стали науковою основою реформування вищої освіти. Це визначається важливістю створення інформаційного простору навчальних закладів, що забезпечує якісно новий рівень задоволення інформаційних потреб, завдяки використанню новітніх електронно-інформаційних технологій у навчально-виховному процесі. Стратегія розвитку сучасного суспільства на основі вискоєфективних технологій об'єктивно вимагає внесення значних коректив у педагогічну теорію і практику. Оснащення комп'ютерною технікою і сучасними педагогічними програмними засобами дозволяє по-новому підійти до організації навчального процесу.

Створення і впровадження інноваційної методики викладання навчальних дисциплін розглянуто у роботі «Створення ефективної методики викладання навчальних дисциплін» [4].

Методика передбачає використання сучасних телекомунікаційних технологій і інформаційних мереж. Розміщенні на них ресурси навчального призначення (електронні конспекти лекцій, підручники, посібники та методичні розробки) стали доступні всім.

Нова методика викладання навчальних дисциплін за допомогою електронного освітнього ресурсу розроблена на прикладі дисципліни «Сучасні технології в будівництві».

На основі цієї методики створено електронний освітній ресурс навчально-методичного комплексу вивчення дисципліни, який включає:

- мультимедійну презентацію для викладачів;
- слайд-шоу для самостійного вивчення курсу;
- підручник в електронному вигляді;
- 4 навчальні посібники в електронному вигляді;
- 12 методичних вказівок в електронному вигляді.

Навчально-методичний комплекс, що представлено у вигляді електронного освітнього ресурсу є науково-практичною розробкою з новими формами викладення навчального матеріалу. Він викликає мотивований інтерес у студентів, робить студента активним учасником процесу навчання, стимулює його пізнавальну активність. Це дозволяє підвищити не тільки інтерес до майбутньої спеціальності, але і успішність по даній дисципліні.

Електронні версії текстових підручника, навчальних посібників та методичних вказівок є не просто додатками до мультимедійної презентації, а повноцінна частина електронного освітнього ресурсу.

Вони не повторюють структуру та зміст мультимедійної презентації, а доповнюють її додатковими детальними поясненнями, викладеними простою і доступною мовою, чітко формулюють важливі визначення, містять ілюстрації, схеми, малюнки, таблиці. Після кожного розділу наведено питання для повторення та самоконтролю. Також надано перелік використаної та рекомендованої літератури.

Особливо значущу роль пропонована методика може грати для дистанційної та заочної форм підготовки за допомогою сучасних засобів інформаційно-комунікаційних освітніх технологій.

З'являється реальна можливість отримати якісну вищу освіту або підвищити кваліфікацію, пройти професійну перепідготовку за всіма найбільш затребуваним спеціальностями з будь-якої точки світу через Інтернет.

Інтерактивна методика може успішно використовуватися для вивчення більшості навчальних дисциплін в освітніх закладах. При використанні інтерактивних форм роль викладача різко змінюється, він лише регулює процес навчання і займається його загальною організацією, готує заздалегідь

необхідні завдання і формулює питання або теми для обговорення, дає консультації, контролює час і порядок виконання плану.

Друга складова. Одним з елементів для впровадження елементів дуальних освіти пропонується створення навчального «майданчика» у вигляді філії кафедри на базі професійного вищого навчального закладу.

Особлива роль відводиться базовим кафедрам, створюваним безпосередньо на підприємствах. Функціонування базових кафедр пов'язано з тісною взаємодією між роботодавцем і освітньою організацією.

Розробка та впровадження системи взаємодії між базовим підприємством та вищим навчальним закладом шляхом створення філій кафедр на підприємствах, де реалізуються найбільш прогресивні технології, використовується сучасне обладнання та техніка. Філія кафедри є навчальним майданчиком для впровадження елементів дуальних освіти.

Тісна інтеграція освіти, науки та виробництва спряє формуванню професійних компетенцій у студентів починається з перших днів їх роботи на підприємстві.

Створюються базові кафедри на базі підприємств і організацій з метою вдосконалення якості освіти шляхом використання в освітній діяльності результатів науково-дослідних робіт, нових знань і досягнень науки і техніки, розширення дослідницького принципу навчання і наукової складової освітньої діяльності, в тому числі залучення студентів до проведення наукових досліджень під керівництвом науковців, кадрового забезпечення наукових досліджень [5].

Діяльність на базовій кафедрі повинна бути спрямована на розробку спільно з підприємствами освітніх практико-орієнтованих програм; проведення всіх видів практик з

використанням матеріальної бази і кадрового потенціалу організації-роботодавця; керівництво курсовим і дипломним проектуванням, науково-дослідною роботою студентів; стажування викладачів вузу-партнера; залучення фахівців підприємств до викладацької діяльності; робота в державних екзаменаційних і атестаційних комісіях.

Однак необхідно відзначити, що підприємства для співпраці потрібно відбирати дуже ретельно. Це не повинні бути просто компанії, які хочуть, щоб випускники ВНЗ йшли до них працювати. Вони повинні представляти перспективні галузі економіки, бути лідерами, а співробітники відповідних базових кафедр повинні бути висококваліфікованими експертами.

Реалізація освітніх програм на базових кафедрах, проходить за участю провідних фахівців підприємств, які є співкерівниками випускних кваліфікаційних робіт студентів, виробничих практик. При цьому базові кафедри як структурні підрозділи вищих навчальних закладів підвищують ефективність освітнього процесу.

Студенти таких кафедр за час навчання отримують всі необхідні практичні навички і не потребують додаткового навчання, як інші молоді фахівці. Базова кафедра має ще одну серйозну перевагу: вона істотно скорочує процес адаптації молодих фахівців на підприємстві - вони перестають «боятися виробництва» і ясно представляють свою майбутню професію. Придбання навичок виробничої діяльності на базовій кафедрі дозволяє студентам розвинути професійні компетенції. Це буде сприяти працевлаштуванню випускників за фахом, а отже, підвищить результативність діяльності вузу. Крім того, університет отримує можливість узгоджувати основні освітні програми з потребами практики і апробувати на базовій кафедрі передові ідеї щодо оновлення та вдосконалення

навчального процесу.

Особливо важливим є питання про ефективність роботи базових кафедр. Так, можна запропонувати наступні показники ефективності: чисельність студентів, які виконували на кафедрі науково-дослідні та дипломні роботи; кількість випускників, працевлаштованих на підприємство після закінчення циклу навчання; число висококваліфікованих викладачів від виробництва, в т.ч. з числа керівних працівників підприємства. Створення і розвиток діяльності базових кафедр є ефективним інструментом інтеграції освітньої, науково-дослідної та виробничої середовищ, в тому числі і за рахунок залучення висококваліфікованих фахівців галузі, які формують необхідні професійні компетенції випускників.

Таким чином, взаємодія університету з установами - замовниками кадрів в форматі філії кафедри дозволяє реалізувати практико-орієнтований підхід у професійній підготовці фахівців, сприяє формуванню та розвитку соціально-професійної компетентності, що дозволяє поєднувати академічні, професійні, соціально-особистісні компетенції для вирішення задач в сфері професійної діяльності.

Аналіз показує, що при підготовці кадрів у вищих навчальних закладах, де існують такі кафедри, досягається відповідність змісту реалізованої освітньої програми профілям діяльності організації-роботодавця; практична підготовка студентів в результаті використання сучасної матеріальної бази організацій-роботодавців та їх кадрового потенціалу стає якіснішою [6, 7].

Третя складова. На часі сьогодні вирішення проблеми інтеграції науки й освіти між собою та з виробництвом із метою підготовки творчого, фахового спеціаліста. Дуальну систему професійної підготовки повною мірою забезпечить

створення освітньої кластерної системи як ефективної системи підготовки кадрів.

Освітній кластер - це географічна концентрація установ професійного освіти і підприємств, об'єднаних за галузевою ознакою в єдину організаційну структуру, елементи якої взаємопов'язані і функціонують для забезпечення розвитку потенціалу і підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Основні дослідження проблеми кластеризації побудовані на вченні М. Портера [8], який визначає кластери як сконцентровані по географічній ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій в певних областях, що конкурують, але разом з тим і ведуть спільну роботу.

Упродовж останніх років вітчизняними та зарубіжними вченими значна увага приділяється інноваційному розвитку вищих навчальних закладів, який може забезпечити подальший розвиток вітчизняної системи вищої освіти з одночасним підвищенням її конкурентоспроможності та якості. Практично усі науковці погоджуються з тим, що інноваційний розвиток навчального закладу сприятиме забезпеченню його стійкої позиції в умовах конкурентоспроможності завдяки отриманню вищим навчальним закладом низки переваг, а саме: можливості впровадження в навчальний та науковий процеси новітніх форм і технологій підготовки фахівців, забезпеченню високого рівня кваліфікації науково-педагогічних працівників в умовах обмеженого державного фінансування. Стратегічними пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні [9].

Освітній кластер створюється з метою впорядкування та координації діяльності з підготовки та підвищення кваліфікації

кадрів, пошуку оптимальних шляхів управління системою професійної освіти. Кінцева мета створення кластера - органічне злиття всіх зацікавлених установ в єдиний комплекс неперервної професійної освіти.

Вимоги роботодавців до рівня компетенції працівників знаходяться в постійній динаміці, це обумовлено впровадженням нових технологій, задоволення цих запитів може бути забезпечено через кластер.

В рамках кластера необхідна реалізація спадкоємності всіх ланок даної системи. Йдеться про взаємодоповнюючі зв'язки. Кожна попередня ланка має бути повноцінним етапом для наступної. Це досягається введенням наскрізних навчальних планів і адаптованих програм, в результаті чого виключається дублювання навчального матеріалу.

Організація освітнього кластера забезпечує вирішення найважливішого завдання професійної підготовки, а саме до формування творчої конкурентоспроможної особистості.

Розглянувши основні підходи до визначення освітнього кластера, можна сказати, що це група взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою навчальних і наукових установ, підприємств і організацій, органів державного і місцевого управління, метою яких є досягнення певного соціально-економічного ефекту, що реалізують конкурентні переваги на основі науково-освітнього потенціалу території, на якій вони функціонують.

Об'єднання вищезазначених складових, їх злагоджені дії забезпечують відповідно і більш ефективну роботу кожної з них. Створення таких об'єднань є дуже важливим в стимулюванні розвитку вузів, підприємств і регіонів, оскільки разом вони можуть забезпечити високий рівень соціально-економічного розвитку шляхом генерування інноваційних знань.

Успішно кластерний підхід регіонального рівня широко застосовують у таких розвинених країнах світу як Австрія, Італія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Канада, США, Китай, Індія, Японія та інших. В Україні цей підхід застосовують доволі давно – з 1998 року, створено чимало кластерів - близько 35 діючих і зареєстровано до 100 кластерних ініціатив [10].

Висновки. Не викликає сумніву, що вирішення проблеми інтеграції науки й освіти між собою та з виробництвом із метою підготовки творчого, конкурентоспроможного фахівця на часі.

У зв'язку з цим треба звернути увагу на позитивний світовий досвід створення освітніх кластерних систем у структурі галузевих кластерів та дуальну систему навчання, що забезпечує якісну підготовку галузевих кадрів.

Важлива роль при виробленні удосконаленої концепції дуальної форми навчання належить комплексному поєднанню різних організаційно-методичних форм навчання, які входять в єдину освітню систему, яка має декілька складових.

По перше, викладання дисциплін має проводитися з використанням інноваційних технологій та сучасних підручників і методичних розробок, що входять у єдиний навчально-методичний комплекс у вигляді електронного освітнього ресурсу.

По друге, одним з елементів для впровадження елементів дуальних освіти пропонується створення навчального «майданчика» у вигляді філії кафедри на базі професійного вищого навчального закладу.

По третє, організація освітнього кластера забезпечує вирішення найважливішого завдання професійної підготовки, а саме до формування творчої конкурентоспроможної особистості.

Об'єднання вищезазначених складових, їх злагоджені дії забезпечують відповідно і більш ефективну роботу кожної з них.

Список використаних джерел:

1. Економічна активність населення України 2018. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.org/>
2. Концепция дуального обучения <https://infourok.ru/doklad-na-temu-konceptsiya-dualnogo-obucheniya-981128.html> / Щучинск 2016 – 14 с.
3. Синяєва Л.В. Удосконалення підготовки кваліфікованих працівників за дуальною системою. / Синяєва Л.В. // Удосконалення освітньо- виховного процесу в вищому навчальному закладі. Випуск 21 / Збірник науково-методичних праць / Таврійський державний агротехнологічний університет. – Мелітополь, 2018 – 224 с.
4. Менейлюк О.І., Лукашенко Л.Е. Створення ефективної методики викладання навчальних дисциплін // Інноваційна педагогіка. Випуск 11, том 2 – Одеса, 2019 –107-112 с.
5. Филиппов В.М. Функционирование и развитие отраслевых базовых кафедр // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований – 2016. – № 14. – С. 625-627. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=9027> (дата обращения: 07.02.2021).
6. Радионов А.А., Рулевский А.Д. Условия эффективности деятельности Базовых кафедр вузов // Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование. Педагогические науки». – 2016. – Т. 8, № 1. – С. 87–93.
7. Соловьёва Т.О. Деятельность базовой предметной кафедры педагогического университета [электронный ресурс] // Интернет-журнал «Мир науки». – 2016. – Т. 4, № 3. – URL: <http://mir-nauki.com/PDF/39PDMN316.pdf>. (дата обращения: 04.11.2018).
8. Портер, Майкл, Ё . Конкуренция : пер. с англ. / М. Портер. - М. : Издательский дом «Вильямс», 2002. - 496 с.

9. Пірус В.О. Формування інноваційного розвитку вищого навчального закладу: теоретичні аспекти / В.О. Пірус // Вісник Хмельницького національного університету. - 2014. - №3. - С.13-16.

10. Дегтярьова І.О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України [Електронний ресурс] / І.О. Дегтярьова. - Режим доступу: academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf.

VI-ий том колективної монографії

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ

Підписано до друку 09 березня 2021 р.
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

ФОП КАНДИБА Т.П. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
Державного реєстру видавців серія ДК № №5263 від 20.12.2016р.

Надруковано рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл., м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
тел.+38073 996 46 57, +38050 771 27 31, e-mail: gotoprint@gmail.com

